

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0531
спеціальності 053– Психологія
Васинська Марина Володимирівна
Керівник: д.психол.н., професор Ткалич М.Г.
Рецензент: к.психол.н., доц. Грандт В.В

Запоріжжя – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2022
р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Васинська

Марина

Володимирівна

Тема роботи Особливості

психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку в закладах освіти

керівник роботи Ткалич М.Г., д.психол.н., професор кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «20» 07 2022 року № 884-с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: проаналізувати існуючі підходи, які вивчають проблему психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку; на підставі проведеного аналізу конкретизувати поняття «Психологічний супровід» в умовах дошкільної освітньої установи; провести дослідження особливостей психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу.
5. Перелік графічного матеріалу: 4 рисунка
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Ткалич М.Г., професор		
Розділ 1	Ткалич М.Г., професор		
Розділ 2	Ткалич М.Г., професор		
Розділ 3	Ткалич М.Г., професор		
Висновки	Ткалич М.Г., професор		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2022 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2022 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-червень 2022 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень-серпень 2022 р.	Виконано
5	Написання висновків	вересень 2022 р.	Виконано
6	Передзахист	листопад 2022 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2022 р.	Виконано

Студент _____ Васинська М.В.

Керівник роботи _____ Ткалич М.Г.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 88 сторінок, 4 рисунка, 82 джерела, 4 додатка.

Об'єкт дослідження: особливості психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу.

Предмет дослідження: особливості психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку.

Метою нашої дипломної роботи є теоретичне обґрунтування і дослідження особливостей процесу психологічного супроводу в умовах дошкільного закладу, які впливають на розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: якість і результативність психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку в умовах освітнього закладу підвищується за умови організації психологічного супроводу як цілеспрямованого і взаємозв'язаного регулювання, підтримки і корекції психічного розвитку вихованців.

Методи і методики дослідження: теоретичні методи дослідження – аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми; емпіричні – психодіагностичні методики; методи обробки інформації – статистичний і якісний аналіз отриманих даних.

Наукова новизна нашої дипломної роботи полягає в тому, тема психологічного супроводу ще недостатньо досліджена у спеціальній літературі, тим більше, що специфіка розвитку дітей старшого дошкільного віку змінюється у зв'язку з початком навчання у школі з 6-ти річного віку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в процесі забезпечення психологічного супроводу в дошкільних закладах освіти.

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК, ДІТИ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК,
ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД, ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

SUMMARY

Master's qualification work: 88 pages, 4 figures, 82 sources, 4 appendices.

Object of research: peculiarities of mental development of children of older preschool age in the conditions of a preschool institution.

The subject of the study: peculiarities of psychological support of children of older preschool age.

The purpose of our diploma work is the theoretical justification and research of the features of the process of psychological support in the conditions of a preschool institution, which affect the development of children of older preschool age.

The research hypothesis: the quality and effectiveness of the mental development of a child of older preschool age in the conditions of an educational institution increases under the condition of the organization of psychological support as a purposeful and interconnected regulation, support and correction of the mental development of pupils.

Research methods and techniques: theoretical research methods – analysis of scientific literature on the researched problem; empirical - psychodiagnostic methods; methods of information processing - statistical and qualitative analysis of the received data.

The scientific novelty of our diploma work is that the topic of psychological support has not yet been sufficiently explored in the specialized literature, especially since the specifics of the development of older preschool children change in connection with the start of schooling from the age of 6.

The practical significance of the work is that the research materials can be used in the process of providing psychological support in preschool educational institutions.

MENTAL DEVELOPMENT, CHILDREN, OLDER PRESCHOOL AGE,
PRESCHOOL, PSYCHOLOGICAL SUPPORT

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	11
1.1. Дослідження проблеми психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	11
1.2. Індивідуально-психологічні особливості шестирічних дітей.....	17
1.3. Формування дошкільної зрілості у дитини старшого дошкільного віку...23	
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	37
2.1. Загальні вимоги до процесу підготовки дітей дошкільного віку до школи.....	37
2.2. Складові психічного розвитку дитини у процесі підготовки до школи...40	
2.2.1. Особливості формування інтелектуальної готовності до школи.....	46
2.2.2. Особливості формування мотиваційної та емоційно-вольової готовності до школи.....	48
2.2.3. Особливості формування особистісної готовності до школи.....	51
2.3. Специфіка формування психологічної готовності до школи у дітей з ускладненнями психічного розвитку.....	54
2.3.1. Специфіка роботи психолога з гіперактивними дітьми.....	54
2.3.2. Специфіка роботи психолога з замкненими дітьми.....	57
2.3.3. Специфіка роботи психолога з тривожними дітьми.....	58
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	61
2.1. Методи та організація дослідження.....	66
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	69
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останні роки система дошкільної освіти, як початковий ступінь загальної системи освіти, зазнала істотних змін. Сьогодні освітні установи, у тому числі і дошкільні, вимушені працювати в ситуації зовнішніх і внутрішніх вимог, що безперервно змінюються.

Очевидно, що в сучасному суспільстві затребувані самостійно мислячі люди, які готові до самореалізації, уміють ухвалювати самостійні і зважені рішення, тому концепція навчання і виховання, що реалізовується в освіті, повинна орієнтувати вихованців, на активну самостійну пізнавальну діяльність протягом всього життя.

Отже, повинна бути розроблена така програма, яка відповідала б вимогам сучасної дійсності і спиралася як на облік індивідуальних психологічних особливостей дітей, так і на формування ефективної взаємодії суб'єктів освітнього процесу між собою.

Психологічна розвиненість дитини дошкільного віку характеризується можливістю дитини проявити свою продуктивну активність у взаємодії з навколишнім світом через різні види діяльності. Така розвиненість передбачає фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини. Вказані якості є фундаментальними для новоутворень дошкільного дитинства, вони визначають психічну активність дитини як суб'єкта розвитку та подальшого саморозвитку і забезпечують легку адаптацію дитини до нового соціального статусу – статусу учня початкової школи. Дошкільна зрілість визначається сформованістю всіх психічних процесів: емоціональних, що надають дитині можливість виявити свій стан, настрій, розвинути та проявити пізнавальні, етичні та естетичні емоції; когнітивних процесів, що надають дитині можливість пізнавати світ та бути активним суб'єктом пізнання (функціонування всіх когнітивних процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви) та вольових процесів, що надають

дитині якісно нову можливість довільної регуляції поведінки та діяльності та характеризують нову ступінь розвитку психічних процесів – довільність. І забезпечити цю психологічну зрілість можна завдяки забезпеченню якісного психологічного супроводу в умовах дошкільного закладу освіти.

У публікаціях, присвячених вихованню і розвитку дітей, як правило, розглядаються окремі або приватні випадки психологічного супроводу розвитку дітей в дошкільних освітніх установах (А.М. Гончаренко, Н.М. Захарова С.П., Касвінов, Г.С. Костюк, О.В., та ін.) і учасників освітнього процесу (Богущ А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. та ін.).

Основна частина вказаних досліджень, присвячена діагностичному і коректувальному етапу супроводу особистості. Але розвиток дитини спирається не тільки на його потенціал, можливості, завдатки, ресурси і тому подібне, але і на тих, хто створює умови для їх розкриття, а це, перш за все, «найближчий дорослий», «значущий дорослий», «суспільний дорослий» (Л.С. Виготський, Ельконін і ін.) і їх дії не завжди согласованні між собою.

Проте, вивчення окремих компонентів розвитку і виховання дітей в умовах ДНЗ, не розкриває цілісність картини. Середні показники, що отримуються в цілому по ДНЗ або групам мають норму або високі значення на момент закінчення кожного навчального року, але розгляд індивідуальних показників усередині цих груп, виявляє «розкид» від дуже низьких до дуже високих значень, що і приводить до згладжування реальної картини виховання і розвитку дітей.

Вступ до школи і початковий період навчання викликають перебудову всього способу життя і діяльності дитини. Дитина, що вступає до школи, повинна бути зрілою у фізіологічному і соціальному відношенні, вона повинна досягти певного рівня розумового і емоційно-вольового розвитку. Учбова діяльність вимагає певного запасу знань про навколишній світ,

сформованість елементарних понять. Сучасне початкове навчання пред'являє високі вимоги до дошкільної підготовки дітей. Складність учбових програм і високий темп проходження матеріалу вимагають, щоб дитина, що вступає до школи, вже володіла елементарними формами учбової діяльності, знаннями і уміннями, які раніше відносилися до власне шкільного навчання, мала високий рівень психічного, соціального і фізіологічного розвитку.

Разом з тим, початок шкільного навчання – це закономірний етап в психічному розвитку дитини, кожен дошкільник, досягнувши певного віку, стає школярем. Тому підготовка до систематичного шкільного навчання повинна стати одним з основних завдань всіх фахівців, що займаються навчанням і вихованням дітей старшого дошкільного віку, головною метою учбово-виховної роботи дитячих дошкільних установ

Таким чином, несформованість учбової діяльності у дітей, що вступають до школи, є однією з причин труднощів в їх навчанні. Формування готовності дітей до учбової діяльності – одне з найважливіших завдань системи дошкільної освіти.

Іншою причиною труднощів в навчанні першокласників, що мають нормальний рівень психічного розвитку, є несформированність учбових мотивів і позитивного відношення до школи і учення. Встановлено, що у сучасних старших дошкільників інтерес до школи понижений.

Зважаючи на актуальність даної проблемати, ми сформулювали таку тему нашого дипломного дослідження «Особливості психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу».

Об'єкт дослідження: особливості психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу.

Предмет дослідження: особливості психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку.

Метою нашої дипломної роботи є теоретичне обґрунтування і дослідження особливостей процесу психологічного супроводу в умовах

дошкільного закладу, які впливають на розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: якість і результативність психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку в умовах освітнього закладу підвищується за умови організації психологічного супроводу як цілеспрямованого і взаємозв'язаного регулювання, підтримки і корекції психічного розвитку вихованців.

Відповідно до поставленої мети та гіпотези дослідження ми визначили перелік теоретичних і практичних завдань, які необхідно вирішити.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати існуючі підходи, які вивчають проблему психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку.

2. На підставі проведеного аналізу конкретизувати поняття «Психологічний супровід» в умовах дошкільної освітньої установи.

3. Визначити методологію і методики дослідження, які дозволяють діагностувати основні особливості психологічного супроводу в умовах дошкільного закладу освіти.

4. Провести дослідження особливостей психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного закладу.

5. Розробити рекомендації дошкільним психологам з метою покращення процесу психологічного супроводу.

Методи і методики дослідження:

1) теоретичні методи дослідження – аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми;

2) емпіричні – психодіагностичні методики, а саме: експрес-діагностика «Розвиток спілкування дитини з дорослими»; експрес-діагностика «Розвиток психічних (пізнавальних) процесів у дітей дошкільного віку».

3) методи обробки інформації – статистичний і якісний аналіз отриманих даних.

Наукова новизна нашої дипломної роботи полягає в тому, тема психологічного супроводу ще недостатньо досліджена у спеціальній літературі, тим більше, що специфіка розвитку дітей старшого дошкільного віку змінюється у зв'язку з початком навчання у школі з 6-ти річного віку. Існує певна кількість наукових робіт, які стосуються взагалі психологічного супроводу дітей дошкільного віку, а в нашому дослідженні ми робимо акцент на особливостях психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в процесі забезпечення психологічного супроводу в дошкільних закладах освіти.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням комплексу надійних і валідних психодіагностичних процедур, створенням адекватних умов діагностування, поєднанням кількісного та якісного аналізу.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів і висновків. У вступі визначений теоретичний апарат дослідження, представлені методи, методики і методологічні основи дослідження. У першому розділі представлений теоретичний матеріал, який ґрунтується на особливостях психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Другий розділ присвячений дослідженню особливостей психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку. У висновках підведені підсумки.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

1.1. Дослідження проблеми психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Психічному розвитку дошкільників були присвячені роботи відомих вітчизняних психологів: Л.С. Виготського, А.Н. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, Л.І. Божовіч і ін.

Дослідження психолого-педагогічного характеру, що стосуються розвитку особистості на початкових етапах її становлення послужили праці таких учених як Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю .і ін.

Вирішенню питань підготовки дітей до шкільного навчання присвячені численні праці психологів і методистів: А.Н. Леонтьєва, Л. Н. Проколієнко, Д.Б. Ельконіна, О. Л. Кононко і ін. Важливе значення в цих роботах надається вивченню початкового рівня підготовленості дітей до школи, який робить істотний вплив на успішність всього подальшого навчання.

Відомо, що психологічна підготовленість до школи забезпечує швидке включення дитини в учбовий процес, становлення у нього ведучої для молодшого шкільного віку учбової діяльності (Кононко О. Л., Д.Б. Ельконін). Непідготовлена дитина, навпаки, зазнає значні труднощі (М.І. Волокитіна, Л.С. Славіна).

Після періоду гармонійного зростання у перші роки дошкільного дитинства у шестирічок відбуваються якісні зміни у побудові тіла: воно

набирає типово «шкільної форми». Тобто мова йде про формування у цьому віці первісних форм, характерних для чоловічої і жіночої конституції.

Радикальні зміни відбуваються і в центральній нервовій системі. Збільшується маса мозку, який на кінець шостого року досягає 1 350 г, що становить 90% маси мозку дорослої людини. Розвиваються і його функції. Це виявляється у тому, що значно зростають порівняно з попередніми стадіями розвитку дитини сила і роль гальмівних процесів, зокрема, удосконалюється умовне і диференційоване гальмування. Ускладнюється і сама структура аналітико-синтетичної діяльності. Так, утворення нових нервових зв'язків відбувається за безпосередньою участю другої сигнальної системи, тобто в обох сигнальних системах одночасно. Завдяки цьому розширюється сфера впливу на розвиток діяльності дитини словесних подразників або сигналів [7].

Нервова система дітей шостого року життя дуже вразлива, і тому для подальшого встановлення та закріплення врівноваженої взаємодії процесів збудження й гальмування потрібно подбати про раціональну зміну навантаження та спокою, напруження і розрядки в просі організації життєдіяльності старших дошкільників. Нормальний фізичний розвиток дитини має величезне значення для формування особистості. Однак психічний розвиток визначається не тільки ним, а здійснюється внаслідок активної взаємодії дитини з її найближчим соціальним середовищем [21].

Соціальна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку суттєво змінюється порівняно з попередніми роками її життя. У зв'язку з необхідністю підготовки до шкільного навчання зростають вимоги до дитини-дошкільника з боку дорослих як до суб'єкта різних видів предметно-практичної діяльності і спілкування. У рамках кожної вікової групи утворюється «дитяча спільність» (механізм дії якої подібний до функціонування громадської думки), активно формує оцінне ставлення дитини до себе. При цьому оцінне ставлення членів дитячої групи до окремої дитини може не збігатися з оцінним ставленням до неї дорослих [54].

Збагачення індивідуального й суспільного досвіду дитини в процесі гри та інших видів діяльності, засвоєння нею під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи правил і норм співжиття у колективі, загальнолюдських моральних цінностей як регуляторів соціально належної поведінки приводить наприкінці старшого дошкільного віку до ґрунтовних якісних змін у психіці дітей. Якщо дитина розвивається нормально, то зміни у її психіці стають передумовами формування шкільної зрілості.

Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку – пізнавальну, вольову, емоційну – свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання. Коротко охарактеризуємо ці зміни [14].

1. На шостому році життя дитини є уже достатньо усталеними і функціонально дієвими такі «внутрішні інстанції» підростаючої особистості, як її образ «я», самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування та ін., які опосередковують будь-які види активності дитини й дають змогу їй діяти самостійно – «від імені власного «я». Поява цих інстанцій як регуляторів діяльності і поведінки є свідченням диференціації внутрішнього і зовнішнього боку особистості дитини і розвитку у неї здатності діяти довільно, згідно з поставленою метою, попри ситуативні афективно забарвлені спонуки, що відволікають від цієї мети.

2. З названими фундаментальними новоутвореннями особистості старшого дошкільника органічно пов'язана його установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності. Бажаний результат – це той, який відповідає рівню домагань дитини. Зазначена установка ґрунтується на одному з найважливіших новоутворень дошкільного дитинства (його другої половини) – супідрядності мотивів. Тобто діяльність старших дошкільників дедалі більше спонукається не окремими, ізольованими від інших мотивами, що не пов'язані один з одним або навіть вступають між собою у конфлікт, а певною системою мотивів, де провідні, найбільш значущі для досягнення

успіху в діяльності, набувають провідного значення і підкоряють собі більш часткові, ситуативні мотиви, які гальмують процес досягнення результату. Завдяки цьому й розвивається здатність дитини до морального вибору, що дає змогу їй діяти свідомо, самостійно, відповідно до суспільно значущих вимог.

3. На основі зазначених змін формується довільність поведінки і нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків. Оволодіння вмінням керувати собою, регулювати власні наміри, дії та вчинки виділяється як окреме завдання. Дитина вже більш-менш реально оцінює свої можливості щодо здійснення того чи іншого завдання: «можу», «не можу», «це у мене не вийде» і т. ін. Створюється відповідний ґрунт для усвідомлення дитиною своїх особистих властивостей, які формуються у неї в процесі різних видів діяльності і спілкування під впливом оцінного ставлення оточуючих.

4. Розвиток взаємин дитини з дорослими та однолітками піднімається (порівняно з молодшим дошкільним віком) на якісно новий ступінь. У процесі комунікативної діяльності старших дошкільників формується одна з найспецифічніших людських властивостей – здатність до рефлексії. Ця здатність, полягає у тому, що дитина починає оцінювати себе з точки зору інших людей, вона навчається ніби збоку аналізувати свої дії, приймати рішення, враховуючи при цьому можливу реакцію на її дії партнерів по спілкуванню. Із здатністю до рефлексії пов'язане і таке новоутворення старшого дошкільного віку, як антиципація, тобто передбачення можливих дій та оцінок збоку інших, упередження тієї чи іншої ситуації.

5. Описані новоутворення у сфері особистості за правильних умов виховання закономірно ведуть до позитивних зрушень у розвитку всіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення та ін. Ці процеси у старшому дошкільному віці набувають довільного характеру, збагачуються за змістом та вдосконалюються за своїми регулятивними функціями. Так, істотним показником зрушень у розвитку психічних процесів дитини старшого дошкільного віку є виникнення у неї первинних форм довільної

уваги, завдяки чому дитина вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю. Її сприймання предметів та явищ формується як відносно самостійний процес (у ранньому дитинстві, як відомо, сприймання невіддільне від діяльності дитини з предметами). Старші дошкільники виявляють риси більш стійкого і цілеспрямованого сприймання, ніж діти молодшого дошкільного віку. У їхнє сприймання дедалі більше включаються другосигнальні зв'язки, які надають йому узагальнюючого характеру, тобто сприймання старших дошкільників стає категоріальним.

Діти цього віку здатні вже до вибіркового й усвідомленого запам'ятовування. Отже, їхня пам'ять набуває якісно нових особливостей. Серед них найголовніша – це довільність процесів запам'ятовування та відтворення. З цією особливістю органічно пов'язані і такі, як більша міцність пам'яті та її досить широкий обсяг, який значно збільшується під кінець дошкільного віку завдяки згромадженню дитиною життєвого досвіду [25].

Істотні зміни відбуваються у розвитку мислення старшого дошкільника. Воно підноситься на новий ступінь розвитку. Це виявляється не тільки в умінні оперувати уявленнями, а й у збагаченні місту цих уявлень. Крім того, дитина стає здатною оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про ці предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання і водночас від практичної дії та і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще переважно наочно-образним, воно поступово робиться словесним. Формування у другій половині дошкільного віку форм словесного (вербального) мислення є надзвичайно важливим у тому відношенні, що дитина готується до засвоєння розумових дій, характерних для шкільного навчання [22].

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення дитини здійснюється і її мовний розвиток. На кінець шостого року діти загалом засвоюють систему рідної мови. Формування нових взаємин з оточуючими – дорослими і однолітками, а також опанування нових видів діяльності веде до збагачення форм і функцій усного мовлення дитини. На цій основі здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які нерідко набувають форми монологу. Центральною ланкою у розвитку зв'язної мови є збагачення функцій внутрішнього мовлення. Внутрішнє мовлення починає функціонувати тоді, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку дитині треба осмислити, в цих випадках внутрішнє мовлення виконує функції планування, угадування, обмірковування з самим собою того, що треба зробити. Отже, опанування у старшому дошкільному віці зв'язної і виразної мови, засвоєння її граматичних структур, а також розвиток функцій внутрішнього мовлення виступають основними передумовами засвоєння писемної мови [23].

Невіддільною від розвитку мислення і мови є уява дошкільників. Уява зароджується у надрах уявлень дитини про навколишню дійсність, але не зводиться до них. У своїй уяві дитина завжди ніби відривається від реальних подій. У молодших дошкільників уява ще не скеровується спеціальною метою уявити ті чи інші предмети, явища, події. [21] Старші дошкільники здатні вже керувати процесом фантазування для досягнення певної мети. Завдяки цьому можна говорити про розвиток у старшому дошкільному віці не лише репродуктивної уяви, а й про зародження творчих форм уяви. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, її образу «я», самооцінки та інших новоутворень з'являється також особливий вид уяви – мрія, що знаходить свій вияв у створенні образів бажаного для дитини майбутнього.

Психічні процеси не тільки виявляються, але й формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною діяльністю залишається гра. Зміст її дедалі більш інтелектуальний, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників. У цьому змісті відображаються суспільні

події, що їх починають усвідомлювати діти, етичні правила, якими регулюються взаємини між людьми, різні фантастичні сюжети. Змінюється і мотивація ігор. Серед ігрових мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в якомусь відношенні з однолітками, у співробітництві з ними, самооцінка та ін [52].

За умови правильного виховання дітей звичною для них стає побутова праця. Більшість старших дошкільників починає усвідомлювати суспільну користь своєї праці як допомогу дорослим чи іншим дітям. При цьому діти вже здатні без зовнішнього контролю виконувати роботу з самообслуговування [50].

Формується вибіркоче, оцінне ставлення дитини до тих видів діяльності, які найбільшою мірою сприяють досягненню нею успіхів, тобто є суб'єктивно значущими. Завдяки включенню старших дошкільників у різні види діяльності відповідно до їхніх схильностей та інтересів досягається не тільки значний виховний ефект, а й створюються позитивні передумови для розвитку здібностей підростаючої особистості – як загальних, так і спеціальних.

1.2. Індивідуально-психологічні особливості шестирічних дітей

Шестирічний вік – це період, коли відбуваються кардинальні зміни, як у фізичному, так і у психічному розвитку дитини [68]. Фізичний розвиток має вагоме значення для формування особистості, але він тісно пов'язаний із психічним розвитком. Найбільш суттєві зміни, що охоплюють психічні сфери дітей даного віку пізнавальну, вольову, емоційну, свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, що забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання.

На 6-му році життя дитини формується «внутрішня позиція», усвідомлюються образ власного «Я», що дає можливість дитині діяти

довільно, тобто відповідно до поставленої мети, усвідомлювати завдання, що стоять перед нею, правильно їх вирішувати. З названими фундаментальними новоутвореннями особистості дитини пов'язана її установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності [54].

Підґрунтям діяльності шестирічної дитини починає ставати виокремлення найважливіших, головних мотивів і підкорення їх менш значущим, що і визначає характер психічної діяльності дитини.

Відчуття та сприймання. У процесі навчання здійснюється розвиток в учнів пізнавальних процесів, який характеризується кількісними та якісними їх змінами. Вони виявляються зокрема в розвитку сприймання та відчуттів. Тільки в шість років дитина починає виконувати завдання, пов'язані з викладанням контуру фігур без помилок. Суттєво у цьому віці зростає гострота зору. Дитина може вже впевненіше орієнтуватися у відстані за допомогою зору.

Розвиток сприймання характеризується не тільки зміною його точності, обсягу, осмисленості, а й перебудовою самого способу сприймання. Цей процес чуттєвого пізнання дедалі більше удосконалюється. Особливо це помітно у сприйманні малюнка шестилітньою дитиною. Якщо раніше вона перелічувала те, що бачила на малюнку, то в шість років намагається вже описувати дії.

Продовжує відігравати велику роль в житті шестирічної дитини поєднання дотикового і зорового сприймання предмета. Тому досить важливо шестирічній дитині не тільки продемонструвати предмет, а й дати можливість потримати його в руках.

Сприймання предметів та явищ навколишньої дійсності формується як відносно самостійний процес [10].

Увага. Розвиток уваги безпосередньо пов'язаний із формуванням сприймання. Шестирічна дитина, почавши самостійно діяти, частіше відчуває потребу в допомозі дорослого, в його вказівках, поясненнях, схваленні. Особливо у неї посилюється роль мови як об'єкта уваги, коли діти

мають справу з правилами, вимогами, що їх висувають дорослі. Оскільки свої вимоги дорослі підкріплюють оцінкою, ці вимоги набувають сигнального значення, виділяються і стають домінантними.

Стійкість уваги шестирічних дітей, що характеризує глибину, тривалість та інтенсивність їх психічної діяльності змінюється. Стійкість уваги значно збільшується. Тривалість збереження стійкої уваги дітей забезпечує діяльність, до змісту якої входять наочні зображення емоційно привабливих і відомих дітям об'єктів і явищ [21].

Шестирічні діти здатні активно і продуктивно займатися однією і тією самою справою в середньому не більше 8-10 хв.

Важлива властивість уваги – її обсяг, вимірюваний кількістю об'єктів, які людина здатна сприймати, охопити при їх одномоментному пред'явленні. Шестирічна дитина вже може водночас сприймати не один предмет (як це було у 4-5 років), а навіть три, і з достатньою повнотою, деталізацією.

Проте у дітей в цьому віці обсяг уваги недостатній, щоб розрізнити складні за змістом об'єкти, які мало чим відрізняються один від одного (наприклад літерні або цифрові знаки). До шести років не тільки збільшується кількість об'єктів, які дитина здатна водночас сприйняти, змінюється і коло предметів, які привертають увагу шестирічок. Якщо у 3-4 роки увагу дитини привертали яскраві, незвичайні предмети, то в шестирічному віці увагу дитини часто привертають зовні нічим не привабливі об'єкти.

Слабо розвинені у шестирічних дітей такі властивості уваги, як розподіл і переключення. Педагогам добре відоме відволікання шестирічних дітей від діяльності, не зосередженість на чомусь малоцікавому, неважливому. Однією з найчастіших причин неуважності є швидке стомлення, що виникає під час виконання дитиною складної і нецікавої для неї роботи, яка вимагає тривалого зосередження. Причиною неуважності дітей може з'явитися і перевантаження мозку великою кількістю вражень, відсутність, слабкий розвиток уваги, що переключається [22].

У шестирічних дітей іще переважає мимовільна увага. У процесі пізнання розвивається довільна увага. У цьому віці діти вже можуть виокремлювати об'єкти відповідно до потреб своєї діяльності та спеціально зосереджуватися на них. Мимовільна увага при цьому не зникає, а продовжує розвиватись, набуваючи більшої стійкості та обсягу. Захоплені цікавою роботою шестирічки можуть за вимогою дорослого займатися й нецікавою роботою, але потрібною, обов'язковою. Вона потребує від дитини вольової уваги, завдяки якій дитина стає здатною підпорядковувати свою увагу вимогам педагога, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю.

Пам'ять та уява. Уявлення, або образи раніше сприйнятих збережених предметів становлять основний зміст пам'яті шестирічної дитини. Розв'язуючи задачу подумки, 6-7 річна дитина використовує дію лише як виконавчу. Мова-розповідь за складеною картинкою набуває в дітей форми розгорнутого оповідання, що свідчить про осмислювання дитиною всієї утвореної картини і про виникнення нового виду уявлення – оперування образами, переданими в словах.

Розвиток словесно-змістової пам'яті безпосередньо впливає на зміну процесу уявлення. На цьому етапі з'являється цілеспрямоване планування: дитина може вже до початку дій побудувати план їх виконання і послідовно реалізувати його, коригуючи під час виконання.

Шестирічні діти здатні підпорядкувати процес фантазування власній меті. Отже, у цьому віці розвивається не тільки її репродуктивна уява, а й зароджується творча. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини – її образу «Я», самооцінки та інших новоутворень – з'являється також особливий вид уяви – мрія, що виявляється у створенні образів бажаного для дитини в майбутньому [20].

Значно полегшує шестирічній дитині процес довільного запам'ятовування і пригадування опора на малюнки і використання інших наочних посібників, з якими пов'язуються слова, що запам'ятовуються.

Ефективний розвиток пам'яті дітей значно підвищує культуру їхньої мислительної діяльності.

Мислення. Мислительна діяльність проявляється у дитини в різноманітних формах: наочно-дійове, наочно-образне й логічне мислення. Наочно-образне мислення вплітається у практичну діяльність: виконуючи завдання, дитина оперує предметами. Під час наочно-образного мислення вона спирається на образи предметів чи уявлення, малює у своїй уяві ситуацію, у якій уявно діє.

Логічне мислення ґрунтується на перетворенні понять і побудованих на їх основі суджень. В 6 років у дитини з'являється не лише вміння оперувати уявленнями, а й збагачення змісту цих уявлень.

У дітей старшого дошкільного віку (6-7 років) знову змінюються ставлення чуттєвого сприймання, практичної дії і мови. Тепер, поглянувши лише на картинки, дитина подумки їх комбінує. Вона може, не вдаючись до практичних маніпуляцій фігурками, розв'язати подумки запропоновану задачу [13].

Формування в шестирічних дітей форм словесного мислення (вербального) є надзвичайно важливим тоді, коли дитина готується до засвоєння розумових дій, що є характерним для шкільного навчання.

Розвиток образного мислення допомагає дитині користуватися в іграх і заняттях планами, схемами, моделями. Лише в цьому віці діти навчаються виділяти в предметі ті істотні ознаки, за якими одиничний предмет можна зарахувати до певної категорії або групи.

Мовлення. У нерозривному зв'язку з розвитком мислення дитини шестирічного віку здійснюється і мовний розвиток. Вища форма розумової роботи за допомогою внутрішньої мови: дитина розв'язує задачу мовчки і фіксує результат.

У шестирічних дітей відбувається подальше диференціація функцій мовлення. До функції спілкування додається планування своєї діяльності та її регулювання за допомогою мовлення. Мовлення стає засобом планування,

коли переходить з кінця дії на її початок, а засобом довільного регулювання – коли дитина навчається виконувати вимоги, сформульовані за допомогою мовлення [23].

Під час останнього процесу виникає внутрішнє мовлення, яке стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій. Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку в дитини словесно-логічного мислення, що ґрунтується на практичній діяльності.

Інтерес до слова, що виникає в середині дошкільного віку, викликає у 5-7 річної дитини увагу до віршів, до образних висловлювань. Спілкування з дорослими розвиває в дитини вміння добирати слова і будувати речення, які правильно розуміє співрозмовник. Словниковий запас дітей 6 років досягає 4000-5000 слів. Чистота, грамотність і зв'язність мови шестирічної дитини є однією з умов її готовності до школи.

Воля. У шестирічних дітей значну роль продовжує відігравати наслідування під час виконання вольових дій. Але наслідування в дітей 6-7 річного віку стає умовно-рефлекторною, довільно керованою дією.

Дедалі більшого значення набуває словесна інструкція дорослого, яка спонукає дитину виконувати доручену їй дію. Дедалі менше значення має мовчазне копіювання дитиною дії дорослого, що сприймається дітьми як зразок для наслідування.

Істотно змінюється в дітей шестирічного віку і сам процес вольової дії, Якщо дитина 5 років зазвичай одразу починає виконувати те, що від неї вимагають, то в 6-7 років у дитини чітко виступає етап попереднього орієнтування в майбутній дії. Цілком очевидно, що такий стиль навчання дії шкідливо позначається на розвитку самостійності шестирічних дітей [78].

1.3. Формування дошкільної зрілості у дитини старшого дошкільного віку

Розвиненість та зрілість (сформованість) емоційних, когнітивних, вольових психічних процесів надає дитині якісно нові можливості прояву свого «Я» у всіх видах діяльності. Дитина може діяти не тільки за зразком, але й на творчому рівні. Творчий рівень будь-якої діяльності демонструє особистісний рівень розвитку дитини, що спрямовує нові завдання її розвитку – самостійне та гармонійне поєднання рушійних сил активності («Хочу»), пошук необхідних можливостей – знань, умінь та навичок («Можу») та особистісних механізмів регуляції поведінки для досягнення цілі («Буду») [80].

Творча активність дитини у всіх специфічно дитячих видах діяльності формує особистісні якості дитини – від елементарних уявлень та позитивного ставлення дитини до свого внутрішнього світу – думок, почуттів, мрій, бажань, мотивів, планів, ідеалів, цілей, прагнень до становлення основ її світогляду і розвиненістю її свідомості (пізнавальної активності, емоційної сприйнятливості, позитивної налаштованості дій, думок, оптимістичними переживаннями, реалістичними намірами). Сформованість самосвідомості (ідентифікації себе зі своїм «Я», адекватної самооцінки, домагання визнання іншими її чеснот, уміння співвідносити «хочу», «можу», «буду», здатність уявляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі; орієнтування в своїх основних правах і обов'язках) – характеризує ступінь психологічної зрілості дошкільника [53].

Якісний розвиток всіх психологічних досягнень дитини, що характеризується у комплексному визначенні «дошкільна зрілість» передбачає здатність дитини проявити особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності – грі, пізнавальній, художньо-образній (малювання, ліпка, аплікація, конструювання, спів, слухання музики,

хореографічні рухи, танці, інсценізація) як на репродуктивному (за зразком) так і на творчому рівнях.

Чому не всі діти старшого дошкільного віку мають означені характеристики дошкільної зрілості? Треба визнати – самим головним фактором розвитку дошкільної зрілості виступає спосіб організації життєдіяльності дитини. Щодня, кожна година дошкільника мають бути насичені подіями, бо час швидкоплинний, а завдань дуже багато. Ніколи більше людині не треба буде бігти по життю так швидко, так жадібно ловити враження, відчуття. Для гамування цієї спраги потрібні талановиті помічники - мама, папа, педагог - люди, що забезпечують широкий інформаційний спектр сприйняття нового життя. Чим більш талановито організоване місце існування дитини, тим більш таланливою виросте людина. Отже потрібні правильні батьки!!! Саме у цьому віці дорослі своєю енергетикою захоплюють, заманюють дитину в пізнання нашого світу, а не навпроти, шокують своїх дітей. Заманювання крихітки в наш світ йде увесь ранній і дошкільний вік. Дитина ще не має інстинкту самозбереження, у нього немає жадання життя. І якщо не пробудити інтерес і жадання в активному проживанні життя, в активній діяльності, дитина подальші етапи життя проживатиме в півсили. Пізнаючи цей світ у відчуттях ми намагаємося усвідомити сам процес Життя, пробувати на смак усе, що пропонує нам цей світ, з усією його незрівнянністю або зіпсованістю [22].

Життя неодноразово підтвердило справедливість думки Ж. Піаже, що дитячий світогляд – глобальний. І дійсно, дошкільники щодень дивують дорослого своїми чудернацькими запитаннями типу «А які люди живуть там, у космосі?», «Де моя душа?», «А на небі де сплять?», «Де спить сонечко?». Щоправда, дорослі мало уваги приділяють таким виявам взаємодії образного мислення і уяви дитини. Справжнього рівноправного діалогу між допитливим малим і мудрим дорослим спостерігати доводиться вкрай рідко [61]. А між тим, як доведено психологами, саме в такий спосіб впорядковується дитячий досвід, творяться фантастичні мініатюри, звичайно

в основі їх дитяча логіка. Натомість сучасними дидактами постійно оновлюється обґрунтована система «близького» і «доступного» дошкільникам змісту знань про оточуючий світ. Систематичне оновлення цієї системи додає все нові парціальні підпрограми (на кшталт «Розвиток логічного мислення», «Розвивальні ігри», «Аеробіка», «Театральна студія», «Мистецтво і духовність»), які зорієнтовані на виховні орієнтири батьків та вихователів дошкільних установ, що базуються на підвищенні цінності «раннього розвитку». Програми «раннього розвитку» реалізуються через пряме навчання, засвоєння готових знань, вмінь, навичок без формування адекватної їм діяльності дитини. Але ж в результаті нашого аналізу розвитку дітей було підтверджено стан невиправданої інтелектуалізації освітнього процесу в дитячому садку, особливо в групах дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що навіть за таких умов рівень розвитку пізнавальної сфери дошкільників залишається на середньому рівні. Серед досліджуваних, що мають високі показники вмінь та навичок читання, рахунку, письма (85-93% в кожній з груп дітей старшого дошкільного віку) виявлено 54-72% дітей з середнім рівнем розвитку мисленнєвих операцій. При цьому 35-58% дітей демонструють низький рівень власної пізнавальної активності. Ці показники вказують на тривожні тенденції особистісного розвитку дитини, оскільки пізнавальна активність, демонструючи змістовну сторону особистісної активності, безпосереднім чином вказує на спрямованість дитини до пошуку різноманітних способів дії в ситуації, вказує на потенціальні можливості дитини у пізнанні світу [12].

Життя переконує, що особливих зрушень в реалізації особистісного потенціалу дитини в порівнянні зі звичайним традиційним дитячим садком в переважній більшості не відмічається. Швидше доводиться говорити про перевантаження дитячої психіки на порозі до серйозного етапу в житті – шкільного учіння. Водночас, тривожним симптомом є і вкрай деформована ігрова діяльність. В традиційному форматі життєзабезпечення дитини в умовах дитячого садка переважно лишилась дидактична і рухлива гра.

Щоправда діти мають деякий час вільний від регламентації з боку вихователя, але їх ігри швидше мають вигляд предметно-маніпулятивних дій. Характерно, що частими є конфліктні ситуації в процесі самостійних ігор дітей саме через несформованість ігрових комунікативних дій. Порушення соціокультурної ситуації та умов розвитку дитини дошкільного віку простежено в змінах та редукції ігрової діяльності дітей. Експериментально доведено, що в старшому дошкільному віці творча ігрова діяльність не досягає розвинутих форм і здебільшого характеризується простим відтворенням предметних дій з іграшками, відсутністю спільного сюжету, рольової взаємодії, що визначає її як маніпулятивну гру. Причиною такого стану самодіяльної творчої гри виступає руйнування процесу становлення провідної діяльності, а також брак навичок спільної взаємодії та спілкування з однолітками. Це, у свою чергу, спричинює недорозвиненість емоційної та мотиваційної сфери, волі та довільної регуляції. Останнє приводить до порушень в розвитку особистості, несформованості особистісних механізмів поведінки, залежності дітей від ситуації та зовнішніх вимог дорослих. У переважній більшості дітей відсутній ігровий досвід з близьким дорослим, а вже тому вони майже не здатні налагоджувати ігрову взаємодію з однолітками, рівень ігрових навичок занижений, переважають одноманітні дії, викликані іграшкою і не орієнтовані на партнера. Ситуація руйнування провідної творчої самодіяльної гри порушує формування позитивної Я-концепції дитини та її здорової самооцінки.

Специфіка образу «Я», яка полягає в інтеграції та диференціації чуттєво-практичного та когнітивного досвіду дитини та забезпеченні дії захисних механізмів для збереження внутрішньопсихічної стабільності надає дитині можливість втілювати адаптивні чи творчі механізми активності. Несформованість механізмів активності (адаптивна або перетворювальна активність) знижує соціальну адаптацію дошкільника, породжуючи труднощі при входженні його у соціум. Замість вияву активності дитини у формі ініціативності, самостійності тощо з'являються ненормативні (деструктивні)

прояви образу себе, у першу чергу, в поведінці (агресивність, демонстративність, тривожність, сором'язливість, замкнутість тощо), які гальмують особистісну успішність дошкільника. З огляду на важливість дошкільного дитинства як базового періоду для формування способів пізнання, розуміння та відображення внутрішньої (психічної) та зовнішньої (Всесвіт) картини світу підкреслимо важливість базових компетенцій щодо розвитку способів пізнання та відображення дитиною світу [82].

Одним із завдань в рамках оптимізації життєдіяльності дітей в умовах дошкільного закладу ми вважаємо максимальне розширення можливостей для вільного орієнтування дитини в пізнавальному оточенні. Предметом особливої уваги дорослого мають стати завдання по розвитку уяви дитини і відповідно продуктивного мислення. Оптимальне включення дитини в спільну з дорослим діяльність, де вона є активним суб'єктом взаємодії збуджує джерела пізнавальної мотивації і інтелектуальних специфічних емоцій. Дитина привчається дивитись на світ не лише своїми очима, а й співставляти свої образи і враження зі своїми партнерами по діяльності – дорослими і однолітками. Поступово долається егоцентризм, дитина все більш цілісно сприймає світ, стає зрозумілою для оточуючих, а вони для неї в свою чергу. Дитина оволодіває здатністю будувати спілкування з оточуючими, активно розвиваються комунікативні здібності, діти оволодівають майстерністю діалогу з партнером по спільній діяльності, побудованого на здатності орієнтуватись на настрій, внутрішній стан іншого, на емоційно-позитивне ставлення до товариша. Зароджується здатність будувати колективний задум, планувати шлях його реалізації, віднаходити своє місце в спільному процесі діяльності. За таких умов значно зростає успішність оволодіння дітьми необхідними для різних видів діяльності технічними вміннями і навичками, включається особистісна зацікавленість. Діти оволодівають вмінням задавати питання, осмислювати запитання інших, піддавати їх сумніву, сперечатись з однолітками, з дорослим і з самим собою, критично оцінюючи свої можливості. Зрозуміло, що головну роль тут грають

не знання, а особливі здібності, які забезпечують бажання і вміння пізнавати світ. Одним словом, ми забезпечуємо розвивальні умови практично для окремого вихованця дитячого колективу. Залучаючи кожного в різні види діяльності, ми переслідуюмо ціль – формування особистісного досвіду шляхом взаємодії уяви, мислення, мовлення і саморегуляції поведінки. Обов'язковою умовою при цьому є забезпечення загальної позитивної атмосфери підтримки кожного, щоб діяльність для всіх була бажаною і радісною. І це не окремі задачі, які по чергово відпрацьовуються дорослим [78]. Це як універсальна здатність дитини відкривати світ в усьому розмаїтті. Лише за таких умов зустріч дитини з новим, незнайомим стає кроком до пізнання нового з новою ініціативою, яка відкриває самій дитині нові можливості своєї думки посягати на потаємні грані предметів і явищ. Успішний пошук непомітно захоплює навіть вчорашніх пасивних діток, насолода самопізнання світу гармонізує самооцінку і все сильніше провокує на активний пошук.

Така діяльність затребує здатність учасників до мисленнєвих та практично-дослідницьких міркувань. Маємо зауважити, що таких умінь у старших дошкільників прицільно не формує традиційна освітньо-виховна система.

Якщо на перших порах у дітей просто активно «пробуджується» бажання поговорити, крок за кроком під майстерним керівництвом дорослого вибудовується бесіда-розмірковування навколо проблеми. Успіх цілком залежить від педагога, від його вміння тонко регулювати процесом, щоб не злякати нікого, засумнівавшись в своїй правоті, вгадати, хто хоче (але вагається, соромиться, не впевнений тощо) висловитись, підтримати його, делікатно спрямувати хід пошуку в позитивному руслі і т. ін. , але щоб діти відчули, що самі до цього прийшли. Такі відчуття роблять їх впевненими в собі, нівелюють «страхи» і «комплекси» і діти навчаються слухати один одного, осмислювати зміст чужого пошуку, вплітатись в загальне мисленнєво-практичне експериментування [23]. Все це формує активно-

пізнавальне ставлення дитини до оточуючого світу як фундаменту розвитку здатності до майбутнього учіння в школі. Але, нажаль панівна тенденція взаємодії дорослих і дітей в переважній більшості випадків є цілеспрямованим впливом на дитину, а не взаємодією з нею на рівні діалогу. В якійсь мірі це віддзеркалення загальних принципів сучасної традиційної освіти – субординація, монологізм, контроль та інші способи домінування світу дорослих над світом дитинства. Створенню розвивальних можливостей взаємодії дорослого з дітьми з метою розвитку творчих здібностей дітей раннього та дошкільного віку присвячена технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дитиною («Радість розвитку», Т. Піроженко), яка реалізована в умовах роботи вихователя з групою. Кожен задуманий проект передбачає змістовне завершення, власне до цієї мети діти і йдуть крок за кроком. Таке оформлення проекту вносить особливий порядок у весь процес реалізації проекту. Образно уявна мета служить додатковим стимулом творчих дій дітей, вони значно глибше проникають у власною причетністю до завершення колективної ідеї. При цьому у дитини поступово змінюється і відношення до самої себе: з слухняного виконавця завдань педагога дитина починає відчувати себе активним учасником процесу діяльності. Поступово більшість дітей радіють як творці задуманої ними ж ідеї, горді за самих себе, виявляють бажання продемонструвати таке зростання над самим собою близьким дорослим, очікуючи їх емоційного відгуку. Дитина навчається проникати в істотні зв'язки і відношення об'єктів оточуючого (тренування глибини мислення), задіюючи при цьому максимум свого досвіду (вправляння широти мислення). Поступово діти легко виходять за межі початкової проблеми, відкривають нові для себе способи мисленнєвої діяльності і усвідомлення власної здатності таку пізнавальну діяльність. Значно зростає кількість запитань дитини до дорослого, спрямованих на підтримку власного пошуку. Дорослий має можливість вправляти дитину в навичках аналізу різноманітних життєвих ситуацій з різних точок зору, обмірковування шляхів вирішення і

вибору найефективнішого [24]. Якщо пошук Особистісного смислу не спирається на чуттєву тканину пізнання, він стає відірваним від реальних характеристик предметів та явищ. Він втрачає зв'язок між різними рівнями дієвого функціонування предметів і тому має конфліктний характер, що знаходить своє відображення у внутрішньому світі в образах з негативними і, водночас позитивними характеристиками. Це призводить до руйнування або відсутності чітких орієнтирів насамперед в уявленнях морально-етичного плану. І, у свою чергу, призводить не тільки до формування неадекватної картини світу, але й до величезних психологічних захистів, заперечень та витіснення життєво важливих понять. Наші спостереження вказують на руйнівні тенденції зменшення в освітньої практиці дошкільної освіти і міфологічного способу світосприйняття. Адже він відповідає дитячому способу сотворіння картини світу, оскільки органічної єдності людини зі світом, ґрунтується на сприйнятті органічної єдності людини зі світом, є синкретичною формою духовної культури. В міфологічних оповідях явища світу репрезентуються крізь призму конкретно-чуттєвого зоо- або антропоморфного образу-символу, що відповідає особливостям мислення дитини. Тому таке важливе місце в дитинстві займають казки та міфи про, життя всіх, хто змістовно наповнює простір. Нажаль, традиційна перевірена часом казка та міф загубились серед сучасних жахливих образів теле- та видео- продукції, що небезпечно для розвитку малюка з багатьох причини. Екранні теле-відео комп'ютерні образи, входячи до дитячої свідомості із джерела інформації перетворились в джерело трансформації картини світу сучасної дитини, знаменуючи собою переоцінку традиційної системи цінностей та способу життя.

Зауважимо, що розвивальний вплив дорослого можливий лише за умов інтеграції різних видів дитячої діяльності в цілісному освітньому процесі дошкільного закладу і, водночас, інтеграції зусиль всіх дорослих учасників освітнього процесу. Саме так створюється можливість забезпечити позицію суб'єкту діяльності кожному окремому учаснику. Цей принцип і закладено в

основу вказаної технології життєзабезпечення групи дитячого садка, де в роботі над одним проектом гармонійно взаємодіють спільні з педагогом і самостійні дитячі дії в спеціально створеному предметно-розвивальному середовищі, в цілісному освітньому процесі. Варто підкреслити, що тут мова йде не про між предметні зв'язки, де один предмет виступає провідним, а зміст інших використовується для підкріплення засвоєння провідного. Мета інтеграції – ширша і глибша: націлена на різносторонній розвиток дитини, яка пізнає об'єкт з різних сторін, з позицій різних діяльностей, засобів культури і мистецтва як засобів виразності [2]. Це робить процес пізнання значно багатшим, насиченим, що сприяє виникненню цілої низки нових асоціацій у дитини. Водночас, інтеграція дозволяє рівномірно розподілити вирішальні освітні задачі в режимному часі, не пересичуючи спеціально відведені освітні години. Психологічний супровід становлення пізнавальних здібностей у дошкільників має забезпечувати розвиток таких якостей мислення, які дозволяють дитині успішно вирішувати пізнавальні задачі, з тим і учбові.

Неабиякою перешкодою тут виступає закарбована стереотипність основних впливів педагога на дитину, яка серйозно гальмує розкриття потенційних можливостей її інтелектуальної діяльності, зокрема і здатності мислити варіативно, аналізуючи різні точки зору, формулюючи і відстоюючи власну думку.

Аналіз цільових спостережень за освітньо-виховним процесом дошкільного закладу дає підстави стверджувати, що в системі докільця дещо спрощені уявлення про розвивальне середовище для формування мислительних здібностей дитини. Чомусь найголовніша роль відводиться системі задач з математичним змістом. Продуктивні види діяльності рідко розглядаються дієвими для розвитку розумових здібностей, зокрема здатностей розмірковувати над процесом діяльності, висловлювати припущення, догадки, доводити свою думку, вступаючи в діалог з партнером (однолітком, дорослим), відстоювати власну позицію.

Разом з тим маємо визнати, що в умовах дошкільного закладу продуктивною діяльністю дитина займається перш за все, виконуючи «освітні» інструкції педагога в різних варіантах відповідно до вимог програми. Результати цих занять можна спостерігати на демонстративних полицках в кожній групі дитячого садка. Поза освітнім процесом дошкільник якщо і має деколи можливість займатись продуктивною діяльністю, то дорослий її не відстежує, не аналізує і не впливає на її розвиток. Дорослий ставиться до таких занять як до способу зайняти себе дитині чимось корисним [12].

Зовсім не важко зрозуміти, що всі продуктивні види діяльності мають широкі можливості саме для формування вказаних вище мислительних здібностей дитини. Особливо це стосується старшого дошкільного віку, коли активно-пізнавальне ставлення до діяльності, зв'язне доказове мовлення знаходяться на злеті розвитку і їх вдосконалення має неабияке значення для майбутнього шкільного учіння.

Варто підкреслити, що дитині в цей період надто важливо накопичувати власний досвід, коли мовлення замінює дії як спосіб розв'язання задачі, коли дії «згортаються», перетворюючись в мислительні дії. Адже тут дитина тренує здатність оперувати узагальненнями. Саме такий досвід мисленнєвого розв'язання цілком конкретних задач і служить фундаментом для переходу до наочно-образного мислення: внутрішні мислительні дії з образами як спосіб розв'язку задачі. Якщо в психолого-педагогічних експериментальних дослідженнях особлива роль образного мислення в розвитку пізнавальної діяльності дитини досить глибоко досліджена (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко Г, Люблінська, М. Поддяков), то в традиційній практиці освітньо-виховного процесу дошкільного закладу результати цих досліджень майже не затребувані. Навіть знецінено давно розроблену рамкову схему обстеження предмету зразка в предметно-практичній діяльності:

- сприйняття цілісного образу;

- виділення основних частин і визначення їх властивостей (форма, розмір);
- визначення просторових відношень виділених частин один до одного (вгорі, внизу, зліва, справа, над, під);
- характеристика інших особливостей предмета і повторне цілісне його сприйняття [82].

Зрозуміло, що саме такий досвід і забезпечує дошкільнику здатність оперувати власними уявленнями, образами (вміння уявляти предмет чи його частину в різних просторових положеннях). Ми часто зустрічаємо роздуми з приводу того, що дітям важко дається здатність планувати власні дії подумки. При цьому забуваємо, що опанувати таку здатність дитина зможе лише на основі досконалого образного мислення. Власне мова йде про здатність дитини представити те, що має вийти в результаті її дії, образ того, чого ще немає, що не можна побачити. І лише така здатність може дати дитині поштовх до пошуку шляхів досягнення бажаного результату. Зрозуміло, що тут важливий процес роздуму над пошуком способу розв'язання, саме так дитина відкриває для себе можливість по-різному розв'язувати одне завдання [4]. І це значно ширше поле для мисленнєвої діяльності дитини ніж при заданому дорослим алгоритмі виконання завдання. Важливо, що дошкільник подумки весь комплекс мисленнєвих операцій, особливо порівняння і розмірковування, які формують здатність узагальнювати власний досвід і аргументувати його висновки-результати. Варто підкреслити і той факт, що формування мисленнєвих операцій відбувається при тісному взаємозв'язку мислення і мовлення. Так дитина оволодіває здатністю вибудовувати власні теорії. І хай вони з позиції дорослого є фантастичними, нереальними, для дитини це безцінний досвід, в процесі якого і відточуються пізнавальні здібності. В умовах освітнього процесу дитячого садка ніби маємо можливість для створення умов набуття дитиною такого досвіду вільного руху думки в просторі можливого. Однак така задача не затребувана практикою. Ось чому маємо одночасно дбати і

про розширення дитячого досвіду (обізнаності, обсягу знань), про формування способів мисленнєвої діяльності і про розвиток критичності дитячого мислення, і це стосується всіх специфічно дитячих видів діяльності. Саме так створюється базис, фундамент, перехідний місточок між образним і логічним мисленням і водночас необхідна умова для оволодіння дошкільниками здатністю в мовленнєвому висловлюванні, а згодом і внутрішнім мовленням (а не вголос) відтворити основні етапи своїх дій. Це важливий компонент логічного мислення і водночас передумови до оволодіння учінням.

Дорослий має відмовитись від традиційної практики вимагати від дітей завжди очікуваної «правильної» відповіді. Маємо дати можливість дитині самостійно осмислити завдання, віднаходити в своєму досвіді потрібні знання і використовувати їх для обрання оптимального способу розв'язання даного завдання. Маємо навчитись приймати всі судження і узагальнення дітей, які здобуті самостійно, прагнути зрозуміти дитячу логіку думки, прийняти і емоційно позитивно її підтримати. Зрозуміло, що для реалізації всіх цих досягнень в пізнавальному розвитку старших дошкільників обов'язковою і найважливішою умовою є забезпечення оптимально широкого поля пізнавальних дій в атмосфері вільного обговорення, обміну думками всіх учасників діяльності. Завдання дорослого при цьому допомагати дітям не повторювати висловлювання товариша, озвучувати свій пошук розв'язку задачі. Яскравим прикладом тут може слугувати конструктивна діяльність. Скажімо, завдання по зразку чи на задану тему, коли педагог заохочує дітей на пошук найцікавішого способу розв'язання завдання. Процес обговорення обстежених зразків, аналіз виділених частин, обговорення важливих варіантів їх поєднання і є головним розвивальним завданням. Мова тут іде про розгортання процесу самостійної дитячої творчості, в основі якого так звана перетворювальна мислительна діяльність, оперування узагальненими уявленнями. Водночас слід пам'ятати, що це дуже індивідуальний шлях оволодіння такими вміннями, але пройти

його повинен кожен дошкільник. Для дорослого це кропітка справа по виробленню у кожної дитини здатності усвідомлення змісту завдання. А це не просто почути, а й вираження в мовленнєвій формі. Включається в дію «мисленнєве мовлення», після осмислення змісту «запускається» пошук шляхів розв'язання. Це знову мисленнєва діяльність: віднайти в досвіді ті образи, зв'язки, які дадуть можливість дитині побачити можливі варіанти вирішення задачі. В цьому плані можна підкреслити, що відпрацювання з кожним здатності здійснювати розумові дії завдання значно цінніше для пізнавального розвитку ніж накопичення конкретних знань [4].

Життя переконливо стверджує, що можливості старших дошкільників у самостійному творчому використанні власного досвіду в пошуку способу вирішення нових задач значно ширші ніж то сьогодні демонструє традиційна практика освітнього процесу дошкільного закладу. Надто мало затребуване завдання створювати умови для розвитку орієнтовно-пошукових дій дитини. Ми спішимо показати факт виконання завдання. А так важливий попередній аналіз умов завдання, пошук і обмірковування дій, які слід здійснити - це виявляються функції дорослого: показати, розтлумачити, відконтролювати процес отримання результату. Розвивальна взаємодія дорослого з дитиною в процесі діяльності нажаль недооцінена нами. Мовленнєві пояснення, вказівки, узагальнення, оцінні судження дорослого мають бути особливо виваженими. Їх основна ціль зробити об'єктом дитячого мислення самі дії, способи вирішення задачі.

Саме тут виявляється зрілість оволодіння кожним основними інтелектуальними вміннями: аналіз, порівняння, узагальнення, виділення закономірностей. Саме ці вміння і слугують «будівельним матеріалом» для мисленнєвих конструкцій дитини, для оволодіння здатністю переносу отриманих знань, умінь, прийомів на нові ситуації, на побудову розв'язку нової задачі. Водночас цілком закономірним є і досить обмежені можливості дитячої уяви, навіть просто репродуктивної [45]. В умовах традиційно зарегламентованого освітньо-виховного процесу розвиток уяви як

центрального психологічного новоутворення дошкільного дитинства (Л. Виготський) є досьгодні поза увагою педагога.

Базове психічне новоутворення старшого дошкільного віку, яке було проаналізовано в контексті вивчення розвивального потенціалу дошкільника та його ролі в особистісному становленні та відображенні картини світу, характеризується зниженням якісних та кількісних характеристик. Доведено, що 33,3% дошкільників не сприймають завдань на уяву, підміняючи їх іншою діяльністю. Це відбувається тому, що уява вже на початкових стадіях розвитку передбачає вихід на контекст і сутність предметів і ситуацій, а відсутність розвиненого сенсорного досвіду обстеження дітьми якостей та властивостей предметно-природного оточення збіднює когнітивні [3] можливості, дослідницькі навички та творче застосування набутих знань. Оптимізація умов розвитку уяви передбачає моделювання таких відношень дитини з оточенням, які за своїм психологічним змістом можуть сприяти появі у дитини фундаментальної людської здібності – пізнавати світ у всіх якостях та кольорах, бачити ціле раніше його частин і переносити функції з одного предмета на інший.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

2.1. Загальні вимоги до процесу підготовки дітей дошкільного віку до школи

Останнім часом проблема визначення готовності дітей до шкільного навчання займають одне з важливих місць у розвитку уявлень прикладної психології. Успішне вирішення завдань розвитку особистості дитини, яка отримує ефективності навчання, сприятлива професійне становлення багато в чому визначається тим, на скільки вірно враховується рівень підготовленості дітей до шкільного навчання [62]

Об'єктом уваги дорослого має бути суб'єктна ініціативність і активність дитини у пізнанні світу. Це і здатність висловлювати власні ідеї, не схожі на вже озвучені, осмислення і підтримка думки товариша і можливо її доповнення, участь в обговоренні деталей вже обраного варіанту. Важливий саме досвід активної участі, обов'язкового мовленнєвого висловлювання, активної участі в колективному обговоренні. Тому оцінка дорослим готовності до пошуку способів розв'язання нових завдань є важливим компонентом загальної перспективи позитивного входження дитини в шкільну систему учіння.

Критерії:

1. Оволодіння операціями класифікації, серіації, співвідношення «частина-ціле», елементарними понятійними узагальненнями (меблі, транспорт, посуд, рослини, тварини тощо).

2. Оволодіння здатністю планувати свої дії і регулювати процес їх виконання, здатністю міркувати з позиції іншого (розвиток децентрації мислення).

3. Оволодіння узагальненими способами діяльності (розвиток задумів – уміння створити ідею майбутнього продукту і план її реалізації).

4. Загальна особистісна спрямованість дитини, наявність активного пізнавального ставлення дитини до оточуючого світу [62].

Показники пізнавального розвитку:

1. Здатність виділяти і порівнювати ознаки різних предметів і явищ, підбирати предмети за кольором, розміром, розкласти за правилом наростання – згасання ознаки, об'єднати предмети в групи на основі виділення суттєвої ознаки, свідомо вживати узагальнюючі слова-означення.

2. Здатність прийняти пізнавальну задачу, самостійно аналізувати ситуацію (виявити наочні якості, суттєві для розв'язання завдання), самостійно викликати завдання, користуючись зразком чи інструкцією дорослого. (Вміння аналізувати зразок, виділяючи суттєві елементи, принципи побудови, користуватись ними в процесі виконання завдання).

3. Здатність створювати оригінальні вироби, конструкції, малюнки, способи дій, виявляючи почуття задоволення від власного успіху.

4. Здатність спостерігати, аналізувати і міркувати з приводу сприйманого, будувати гіпотезу стосовно усвідомлюваного змісту. Прояв ініціативних дій в умовах регламентованої та самостійної діяльності, прагнення до експериментування з новим матеріалом з метою пізнання, наявність запитань пізнавального змісту [10].

Підготовка дітей до школи має відповідати вимогам та критеріям оцінки дошкільної зрілості дитини і здійснюватись за програмами розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку, затвердженими Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України. Така підготовка передбачає фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з навколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які визначають і забезпечують легку адаптацію дитини до нового соціального статусу і є фундаментальними для новоутворень дошкільного дитинства.

Навчання в школі буде успішним лише за умови, що дитина має необхідні та достатні для початкового етапу навчання якості, що будуть згодом розвиватися і вдосконалюватися в ході учбового процесу.

Вивчення готовності дитини до систематичного шкільного навчання передбачає визначення розвитку таких психологічних якостей:

- наявності домінування пізнавального чи ігрового мотивів;
- наявності «внутрішньої позиції школяра»;
- особливостей довільної уваги, просторової уяви, сенсомоторної координації, тонкої моторики руки;
- особливостей мислення, мовлення, здатності до узагальнення;
- наявності фонематичного слуху;
- загального вміння діяти за правилом [43];

Розвиток названих психологічних якостей складають необхідний базис, що забезпечує дитині успішне навчання в школі. Він відображає три провідні лінії психологічної готовності дитини до школи:

- емоційний і мотиваційний розвиток
- інтелектуальний і мовленнєвий розвиток
- розвиток довільної поведінки

Достатній рівень розвитку дитини в означених напрямках складає психологічну зрілість дошкільника, його готовність до систематичного навчання у рамках школи.

Недостатній рівень розвитку однієї з виділених вище сторін не є свідченням «ненормативності», а лише засвідчує варіативність типів індивідуальності розвитку дитини, її самобутності. Не існує норми, що відповідає цілісності дитини, тому певні показники по окремих критеріях розвитку треба розглядати лише в сукупності загальної історії виховання дитини, її самобутніх рис, динаміки порівнянь з власними досягненнями. Виявлення особливостей розвитку психологічних якостей дитини, які складають «портрет готовності до школи» не потребує автоматичної

корекції, а лише спрямовують увагу дорослих до пошуку адекватних засобів взаємодії, виховання та психолого-педагогічного супроводу дорослого з дитиною, які б змогли актуалізувати необхідні якості розвитку особистості на подальших вікових етапах [28].

Витоки підходу розуміння шкільної готовності як багатокомплектної освіти варто шукати в роботах Максименко С.А., яка ще в 60-і роки вказувала, що готовність до навчання в школі складається з певного рівня розвитку розумової діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності і до соціальної позиції школяра [62].

Аналогічні погляди розвивав і Т. О. Пироженко, відрізняючи, що готовність до навчання у школі «представляє собою цілісну систему взаємозалежних якостей дитячої особистості, включаючи особливості мотивації, рівня розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції дій і т.д. [67].

Велике значення для робіт з проблеми готовності дітей до навчання в школі має теоретичне положення, найбільш інтенсивно розробляється Гончаренко А.М., згідно з яким у дитини дошкільного віку не може бути шкільних якостей в їх чистому вигляді, оскільки вони, як і будь-які психічні процеси, складаються в ході тієї діяльності, для якої вони необхідні [26].

2.2. Складові психічного розвитку дитини у процесі підготовки до школи

У сучасній психології виділення компонентів шкільної готовності відбувається не за різними критеріями, а на різних підставах.

Деякі автори йдуть по шляху диференціації загального психологічного розвитку дитини на емоційну, інтелектуальну та інші сфери, і, отже, виділяючи інтелектуальну, емоційну готовність [67].

Інші ж автори, наприклад Карасьова К. В. розглядають систему взаємовідносин дитини з оточуючим світом і виділяють показники психологічної готовності в школі, пов'язані з розвитком різних видів відносин дитини з навколишнім світом [41].

У такому випадку основними сторонами психологічної готовності дітей до школи є:

- довільність у спілкуванні з дорослими,
- довільність у спілкуванні з однолітками,
- адекватно сформоване ставлення до себе [20].

По можливості, поєднуючи вищевказані принципи диференціації компонентів шкільної готовності, можна виділити такі його компоненти.

Надходження дитини до школи ставить цілий ряд завдань перед психологами та педагогами в період роботи з майбутніми першокласникам:

- виявити рівень її готовності до шкільного навчання та індивідуальні особливості її діяльності, навчання, поведінки, психологічних процесів, які необхідно буде врахувати в ході навчання.

- по можливості компенсувати можливі проблеми і підвищити шкільну готовність, тим самим провести профілактику шкільної дезадаптації.

- спланувати стратегію і тактику навчання майбутнього першокласника з урахуванням його індивідуальних можливостей.

Рішення цих завдань потребує глибокого опрацювання психологічних особливостей сучасних першокласників які приходять в школу в 6-7 років з різними "багажем", які представляють сукупність психологічних новоутворень попереднього вікового етапу-дошкільного дитинства.

Особливості вікового етапу 6-7 років проявляються у прогресивних змінах у всіх сферах, починаючи від вдосконалення психофізіологічних функцій і закінчуючи виникненням складних особистісних новоутворень [7].

Сенсорні особливості розвитку старшого дошкільника характеризується вдосконаленням його орієнтування у зовнішніх властивостях і відносинах предметів і явищ, у просторі та часі. Істотно

знижуються пороги всіх видів чутливості. Зорове сприйняття стає провідним при ознайомленні з навколишнім, зростають цілеспрямованість, планомірність, керованість, усвідомленість сприйняття, встановлюються взаємозв'язки сприйняття з мовою і мисленням, і, як наслідок, сприйняття інтелектуалізуються [19]. Особливу роль у розвитку сприйняття в старшому дошкільному віці грає перехід від використання предметних образів до сенсорних еталонів – загальноприйнятих уявлень, обґрунтованих різновидів властивостей і відносин. Нормально розвинена дитина до 6 - річного віку вже може правильно обстежити предмети, співвідносити їх якості з еталонними формам, квітами, розмірами і т.д. Засвоєння системи суспільно вироблених сенсорних еталонів, оволодіння деякими раціональними способами обстеження зовнішніх властивостей, предметів і заснована на цьому можливість диференційованого сприйняття навколишнього світу свідчить про те, що дитина досягла необхідного рівня сенсорного розвитку для вступу до школи.

Засвоєння суспільно вироблених еталонів або заходів, змінює характер дитячого мислення, у розвитку мислення до кінця дошкільного віку намічається перехід від егоцентризму (централії) до децентрації. Це підводить дитину до об'єктивного, елементарно наукового сприйняття дійсності, вдосконаленню можливості оперувати уявленнями на довільному рівні. Формування нових способів розумових дій у значній мірі спирається на освоєння певних дії із зовнішніми предметами, якими дитина оволодіває в процесі розвитку і навчання. Дошкільний вік представляє найбільш сприятливі можливості для розвитку різних форм образного мислення.

Для мислення дітей 6-7 років характерні такі особливості, які можуть використовуватися в якості діагностичних ознак досягнення дитиною готовності до навчання у школі, з точки зору його інтелектуального розвитку:

- дитина вирішує розумові завдання, представляючи їх умови, мислення стає внеситуативное;

- засвоєння мови призводить до розвитку міркування як способу вирішення розумових завдань, виникає розуміння причинності явищ;
- дитячі запитання виступають показником розвитку допитливості і говорять про проблемність мислення дитини;
- з'являється нове співвідношення розумової і практичної діяльності, коли практичні дії виникають на основі попереднього міркування, зростає планомірність мислення
- експериментування виникає як спосіб, що допомагає зрозуміти приховані зв'язки і відносини, застосувати наявні знання спробувати свої сили
- складаються передумови таких якостей розуму як самостійність, гнучкість, допитливість [25].

Таким чином, в основі орієнтації в старшому дошкільному віці лежать узагальнені уявлення. Але ні вони, ні збереження сенсорних еталонів і т.п. неможливі без певного рівня розвитку пам'яті, яка, на думку Л.С. Виготського, стоїть у центрі свідомості в дошкільному віці [16]

Дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком здатності до запам'ятовування і відтворення. Одним з головних досягнень старшого дошкільника є розвиток довільного запам'ятовування. Важливою особливістю цього віку є і та обставина, що перед дитиною 6-7 років може бути поставлена мета, спрямована на запам'ятовування певного матеріалу. Наявність такої можливості пов'язано з тим, що старший дошкільник починає використовувати різні прийоми, спеціально призначені для підвищення ефективності запам'ятовування: повторення, значеннєве й асоціативне зв'язування матеріалу [9].

Таким чином, до 6-7 років структура пам'яті перетерплює істотні зміни, пов'язані зі значним розвитком довільних форм запам'ятовування і пригадування.

Увага дошкільника ще носить мимовільний характер. Стан підвищеної уваги пов'язане з орієнтуванням у зовнішньому середовищі, емоційним ставленням до неї. З віком значно зростає концентрація, обсяг і стійкість уваги, складаються елементи довільності в управлінні увагою на основі розвитку планувальної функції мови і пізнавальних процесів; увага стає опосередкованою, з'являється елементи послепроизвольное уваги .

Співвідношення довільної і мимовільних форм, аналогічне пам'яті, спостерігається і в такій психічній функції, як уява. Уява постійно набуває довільний характер, дитина вміє створити задум, спланувати його і реалізувати. Великий стрибок в його розвитку забезпечує гра, необхідною умовою якої є наявність замещающей роботи і наявність предметів-заступників. Дитина освоює прийоми і засоби створення образів: уява переходить у внутрішній план, відпадає необхідність у наочній опорі для створення образів [8].

При всій важливості пізнавального розвитку дитини 6-7 років її гармонійне становлення неможливе без емоційного ставлення до навколишнього у відповідності до цінностей, ідеалам і нормами суспільства.

Дошкільне дитинство – період, коли емоції і почуття панують над усіма іншими сторонами життя дитини, надаючи йому специфічне забарвлення і виразність. Дошкільнята відрізняються інтенсивністю і лабільністю емоційних реакцій, безпосередність у проявів своїх почуттів, швидкою зміною настрою.

Однак до кінця дошкільного дитинства емоційна сфера дитини змінюється – почуття ставати більш усвідомленими, узагальненими, розумними, похідними, внеситуативное, формується вищі почуття - моральності, інтелектуальні, естетичні, які у шестирічних дітей нерідко ставати мотивом поведінки.

Для семирічної дитини, що переживає кризу семи років, на думку А.С. Виготського більшою мірою характерні манірність, верткий, деяка натягнутість, невмотивоване поведінка, що пов'язано з втратою дитинкою

безпосередності, наївності і зростанням довільності, ускладненням емоції, узагальненням переживанні (інтелектуалізація афекту) [16].

Протягом дошкільного віку дитинства розвиваються і емоційні процеси, що здійснюють регуляцію дитячої діяльності. Основні новоутворення в емоційній сфері дитини 6-7 років, на які необхідно звертати увагу, в тому числі і при діагностиці психологічної готовності до школи, наведені нижче:

1. Зміна змісту афектів, що виражається, перш за все, у виникненні особливих форм співпереживання, чому сприяє розвивається емоційна децентрація.

2. Зміна змісту 7 емоцій в тимчасовій структурі діяльності по мірі ускладнення і віддалення, початкових її компонентів від кінцевих результатів (емоції починають передбачати хід виконання розв'язуваної задачі). Таке «емоційне передбачення» Касвінов С.Г. пов'язує і з виникненням емоційного уяви [44]

П.Л. Коломинский і Є.А. Панько при розгляді розвиток емоційної сфери старшого дошкільника звертають увагу на його тісний зв'язок з несформованою волею дитини.

Розглядаючи довільну поведінка в якості одного з основних психологічних нової освіти дошкільного віку. Д.Б. Ельконін визначає його як поведінка, опосередковане певним уявленням:

Ряд досліджень (Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л.) вважають, що розвиток довільності у старшому дошкільному віці йде за трьома рівнями, які мають періоди «перекриттів»

- Формування рухової довільності
- Рівень довільної регуляції власне вищих психічних функцій.
- Довільна регуляція власних емоцій [51].

При цьому варто відзначити, що, за даними Н. Гуткиной семирічні діти мають більш високий рівень розвитку довільності (робота за зразком, сенсомоторна координація) в порівнянні з

шестирічними, відповідно семирічні діти краще готові до школи за даним показником готовності до школи.

Необхідно відзначити, що до старшого дошкільного віку відбувається інтенсивний розвиток пізнавальної мотивації безпосередня вразливість дитини знижується, у той же час старший дошкільник стає все більш активним у пошуку нової інформації.

Гільбух Ю.З., порівнюючи мотиви 6 і 7 років, зазначає, що значущих відмінностей у ступенях вираженості пізнавального мотиву у 6-к і 7-к ні, що свідчить про те, що за цим параметром психічного розвитку шестирічне і семирічні діти можуть розглядатися як одна вікова група . [25]

Числі і потреби вийти за рамки звичного дитячого способу життя, зайняти нове, більш значима в суспільстві.

Старший дошкільник, готовий до школи, хоче вчитися і тому, що в нього є бажання зайняти певну позицію в суспільстві людей, що відкриває доступ у світ дорослості, тому що у нього є пізнавальна потреба, яку він не може задовольнити будинку. Сплав цих двох потреб сприяє виникненню нового відношення дитини до навколишнього середовища, названого Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова внутрішньої позиції школяра, яка, на її думку, може виступати як один з критеріїв особистісної готовності дитини до шкільного навчання [33].

2.2.1. Особливості формування інтелектуальної готовності до школи

Найбільш важливим показником інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі є характеристики розвитку її и. До кінця дошкільного віку центральним показником розумового розвитку дітей є сформованість у них образного та основ словесно-логічного мислення.

До кінця дошкільного віку у дітей починають закладатися основи словесно-образному мислення, що є природним його продовженням. Шестирічна дитина здатна до найпростішого аналізу оточуючого світу.

Крім того, в дослідженнях виявлено, що до старшого дошкільного віку діти, користуючись системою суспільно вироблених сенсорних еталонів, опановують деякими раціональними способами обстеження зовнішніх ознак предметів. Їх застосування дає можливість дитині диференційовано сприймати, аналізувати складні об'єкти. Проте ці здібності обмежені колом дитячих знань. У межах дитина з успіхом встановлює причинно-наслідкові зв'язки, що відбивається в її мові. Використовує вираження «якщо, то, тому що, тому» і т.д. Ці побутові міркування є зачатками логічного мислення і виявляються в здатності класифікувати предмети та явища у відповідності із загальноприйнятими поняттями. До кінця дошкільного віку дитина вже може об'єднати предмети в понятійні групи: меблі, посуд, одяг і т.і.

Узагальнюючи вищесказане і враховуючи вікові особливості розвитку пізнавальної сфери дитини, можна говорити, що розвиток інтелектуальної готовності до навчання в школі передбачає:

- диференційоване сприйняття;
- аналітичне мислення (здатність осягнення основних ознак і зв'язку між явищами, здібність відтворити зразок);
- раціональний підхід до дійсності (послаблення ролі фантазії);
- логічне запам'ятовування;
- інтерес до знань, процесу їх отримання за рахунок додаткових зусиль;
- оволодіння розмовною мовою і здатність до розуміння і застосування символів;
- розвиток тонких рухів руки і зорово-рухових координації [56].

Інтелектуальна готовність є важливою, але не єдиною передумовою успішного навчання дитини в школі.

2.2.2. Особливості формування мотиваційної та емоційно-вольової готовності до школи

З приходом дитини в школу навчальна діяльність потреба у навчальній діяльності є ще не сформованою. У побудові навчальної діяльності полягає завдання початкової школи.

Перша трудність полягає в тому, що мотив, з яким дитина приходить до школи, не пов'язаний зі змістом навчальної діяльності. Оскільки мотив і зміст навчальної діяльності не відповідають один одному, мотив поступово починає втрачати силу, він іноді не працює і до початку другого класу. Процес навчання повинен бути побудований так, щоб його мотив був пов'язаний з власним, внутрішнім змістом предмету засвоєння. Хоча мотив до суспільно необхідної діяльності в принципі залишається, але спонукати до навчання має той зміст, якому вчать у школі, вважала Лєскова-Савицька А.А. Необхідно формувати навчальну мотивацію [58].

Якщо вдається сформувати такі мотиви в учня, то цим самим підтримуються, наповнюючи новим змістом, ті спільні мотиви діяльності, які пов'язані з позицією школяра. здійснювати суспільно-значущу та суспільно-оцінювану діяльність. Таким чином, наповнюється змістом широкі соціальні мотиви, конкретно пов'язані з діяльністю, яка здійснюються школярем.

Позиція школяра – це не просто позиція учня, що відвідує школу і актуально виконує припис вчителя і домашні уроки, а позиція людини, яка вдосконалює себе і тим самим здійснює суспільно значиму діяльність [68].

Охарактеризовані мотиви діяльності називаються навчально-пізнавальними. Відмінність від пізнавальних інтересів полягає в тому, що вони спрямовані не просто на придбання інформації про широке коло явищ, навколишньої дійсності, а на засвоєння способів дій у конкретній вивченій галузі. Пізнавальні інтереси задовольняються самими різними способами, і дитина приходить до школи з досить широким кругозором, іноді значно більшим, ніж ті відомості, які містяться в оповіданнях книг для читання. Всі

ці відомості накопичуються по ходу зустрічей з тими чи іншими явищами дійсності, тобто стихійно [54]. У школі спосіб придбання знання відрізняється систематичністю, і те, чи прийме дитина цей новий спосіб, буде залежати від його готовності до школи.

У дослідженнях Л.І. Божович новоутворення, що виникає на рубежі дошкільного і молодшого шкільного віку, або в період кризи 7 років, і представляє собою сплав двох потреб – пізнавальної і потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні (внутрішня позиція школяра) Було запропоновано в якості нижчого актуального рівня психічного розвитку необхідного і достатнього для початку навчання в школі. Саме поєднання цих двох потреб дозволяє дитині включитися в навчальний процес в якості суб'єкта діяльності, що виражається у свідомому формуванні та виконанні намірів і цілей, і, іншими словами, довільній поведінці учня [61].

Однак, як правило, в мотиваційній сфері дітей, що приходять до школи, представлені різні мотиви навчання, а будь-який один може домінувати.

У разі домінування соціальних мотивів навчання дитина прагне до школи, щоб зайняти в суспільстві нову позицію. Пізнавальна потреба виражена у неї слабко, а тому в школі його насамперед цікавлять не знання, які дає вчитель а суворе виконання ролі учня, заданої новою соціальною позицією.

Така структура мотиваційної сфери дозволить учневі успішно справлятися зі своїми обов'язками до тих пір, поки для нього буде приваблива соціальна позиція школяра. Але як тільки ця позиція стане для нього звичною і йому вже не потрібно буде підтвердження, що він добре справляється зі своєю роллю, похвала вчителя перестане чинити мотивуюча дію. Якщо до цього часу в учня не сформуються власне навчальні мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, або якщо у нього не виникнуть нові соціальні мотиви типу отримання в майбутньому певної спеціальності, для якої необхідний хороший шкільний атестат, то учень може стати відстаючим.

У дітей дошкільного віку мотиваційна сфера навчання яких більше представлена пізнавальними мотивами, швидше за все можна охарактеризувати як допитливу. Оскільки у дитини слабо розвинені соціальні мотиви навчання, то в неї не спостерігається прагнення добре виконувати обов'язки учня в силу того, що вони ставляться до навчання тільки як до джерела інтелектуального задоволення, а не як до соціальної значущої діяльності, яку необхідно добре виконувати незалежно від власних емоцій та переживань.

Говорячи про домінування окремо взятого мотиву, не слід забувати про те, що таким чином створюється якась абстрактна модель, що дозволяє краще зрозуміти роль того чи іншого мотиву в мотиваційній сфері, але лише приблизно відображає дійсність, в якій абсолютне домінування якогось одного мотиву майже не зустрічається.

На думку Баженова Л., основна характеристика мотиваційної сфери шестирічної дитини – переважання актуальних потреб і імпульсивної активності. У дитини шести років безперервно виникають найрізноманітніші потреби, які постійно змінюють одна одну. Особливість їх у тому, що вони переживають як невідкладне, тобто актуальне, хотіння, імпульсивну активність, якій не передують хоча б швидкоплинне обдумування, зважування, рішення, чи варто зробити це, поступити так. Втома підвищує емоційну збудливість, посилює імпульсну активність дітей, а невеликий соціально-моральний досвід не дозволяє їм бути стриманими і поступливими, розумними і вольовими. Актуальні потреби та імпульсна активність властиві й 7-річним дітям, проте великий соціальний досвід допомагає їм краще регулювати свою поведінку [3].

Отже, по - різному у дітей шести семи років буде формуватися навчальна діяльність. Різним буде входження в умови шкільного навчання, адаптація до нього. Так, труднощі шестирічної дитини полягають у відсутності необхідного рівня довільності, що ускладнює процес прийняття нових правил, а переважання позиційної мотивації призводить до складності

формування нижчого рівня актуального розвитку з внутрішньою позицією школяра для навчання в школі.

2.2.3. Особливості формування особистісної готовності до школи

Визначальну роль в особистісній складовій психологічної готовності до школи грає мотивація дошкільника. Велику увагу ролі мотиваційної сфери у формуванні особистості дитини було приділено в теоретичних роботах Максименко С.А.. З цих же позицій розглядалася психічна готовність до школи, тобто найбільш важливим визнавався мотиваційний план. Були виділені 2 групи мотивів навчання [62].

1 Широкі соціальні мотиви навчання, чи мотиви, пов'язані з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні з бажаннями учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин.

2. Мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, або пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками та знаннями.

Особистісна готовність також передбачає рівень розвитку емоційної сфери дитини. Дитина освоює соціальні норми вираження почуттів, змінюється роль емоції в діяльності дитини, формується емоційне передбачення, почуття стають більш усвідомленими, узагальненими, розумними, довільними, позаситуативними, формуються вищі почуття – моральні, інтелектуальні, естетичні [8]. Таким чином до початку шкільного навчання дитини повинна буде досягнути порівняно гарна емоційної стійкості, на тлі якої можливі й розвиток і перебіг навчальної діяльності.

Багато авторів, що розглядають особистісні особливості психологічної готовності до школи, приділяють особливу увагу проблемі розвитку довільності у дитини. Є точка зору, що слабкий розвиток довільності – це основна причина неуспішності в першому класі [32]. Але в якій мірі повинна бути розвинена довільність до приходу в школу – питання, дуже слабо

розроблене в літературі. Складність полягає в тому, що, з одного боку, у дітей довільна поведінка вважається новоутворенням молодшого шкільного віку, яке розвивається всередині навчальної (ведучої) діяльності цього віку, з іншого боку, – слабкий розвиток довільності заважає початку навчання в школі.

Аналізуючи передумови, Захарова Н.М. виділила необхідні для успішного оволодіння навчальною діяльністю, де Д.Б.Ельконін і його співробітники виділили наступні параметри:

- вміння дітей свідомо підпорядкувати свої дії правилом, узагальнено визначає спосіб дії;
- вміння орієнтуватися на задану систему вимог;
- вміння уважно слухати говорить і виконувати завдання, пропоновані в усній формі;
- вміння самостійно виконати необхідне завдання по зорово-сприйманому зразком [39].

Фактично ці параметри і можуть розглядатися як початковий рівень актуального розвитку довільності, на який спирається навчання в першому класі.

Гуржий О.В. розглядав проблему розвитку довільності через її співвідношення з волею, підкреслюючи, що напрям розвитку особистості дитини до власної індивідуальності «збігається з розширенням зони власної волі, здатності свідомого управління своєю психікою і поведінкою, тобто зі становленням довільності» [29].

У цьому випадку можна зробити ряд практично значних висновків, одним з яких є визначення для кожного вікового етапу розвитку дитини провідної діяльності в залежності від виду та рівня довільності його психічної активності.

При цьому рівні довільності не формуються в лінійній послідовності, а мають період «перекриттів».

Н.А. Семаго дає вікові нормативи розвитку для перших двох рівнів розвитку довільності. Так при діагностиці довільності рухової активності слід орієнтуватися на наступні нормативи:

- до 5,5 - 6 років можливе виділення реципрокних рухів кистей рук (з поодинокими помилками);

- до 6,5 - 7 років дитина виконує довільні мімічні рухи по мовної інструкції дорослого (з одиничними помилками);

- до 7 - 7,5 років дитина може виконувати різні рухові програми як різними руками (ногами), так і мімічної мускулатурою.

Діагностика довільності вищих психіатричних функцій передбачає певні вікові нормативи:

- до 5,5 - 6 років дитина утримує інструкцію, іноді допомагаючи собі промовлянням, самостійно виявляє помилки, може їх виправити, утримує в основному програму діяльності, але при цьому може мати потребу в організуючій допомозі дорослого. Доступний розподіл уваги визначається не більше ніж за двома ознаками одночасно;

- до 6,5 - 7 годам дитина може утримувати інструкцію, але при виконанні складних завдань, іноді потребує її повторенні. До цього віку дитина здатна утримати програму виконання завдань вербального і невербального характеру. На тлі втоми може знадобитися невелика організуюча допомога дорослого. Вільно справляється з завданнями, які вимагають розподілу уваги за двома ознаками;

- до 7, - 7,5 років дитина повністю утримує інструкції і завдання, здатна самостійно вибудувувати програму виконання, самостійно виконувати очевидні помилки за трьома ознаками одночасно [21].

При співвідношенні наведених вікових нормативів і параметрів, виділених Д.Б. Ельконіним в якості нижнього рівня актуального розвитку довільності, на який спирається навчання в першому класі, можна зробити висновок про наявність деякого протиріччя. З одного боку, рівень довільності, необхідний для успішного навчання в умовах масової школи,

згідно віковим нормативам, досягаються лише з віком 6,5-7 років, з іншого – масовий перехід на початок навчання можливий з шести років [22].

2.3. Специфіка формування психологічної готовності до школи у дітей з ускладненнями психічного розвитку

Дитячому психологу у дошкільному закладі окрім звичайних за розвитком дітей доводиться гіперактивними та замкненими дітьми.

2.3.1. Специфіка роботи психолога з гіперактивними дітьми

Гіперактивні діти – це діти з «гіперкінетичним синдромом» (ГКС). Синдром гіперактивності не є хворобою в класичному сенсі слова, коли симптоми дозволяють зробити висновки про причини захворювання [27].

Діагноз «гіперкінетичний синдром», коли він стає відомий дитині і батькам, діє як бумеранг, накладаючи глибокий відбиток на поведінку гіперактивної дитини, на стосунки в родині і в більш широкому оточенні. Такий підхід жодною мірою не відповідає ситуації внутрішнього психічного конфлікту, в якому перебуває дана дитина.

У частини дітей спостерігаються причини генетичного, спадкового характеру. Дане припущення спирається на спостереження, яке свідчить, що у батьків і родичів гіперактивних дітей досить часто відзначається таке ж порушення. У рамки цієї гіпотези укладається також розподіл частоти проявів гіперактивності між хлопчиками і дівчатками (у хлопчиків ці порушення зустрічаються в 4-5 разів частіше, ніж у дівчаток) [29].

Гіперактивні діти часто бувають необережні і імпульсивні, їм не вистачає обачності. Їх частіше переслідують нещасний випадок, тому що у цих дітей страждають планування дій і моторна здатність до навчання. Вони постійно стають винуватцями порушення всіляких правил, причому це не

стільки за умислу, скільки за нездатності засвоїти ці правила і виконувати їх. У результаті неминучі дисциплінарні покарання або з боку батьків, або педагогів.

Відносини цих дітей з однолітками і з старшими за віком нерідко відрізняється недотриманням дистанції, недостатньою обережністю і стриманістю. Звичайним явищем вважаються знижені пізнавальні здібності, що, перш за все, відбивається на пізнавальній діяльності. Часто спостерігаються специфічна загальмованість у розвитку рухових навичок і мови, труднощі в оволодінні читанням, правописом. Крім того, спостерігаються досить характерні прояви підвищеної агресивності, схильність до демонстративного поведінці, і в кінцевому рахунку – асоціальна поведінка, наслідком якого стає загальне неприйняття з боку оточення. Виникають проблеми емоційного плану: діти відчувають почуття страху, пригніченості, у них знижується самооцінка. Їх турбують прояви антипатії з боку оточення, причини якої їм незрозумілі. У гіперактивних дітей спостерігається постійна потреба в отриманні сенсорних подразнень, яку не представляється можливим задовольнити. Такі діти не здатні чекати, вони не можуть пригнічувати миттєві рухові імпульси.

Корекція порушення. Гіперактивній дитині слід давати прості і чіткі вказівки, ставити зрозумілі йому завдання і надавати допомогу в їх виконанні. Кожну ситуацію в роботі з дитиною слід продумувати настільки, щоб вона постала в простому і добре структурованому вигляді. Надзавдання полягає в уповільненні імпульсивних реакцій. Недолік самоконтролю з боку дитини повинен компенсуватися зовнішнім контролем і зовнішнім структуруванням дій [29].

Завжди слід залучати до корекційного процесу батьків. Своє завдання вони повинні бачити в послідовному дотриманні обраного методу, відмову від тілесних покарань, дотримання режиму, а також моральної підтримки дитини і відповідному заохоченні. У цей процес потрібно залучати і вихователів, і інших фахівців дитячого закладу освіти, соціальне оточення, в

подальшому – вчителів і школу, повідомляючи необхідну інформацію і навчаючи поводження з гіперактивним дитиною в групі дитячого саду, потім – у класі (шляхом консультацій, організації скоординованих заходів сприяння розвитку). [2]

Представляється доцільним застосування методів корекції поведінки, спрямованих на зниження імпульсивності в батьківському домі, а також у дитячому садку, в перспективі – в школі, зокрема, використовуючи: модифікацію поведінки в класі (Х. Гріссеманн); когнітивну терапію (Ейзен та ін); мототерапевтичні методи (Е. Й. Кіпхард). Слід сказати, що мототерапія є одним з напрямків корекційно-педагогічної допомоги в зарубіжній спеціальній педагогіці, метою якої є формування і розвиток тих чи інших рухових функцій у дітей з порушеннями руху.

Важливість функціональної терапії впливає з тієї обставини, що у багатьох дітей із синдромом гіперактивності відзначаються порушення працездатності нейрогенного характеру і відставання в розвитку.

Для практичної роботи з надання сприяння гіперактивним дітям з орієнтацією на їх розвиток можна виділити три теми: створення довіри; формування автономії; розвиток ініціативи [52].

В основі підходу до вирішення проблеми лежить інтерес до дитини як до особистості. Хоча основний упор у роботі з гіперактивними дітьми робиться на роботу з моторикою, це не означає, що така педагогіка побудована виключно на цьому. Дотримуючись принципу про рух як базовий елемент розвитку людини, треба зазначити, що рух, вироблений людиною, це щось більше, ніж просто фізичний акт. Це прояв життєдіяльності, в якому можна виявити свої мотиви і мета. У такому разі логічніше буде починати роботу з гіперактивними дітьми з того, що характеризує їх найповніше, що вони люблять найбільше і що зазвичай найбільше піддається заборонам.

2.3.2. Специфіка роботи психолога з замкненими дітьми

Замкнена дитина – віддалена дитина, відчуває потребу у віддаленні від надто болісного для неї світу. Сором'язлива дитина знає, як спілкуватися з іншими, але не вміє, не може використовувати ці вміння. Замкнута ж дитина не хоче і не знає, як спілкуватися. Такі діти майже не турбують, тому дорослі як правило задоволені ними.

Щоб це подолати з дитиною потрібно частіше розмовляти, батьки повинні частіше говорити, що вони люблять свою дитину, що він їм потрібен. Взагалі емоційна нестабільність є характерною рисою замкнутих дітей [2].

Такі діти можуть говорити дуже тихо, майже пошепки. Можуть триматися осторонь від усіх, боятися приєднуватися до групи однолітків чи зробити щось нове. Вони часто самотні, у них немає друзів або їх занадто мало. Замкнені діти усе приховують всередині себе.

Замкнені діти – це інтроверти. Вони неконфліктні, чуйні, відповідальні, але, на жаль, ніяк не наважуються на будь-яку дію, але якщо починають справу, то роблять її бездоганно, наполегливо, вперто [5].

Мінуси – зайва недовірливість, злопам'ятність, здатність до непередбачуваних дій, погано переносять невдачі – втрачають при цьому впевненість в собі і своїх здібностях, тому весь час мають потребу у стимулах і позитивному ставленні до себе.

Щодо корекції, то під час роботи з соромливою дитиною близькі дорослі намагаються сформувати у неї комунікативні вміння, а якщо дитина замкнута, то робота повинна бути перш за все спрямована на формування бажання спілкуватися і розвиток комунікативних навиків у дитини [5].

Якщо в сім'ї росте замкнута дитина, потрібно розширити коло її пасивного спілкування: брати малюка з собою в магазин, в гості, туди де буває багато людей; спілкуватись в присутності малюка з незнайомими йому людьми; не варто наполягати на тому, щоб дитина брала участь в бесіді,

бар'єр замкнутості неможливо подолати відразу; потрібно створити такі умови, щоб дитина відчувала себе спокійно, затишно, безпечно. Наприклад, при розмові тримайте її за руку, погладжуйте її по голові чи візьміть собі на коліна. Необхідно підкреслювати перевагу і корисність спілкування, розповідати дитині, що нового й цікавого ви дізналися і яке задоволення отримали, спілкуючись з тією або іншою людиною; якщо ви помітили, що, незважаючи на це дитина стає більш відчуженою і замкнутою, зверніться за консультуванням до психолога; постарайтеся повернути дитини до вимушеного спілкування – попросіть зробити покупку, дізнатися котра година і т. п.

2.3.3. Специфіка роботи психолога з тривожними дітьми

У психології під тривогою розуміється «стійке особистісне утворення, що зберігається протягом тривалого часу», емоційний дискомфорт.

Тривожність як якість особистості властива дитині-астенику, яка схильна до песимізму. Найчастіше такий підхід до життя переймають від близьких. Така дитина дуже схожа на своїх батьків.

Багато чого залежить від вроджених особливостей характеру, наприклад, така тривожність властива дітям з темпераментом меланхоліка. Така дитина завжди буде відчувати якийсь емоційний дискомфорт, вона повільно адаптується до тих чи інших ситуацій, а будь-яка зміна у звичному житті надовго позбавляє її душевної рівноваги. Тривожність ситуативна пов'язана з конкретною ситуацією, є результатом якихось подій. Наприклад, після болючої процедури у лікаря дитина починає боятися всіх лікарів.

До типів тривожних дітей відносяться:

Невротики. Діти з соматичними проявами (тики, заїкання, енурез і т.д.). Проблема таких дітей виходить за рамки компетенції психолога, необхідна допомога невропатолога, психіатра. Таким дітям необхідно давати виговоритися, просити батьків не загострювати увагу на соматичних проявах.

Необхідно створити для дитини ситуацію комфорту, прийняття і звести до мінімуму травмуючі фактори [5].

Розторможені діти. Дуже активні, емоційні діти з глибоко захованими страхами. На критику реагують підкреслено байдуже. Своєю підвищеною активністю намагаються заглушити страх. Можливі легкі органічні порушення, (проблеми з пам'яттю, увагою, дрібною моторикою).

Сором'язливі діти. Зазвичай це тихі, чарівні діти, безініціативні, дуже старанні, мають проблеми у встановленні контакту з однолітками. Охоче спілкуються з психологом чи педагогом особисто (індивідуально). Таким дітям допоможе група однолітків, підібрана за інтересами.

Замкнені діти. Похмурі, непривітні діти. Ніяк не реагують на критику, у контакт з дорослими намагаються не вступати, уникають шумних ігор, сидять самі по собі. Можуть бути проблеми в навчанні через відсутність зацікавленості і включеності в процес. Ведуть себе так, як ніби від усіх чекають каверзи [19].

Найбільш схильні до розвитку тривожності єдині діти в сім'ї, які стають центром батьківських турбот і тривоги. У сім'ях, де присутня емоційна напруга, також створюються умови для розвитку тривожності у дитини. Діти старшого дошкільного віку дуже чутливі до конфліктних відносин батьків.

Більшість учених вважає, що в дошкільному віці одна з основних причин тривожності криється в порушенні дитячо-батьківських відносин: неадекватні вимоги батьків до можливостей і потреб своєї дитини; підвищена тривожність самих батьків; непослідовність батьків при вихованні дитини; пред'явлення дитині суперечливих вимог; афективність (надмірна емоційність) батьків або хоча б одного з них; прагнення батьків порівнювати досягнення своїх дітей з досягненнями інших дітей; авторитарний стиль виховання в сім'ї; гіперсоціальність батьків: прагнення батьків все робити правильно, відповідати загальноприйнятим стандартам і нормам [25].

Також до причин розвитку тривожності у дітей відносять: відсутність у дітей відчуття фізичної безпеки; заперечення і ворожість, демонстровані

дорослими; несприятливі мікросоціальної та побутові умови. До ознак тривожної дитини відноситься те, що дитина не може довго працювати, не втомлюючись; їй важко зосередитися на чомусь; будь-яке доручення викликає зайве занепокоєння; під час виконання завдань така дитина дуже напружена, скута; ніяковіє частіше за інших; часто говорить ситуації напруження; як правило червоніє в незнайомій обстановці; скаржиться, що їй сняться страшні сни; руки в неї зазвичай холодні і вологі; сильно потіє, коли хвилюється; не має хорошого апетиту; спить неспокійно, засинає з трудом; полохлива, багато що в неї викликає страх; зазвичай неспокійна, легко засмучується.

Тривожних дітей відрізняє надмірне занепокоєння, причому іноді вони бояться не самої події, а її передчуття. Часто вони чекають найгіршого. Діти відчують себе безпорадними, побоюються грати в нові ігри, приступати до нових видів діяльності. У них високі вимоги до себе, вони дуже самокритичні. Рівень їх самооцінки низький, такі діти і справді думають, що гірше інших в усьому, що вони самі некрасиві, невмілі, незграбні. Вони шукають заохочення і схвалення дорослих у всіх справах.

Для тривожних дітей характерні і соматичні проблеми: біль у животі, запаморочення, головні болі, спазми в горлі, утруднене дихання поверхневе та ін. Під час прояви тривоги вони часто відчують сухість у роті, клубок у горлі, слабкість в ногах, прискорене серцебиття. У дитячому саду діти часто відчують страх розлуки з батьками. Необхідно пам'ятати, що у віці двох-трьох років наявність цієї риси припустимо і зрозуміло. Тривожні діти дуже чутливі до своїх невдач. У таких дітей можна побачити помітну різницю в поведінці на занятті і поза заняттям. Тривожні діти мають схильність до шкідливих звичок невротичного характеру (вони гризуть нігті, смокчуть пальці, висмикують волосся, займаються онанізмом). Розпізнати тривожних дітей допомагає малювання. Їхні малюнки відрізняються великою кількістю штрихування, сильним натиском, а також маленькими розмірами зображень. Нерідко такі діти «застряють» на деталях, особливо дрібних. У тривожних

дітей серйозний, стриманий вираз обличчя, опущені очі, на стільці сидить акуратно, намагається не робити зайвих рухів, не шуміти, воліє не звертати на себе увагу оточуючих [28].

Щодо корекції даної проблеми поведінки дитини, то необхідно зосередити увагу на підвищенні самооцінки дитини; навчанні дитини способам зняття м'язового та емоційного напруження; відпрацювання навичок володіння собою в ситуаціях, що травмують дитину; робота з батьками тривожних дітей.

Психологам необхідно дотримуватись у власній поведінці певних правил роботи з тривожними дітьми: уникати змагань і будь-яких швидкісних видів роботи; не порівнювати дитину з оточуючими; частіше використовувати тілесний контакт, вправи на релаксацію; сприяти підвищенню самооцінки, частіше хвалити її, але так, щоб вона знала за що; частіше звертатися до дитини по імені; демонструвати зразки впевненої поведінки, бути у всьому прикладом; не пред'являти до малюка завищених вимог; бути послідовним у вихованні; намагатися робити дитині якомога менше зауважень; використовувати покарання лише у крайніх випадках; не принижувати дитину.

2.3.4. Робота психолога дошкільного закладу освіти з агресивними дітьми

Агресивна поведінка вже в дошкільному віці приймає різноманітні форми. У психології прийнято виділяти вербальну та фізичну агресію, кожна з яких може мати прямі і непрямі форми.

Вербальна агресія. Непряма вербальна агресія спрямована на звинувачення або загрози ровеснику, які здійснюються у різних висловлюваннях. У дошкільному віці це можуть бути: скарги («А Вова мене стукнув», «А Чумаріков постіль не прибрав» тощо); демонстративний крик, спрямований на усунення однолітка («Іди, набрид», «Не заважай»); агресивні

фантазії («Якщо не будеш слухатися, до тебе прийде міліціонер і посадить у тюрму», «Я тебе наздожену, покусаю, посаджу на літак і відправлю на високу гору, і будеш там сидіти один»).

Прямою вербальною агресією є образи та вербальні форми приниження іншого. Традиційними «дитячими» формами прямої вербальної агресії є: дражнилки («Ябеда-корябеда», «Порося», «Жора-ненажера»; образи («Жир-трест», «Виродок», «Дебіл») [18].

Фізична агресія. Непряма фізична агресія спрямована на принесення будь-якого матеріального збитку іншій людині через безпосередні фізичні дії. У дошкільному віці це можуть бути: руйнування продуктів діяльності іншого (наприклад, одна дитина розламала споруду з кубиків іншої, чи дівчинка забруднила фарбою малюнок своєї подруги); знищення або псування чужих речей (наприклад, хлопчик завдає ударів по столу товариша і посміхається, побачивши його обурення; або дитина силою кидає на підлогу чужу машинку і з задоволенням спостерігає жах і сльози її власника).

Про агресивність не можна судити лише за її зовнішніми проявами, необхідно знати її мотиви і супутні їй переживання. Виявлення мотивів агресивної поведінки дітей, вивчення її психологічних умов і варіантів необхідно як для своєчасної діагностики цього явища, так і для розробки корекційних програм.

До типів агресивних дітей відносяться.

1. Гіпер-агресивна дитина. Рухово-розгальмованими дітям важче бути дисциплінованими і слухняним. Такі діти, виховуючись у сім'ї за типом «кумира» або в атмосфері вседозволеності, потрапляючи в колектив однолітків, можуть ставати агресивними.

2. Агресивно-образлива і виснажена дитина. Образливість дитини може бути пов'язана не тільки з недоліками у вихованні або труднощами навчання, але і з хворобою зростання, особливостями дозрівання нервової системи і організму. Підвищена чутливість, дратівливість, вразливість можуть провокувати агресивну поведінку. Агресивна дитина з опозиційно-зухвалою

поведінкою. Якщо дитина часто грубіянить, але не всім, а тільки батькам, знайомим йому людям, то, напевно, у ваших взаєминах щось не так: ви рідко займаєтеся і спілкуєтеся з дитиною, і ви вже не зразок для наслідування, як раніше; дитині нудно, нема чим зайнятися, і вона переносить на вас власний настрій і проблеми, перекладає відповідальність за свою поведінку.

3. Агресивно-боязка дитина. Ворожість, підозрілість можуть бути засобом захисту дитини від уявної загрози, «нападу».

4. Агресивно-бездушна дитина. Є діти, в яких здатність до емоційного відгуку, співпереживання, співчуття до інших порушена. Причини можуть бути в несприятливих умовах сімейного виховання, порушеннях інтелектуального розвитку дитини, а також в рисах емоційної холодності, черствості, підвищеної афективної (емоційною) збудливості, які передаються від батьків або близьких дитини. Така дитина часто дратується або, навпаки, байдужа, штовхається, б'ється, говорить образливі слова, грубо поводить з тваринами, і при цьому їй важко зрозуміти, що іншому, тобто скривдженому, погано або боляче [29].

Причини появи агресії у дітей можуть бути самими різними. Виникненню агресивних якостей сприяють деякі соматичні захворювання або захворювання головного мозку. Слід зазначити, що величезну роль грає виховання в сім'ї, причому з перших днів життя дитини. Соціолог М. Мід довела, що в тих випадках, коли дитину різко відлучають від грудей і спілкування з матір'ю зводять до мінімуму, у дітей формуються такі якості, як тривожність, підозрілість, жорстокість, агресивність, егоїзм. І, навпаки, коли у спілкуванні з дитиною присутня м'якість, дитина оточена турботою і увагою, ці якості не виробляються. На становлення агресивної поведінки великий вплив має характер покарань, які зазвичай застосовують батьки у відповідь на прояв гніву у свого чада. У таких ситуаціях можуть бути використані два полярних методу впливу: або поблажливість, або строгість. Як це не парадоксально, агресивні діти однаково часто зустрічаються і в дуже м'яких батьків, і у надмірно суворих. Дослідження показали, що батьки,

різко пригнічують агресивність своїх дітей, всупереч своїм очікуванням, не усувають це якість, а, навпаки, вирощують його, розвиваючи в своєму синові або дочці надмірну агресивність, яка буде проявлятися навіть у зрілі роки. Адже всім відомо, що зло породжує тільки зло, а агресія – агресію. Якщо ж батьки зовсім не звертають уваги на агресивні реакції своєї дитини, то вона дуже скоро починає вважати, що така поведінка дозволено, і поодинокі спалахи гніву непомітно переростають у звичку діяти агресивно.

До ознак агресивної дитини належать: дитина часто втрачає контроль над собою; часто сперечається, лається з дорослими; часто відмовляється виконувати правила; часто спеціально дратує людей; часто звинувачує інших у своїх помилках; часто сердиться і відмовляється зробити що-небудь; часто заздрісна, мстива; чутлива, дуже швидко реагує на різні дії оточуючих (дітей і дорослих), які нерідко дратують її [28].

Майже в кожній групі дитячого саду зустрічається хоча б одна дитина з ознаками агресивної поведінки. Вона нападає на інших дітей, обзиває і б'є їх, відбирає і ламає іграшки, навмисно вживає грубі вислови, одним словом, стає «грозою» всього дитячого колективу, джерелом прикросців вихователів та батьків. Цю кострубату, забіякувату, грубу дитини дуже важко прийняти такою, якою вона є, а ще важче зрозуміти. Однак агресивна дитина, як і будь-яка інша, потребує ласки і допомоги дорослих, тому що його агресія – це, перш за все відображення внутрішнього дискомфорту, невміння адекватно реагувати на ті події, що відбуваються навколо неї.

Ось як описує Касвінов С.Г. поведінку цих дітей: «Агресивний дитина, використовуючи будь-яку можливість, ... прагне розсердити маму, вихователя, однолітків. Він «не заспокоюється» до тих пір, поки дорослі не вибухнуть, а діти не вступають у бійку» [43].

Агресивні діти дуже часто підозрілі і насторожені, люблять перекладати провину за затіяну ними сварку на інших. Такі діти часто не можуть самі оцінити свою агресивність. Вони не помічають, що вселяють у навколишніх страх і занепокоєння. Їм, навпаки, здається, що весь світ хоче

образити саме їх. Таким чином, виходить замкнуте коло: агресивні діти бояться і ненавидять оточуючих, а ті, у свою чергу, бояться їх.

Емоційний світ агресивних дітей недостатньо багатий, у палітрі їхніх почуттів переважають похмурі тони, кількість реакцій навіть на стандартні ситуації дуже обмежена. Найчастіше це захисні реакції. До того ж діти не можуть подивитися на себе з боку і адекватно оцінити свою поведінку. Таким чином, діти часто переймають агресивні форми поведінки у батьків.

Робота вихователів та психолога з даною категорією дітей повинна проводитися у трьох напрямках: робота з гнівом; навчання агресивних дітей прийнятним способів вираження гніву; навчання дітей навичкам розпізнавання та контролю, вмінню володіти собою в ситуаціях, що провокують спалахи гніву; формування здатності до емпатії, довіри, співчуття, співпереживання і т.і.

Щодо поведінки психолога, то повідношенню до потреб таких дітей необхідно бути уважним, демонструвати модель неагресивного поведінки; бути послідовним в покарання дитини, карати за конкретні вчинки; покарання не повинні принижувати дитину; навчати прийнятних способів вираження гніву; давати дитині можливість проявляти гнів безпосередньо після фруструючої події; навчати розпізнаванню власного емоційного стану і стану оточуючих людей; розвивати здатність до емпатії; розширювати поведінковий репертуар дитини; відпрацьовувати навик реагування в конфліктних ситуаціях; вчити брати відповідальність на себе.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методи та організація дослідження.

База і етапи дослідження: експеримент проходив на базі Приватного садка - ясла «ЕйдоС». Дослідження проводилось з жовтня по грудень 2021 року.

У експерименті брало участь 25 дітей дошкільного віку. З них 13 хлопчиків і 12 дівчаток. Вік старших дошкільнят від 5,5 років до 6 років.

Емпіричне дослідження проводилось у два етапи.

На першому етапі ми використовували комплексну «Методику вивчення зрілості дітей, що поступають в перший клас» (див. Додаток 1).

Програма містить чотири методики, направлені на виявлення психосоціальної зрілості, рівнів розвитку аналітичного мислення і мови, а також шкільно-необхідних функцій у формі здібності до довільної поведінки. Успішність виконання кожної з методик оцінюється в балах, загальний показник успішності роботи дитини за програмою оцінюється сумарним балом по всіх методиках.

Методика 1. «Оцінка психосоціальної зрілості по тестовій бесіді».

В процесі бесіди психолог отримує інформацію про загальні уявлення дитини, про її здатність орієнтуватися в простих життєвих ситуаціях, про положення в сім'ї. Бесіда необхідна для встановлення контакту з дитиною, створення атмосфери довіри в процесі обстеження. Психолог, незалежно від успіхів дитини, подає їй позитивні, схвальні оцінки, підбадьорює її.

Психологу краще заздалегідь знати склад сім'ї, наявність або відсутність кого-небудь з батьків. По закінченню бесіди аналізується вся інформація,

отримана при відповідях на питання, особлива увага звертається на контрольні питання.

Методика 2. Імітація написаного тексту. (Варіант завдання з тесту «Шкільної зрілості» А. Керна і І. Ірасека)

Виконання завдань цієї методики вимагає від дитини проявити вольове зусилля при виконання не дуже цікавої роботи, виконувати завдання у формі наслідування зразку. Здібності дитини до такого роду дій важливі для оволодіння учбовою діяльністю.

Важливо також в процесі виконання такого роду завдань виявлення особливостей тонкої моторики руки, руховій координації. Завдяки цьому можна не тільки прогнозувати успішність оволодіння навиками письма і малюнка, але і зробити висновок (орієнтування) про розвиток у дитини здібності до саморегуляції і управління своєю поведінкою в цілому. Відомо, що рівень розвитку тонкої моторики, дрібних рухів є одним з важливих показників психічного розвитку.

Методика 3. «Мислення і мова»

Виконання завдань даної методики дитиною дозволяє орієнтовно виявити розуміння множинності предметів, наявність поняття «Один – багато», а також поняття про граматичні конструкції на прикладі іменників множини, правильне їх використання відповідно до ситуації. Діагностика проводиться в індивідуальній формі.

Методика 4. «Висновки»

Дана методика дозволяє досліджувати здатність дитини робити висновки по аналогії з запропонованим зразком. Виконання завдання вимагає сформованості уміння встановлювати логічні зв'язки і відносини між поняттями. Можлива діагностика уміння дитини зберігати і використовувати заданий спосіб міркування.

Відносини між поняттями в кожному завданні різні, і, якщо дитина не здатна ще виділяти істотні ознаки в поняттях, він будуватиме висновок на основі попередньої аналогії, що приведе до помилкової відповіді. Таким

чином, успішність виконання завдань методики дозволяє робити висновки про рівень розвитку словесно-логічного мислення по такому показнику як логічна дія – п«висновок».

Загальна оцінка за програмою. Коефіцієнт психологічної готовності (КПГ) дитини до школи обчислюється як сума балів, отриманих дитиною по всіх методиках.

Таким чином, спостереження цих і ряду інших індивідуальних проявів (таких, як самостійність, дружелюбність, товарицькість, агресивність, упертість) можливо в процесі діагностичної процедури.

Мотиваційна готовність, прагнення йти в школу, інтерес до школи, бажання пізнавати нове з'ясовується питаннями типу:

1. Чи хочеш ти йти в школу?
2. Що в школі інтересного?
3. Чим би ти займався, якщо не ходив би в школу?

Відповіді на ці питання допоможуть зрозуміти, що дитина знає про школу, в чому вона його цікавить, чи є у нього бажання пізнавати нове.

Запропонований також тест «Мотиваційна готовність», що діагностує внутрішню позицію школяра (Додаток 2).

Тест включає 9 питань. За правильну вважається така відповідь, яка достатньо повно і точно відповідає сенсу питання. Для того, щоб вважатися готовою до навчання в школі, дитина повинна дати правильні відповіді на абсолютну більшість питань, що ставляться їй.

Якщо отримана відповідь недостатньо повна або не зовсім точна, то той, що питає повинен задати дитині додаткові, навідні питання і лише в тому випадку, якщо дитина відповість на них, робити остаточний висновок про рівень готовності до навчання. Перш ніж ставити те або інше питання, обов'язково необхідно переконатися в тому, що дитина правильно зрозуміла поставлене перед ним питання.

Дані психолого-педагогічної діагностики не можуть, звичайно, лежати в основі майбутніх прогнозів, раз і назавжди вирішувати питання про мовні, математичні і загальні здібності дитини. Спеціально продумана система навчання може зробити істотний вплив на розвиток дитини.

Разом з тим, діагностика має прогностичне значення, оскільки дозволяє зробити близький прогноз про подальший хід розвитку дитини, і, головне, про ті корекційно-педагогічні засоби, які необхідно застосувати для ліквідації пропусків в її розвитку.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Перша методика, яку ми використовували – це методика вивчення зрілості дітей, що поступають в перший клас.

Основна мета психологічного обстеження дитини при прийомі в школу – виявити дітей, що потребують спеціальної розвиваючої роботи з ними.

Результати діагностування майбутніх першокласників з метою вивчення їх готовності до шкільного навчання за методикою – «Оцінка психосоціальної зрілості по тестовій бесіді» показані в на рисунку 3.1.

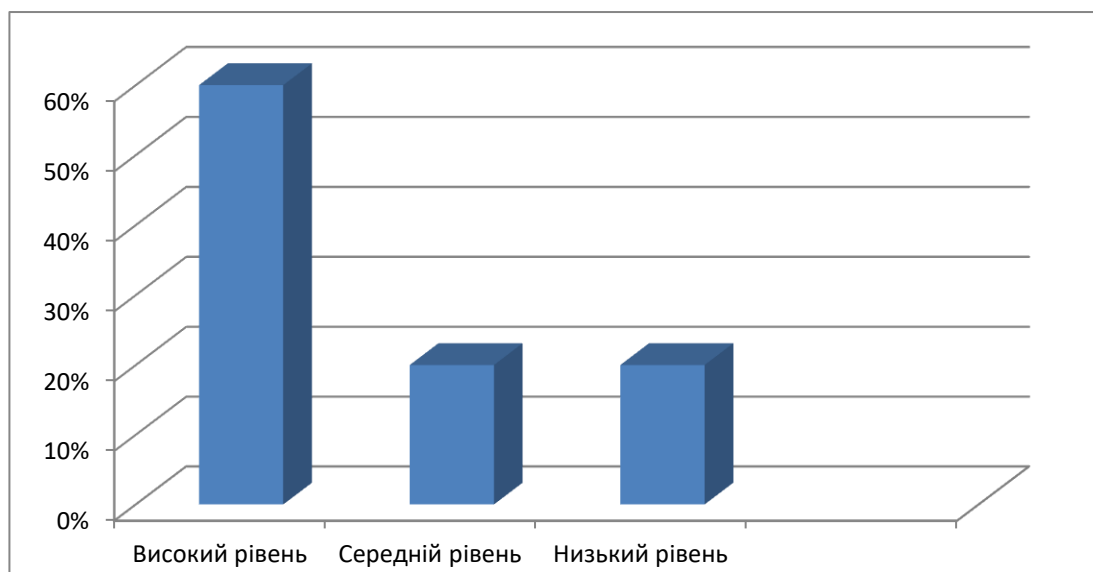

Рис. 3.1. Результати дослідження психосоціальної зрілості дітей старшого дошкільного віку

Виходячи з вказаних даних, ми можемо зробити висновок, що «шкільно-зрілими» дітьми виявилось 60 % - тобто 15 дітей, які отримали від 25 до 27 балів. 20 % дітей, а це 5 чоловік, отримали від 22 до 25 балів, що говорить про середній рівень шкільної зрілості. І 20 % дітей за свої відповіді отримали по 17 балів, що, на жаль, свідчить про неготовність цих дошкільників до шкільного життя.

Діти з низьким рівнем психосоціальної зрілості потребують розширення кругозору, змістовного спілкування з дорослими і однолітками, збагачення життєвих вражень, стимулювання пізнавального інтересу. Адаптація таких дітей може бути ускладнена конфліктними відносинами з однолітками, вчителем із-за збереження дитиною потреби в грі. Все це вимагає уваги вчителя, психолога, батьків.

Для дослідження розвитку тонкої моторики руки, координації рухів і зору ми використовували методику імітація написаного тексту. (Варіант завдання з тесту «Шкільної зрілості» А. Керна і І. Ірасека).

Ми запропонували дітям написати або намалювати фразу «ВІН ЇВ СУП». Таким чином, можна зробити висновок, що найнижчий рівень був визначений у 20 % дітей, їх текст нагадував окремі «карлючки», на жаль, розібрати щось віддалено схоже на букви не вдалося 9 за це завдання 5 дітей отримали по 5 балів).

Так само середній рівень знову виявлений у 5-ти дітей. Ці діти набрали по 3 бали, в їхньому тексті можна побачити і прочитати 4 букви. Такі діти вважаються готовими до навчання в школі за умови контролю і уваги в первинний період навчання. Їм може бути запропонована як розвиваюча робота, пов'язана з вдосконаленням тонкої моторики, – малювання узорів за зразком, заняття з дрібними деталями (складання мозаїк, збірка моделей, вишивання, малюнок).

60 % дітей, тобто 15 чоловік отримали по 2 бали кожен. Їх можна віднести в категорію дітей, які вважаються зрілими для шкільного навчання. Їх текст можна прочитати, але букви і нахил тексту зразку не відповідають.

З цих 15 дітей лише текст однієї дитини можна оцінити в 1 бал. Хлопчик добре написав і текст можна прочитати. Фраза розділяється на три слова, розміри букв трохи більше розмірів букв зразка. Відхилення запису майже немає.

За допомогою використання цього тесту ми змогли визначити розвиток тонкої моторики руки, координацію рухів і зору. Все це необхідно для того, щоб дитина в школі навчилася писати. Крім того, за допомогою цього тесту у загальних рисах можна визначити інтелектуальний розвиток дитини, уміння наслідувати зразку і здібність до зосередженості, концентрації уваги.

Наступна методика – вивчення мислення і мови.

На рисунку 3.2. приведені результати аналізу мислення і мови дошкільників.

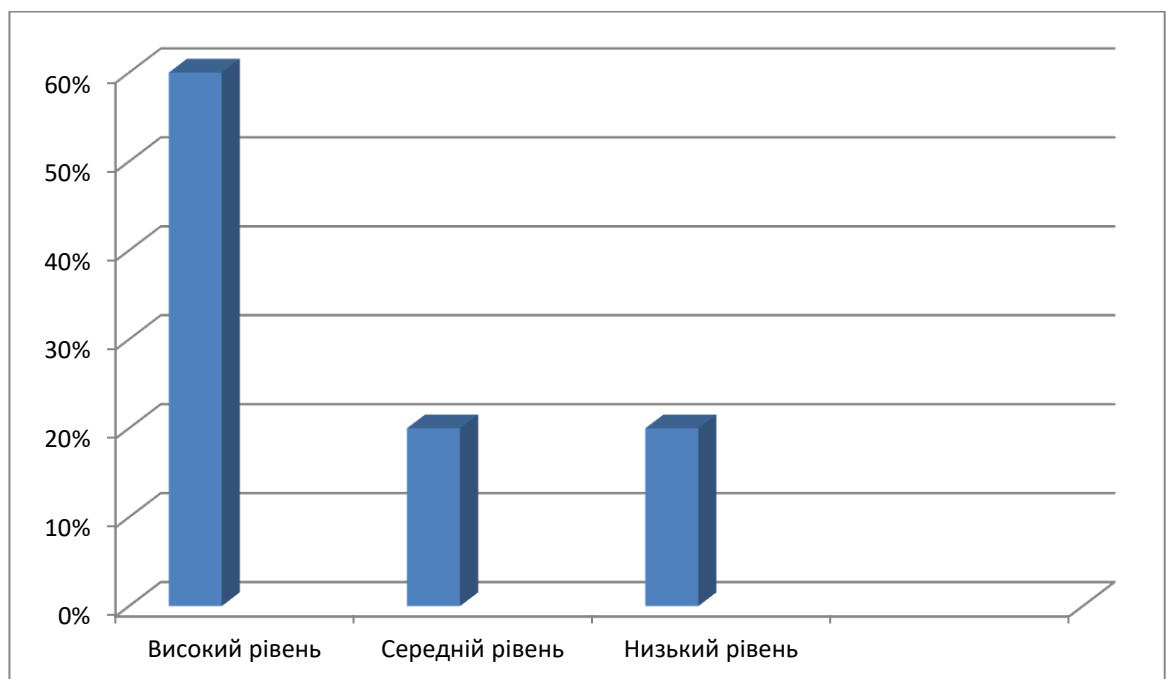

Рис. 3.2. Результати дослідження мислення і мови дітей старшого дошкільного віку

Отже, можна зробити висновок, що Люда Бурсова зробила в завданні 8 помилок і набрала 1 бал. За наслідками тесту можна віднести дівчинку до низького рівня розвитку мислення і мови, тому ми запропонували б для неї

додаткову роботу по розвитку мови (організація бесід, переказ, лінгвістичні ігри).

Малкес Марина допустила 4 помилки і отримала 2 бали, що свідчить про середній рівень розвитку мислення і мови.

В результаті виконання завдань, Богдан Ольга допустила 2 помилки (3 бали), а Колісників Саша і Павлов Женя зробили тільки по 1 помилці (3 бали). Рівень цих трьох хлоп'ят відповідає високому, тобто мислення і мова дітей розвинені добре.

Остання методика – висновки. Результати її представлені на рисунку 3.3.

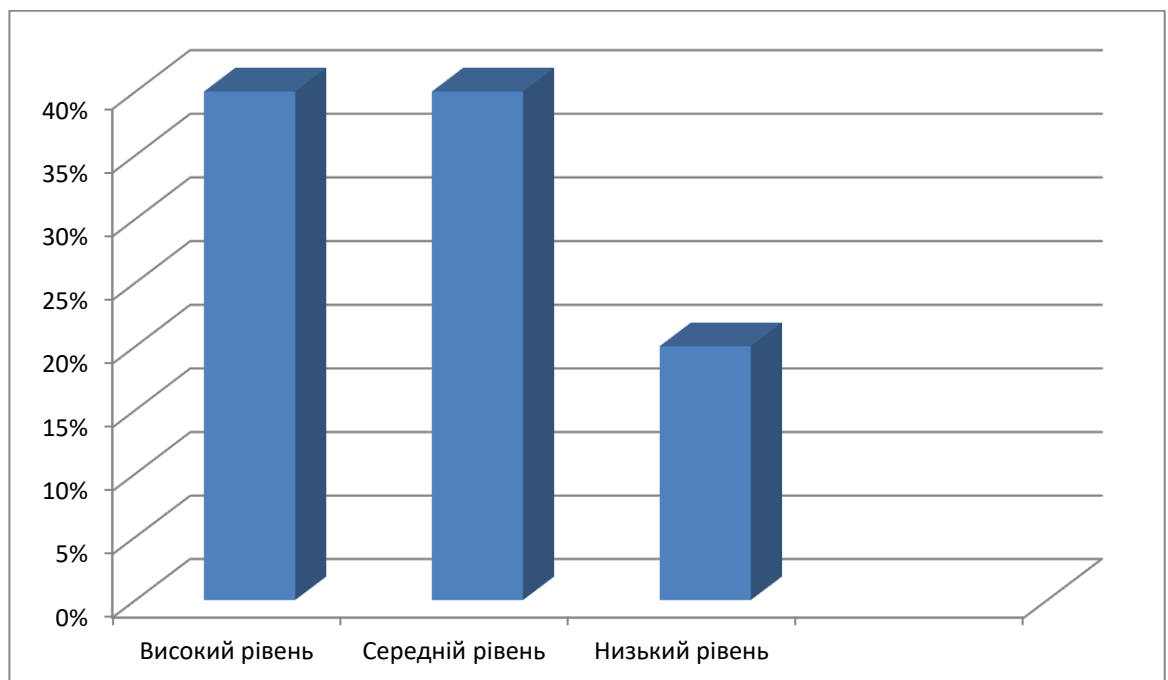

Рис. 3.3. Результати дослідження методики по виявленню вміння робити висновки дітьми старшого дошкільного віку

Низький рівень висновків виявився у 5 дітей з групи. Вони набрали по 4 бали. У даних дітей практично відсутні навички розумових операцій, що пред'являє особливі вимоги до розвитку у них навиків логічного мислення в учбовій пізнавальній діяльності.

40 % дітей, а це – 10 чоловік, отримали 6 балів і 7 балів, що характеризує рівень їх висновків як середній. В процесі навчання, в первинний період, корисно давати таким дітям індивідуальні завдання по розвитку розумових операцій, надаючи мінімальну допомогу.

40 % дітей набрали в цьому тесті більше всього балів (по 8 і 9). У дітей сформована така розумова операція, як висновок на високому рівні.

Розглянемо загальну оцінку результатів нашого тестування. Загальний бал успішності за програмою обчислюється як сума балів, отриманих дитиною по всіх методиках.

Максимальна кількість балів, яку можна було набрати за методиками – 41 бал і 39 балів – це група дітей, які мають високий рівень готовності до шкільного навчання. Ще одна група дітей, які отримали 33 максимальних бали – це діти, які мають середній рівень готовності до шкільного навчання. І остання група дітей, які отримали по 27 балів – мають низький рівень готовності до шкільного навчання.

Учень з низьким рівнем шкільної готовності може добитися в навчанні достатньо добрих результатів, але дається йому це дорожчою ціною, ніж однокласникам, підготовленішим до навчання в школі, – ціною надмірних зусиль і додаткових занять, що нерідко приводить до погіршення із здоров'я, психоневрологічним розладам.

Отже, на основі нашого дослідження, ми прийшли до висновку, що всі діти розвиваються по-різному: одна дитина може почати систематичне навчання без шкоди для здоров'я і розвитку в шість років, іншому це буде по силах тільки у вісім.

Тому слід враховувати всі аспекти їх індивідуального розвитку: стан здоров'я, фізичний розвиток, розвиток самосвідомості і готовність до ухвалення соціальної ролі школяра, домінуючі мотиви поведінки і діяльності, розвиток психомоторних і розумових здібностей і так далі, тобто фізіологічну, соціальну і психологічну готовність до навчання в школі.

Педагогічні дії будуть цілеспрямованими і виправданими, а допомога з боку дорослих ефективною тільки в тому випадку, якщо вони орієнтовані на індивідуальні особливості розвитку дитини і зважають на специфіку її стартової готовності до навчання в школі.

Тільки в цьому випадку педагог і батьки маленького учня спільними зусиллями допоможуть йому подолати шкільні труднощі, освоїтися в шкільному житті, стати справжнім школярем.

Наступний тест – Мотиваційна готовність, ця методика діагностує внутрішню позицію школяра.

Відношення дитини до навчання разом з іншими психологічними ознаками готовності до навчання складає основу для висновку про те, готова або не готова дитина вчитися в школі.

Навіть якщо все гаразд з її пізнавальними процесами, і вона вміє взаємодіяти з іншими дітьми і дорослими людьми в спільній діяльності, про дитину не можна сказати, що вона повністю готова до навчання в школі.

Відсутність бажання вчитися за наявності двох ознак психологічної готовності – пізнавальної і комунікативної – дозволяє приймати дитину в школу за умови, що протягом декількох перших місяців її перебування в школі інтерес до учення неодмінно з'явиться. Мається на увазі бажання набувати нових знань, корисних умінь і навиків, пов'язаних з освоєнням шкільної програми.

Виходячи з відповідей дітей, ми отримали наступні результати (рис. 3.4.).

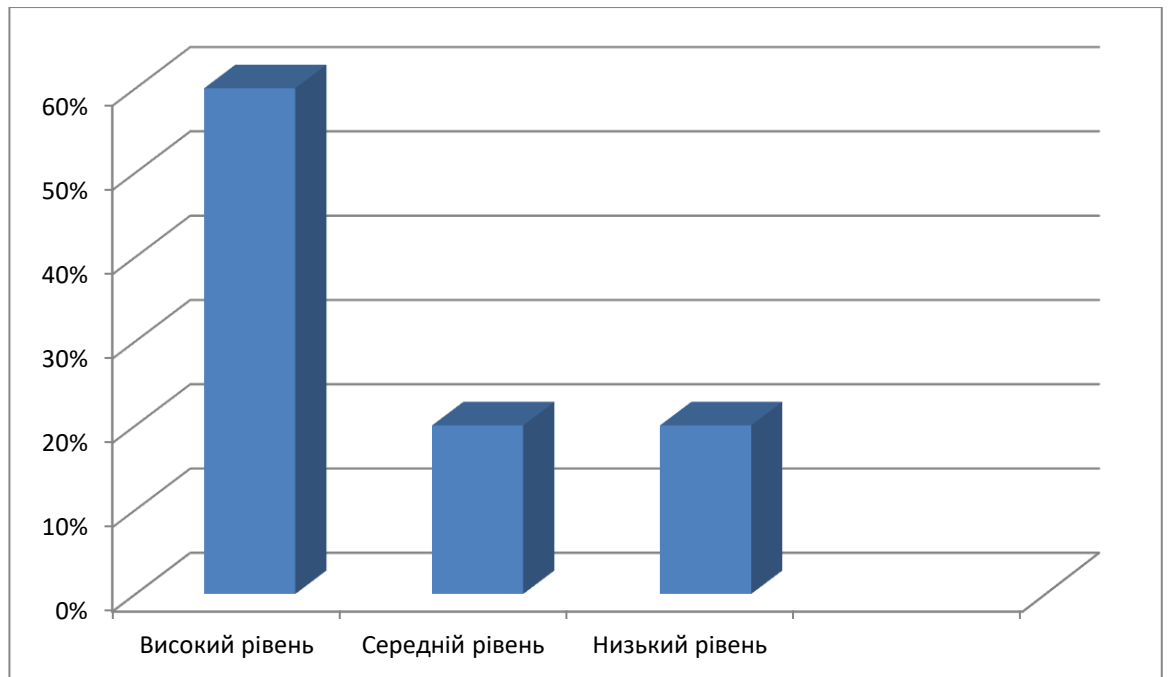

Рис. 3.4. Результати дослідження мотиваційної готовності до навчання у школі дітей старшого дошкільного віку

Виходячи з аналізу результатів дослідження, можна зробити висновок про те, що більшість дітей групи дитячого саду готова до навчання в школі. Але не всім дітям можна рекомендувати починати навчання в школі. 20 % дітей, що мають низький рівень готовності до навчання, для усунення відставання необхідно проводити додаткові заняття, що враховують індивідуальні особливості їх розвитку.

Готовність дитини до навчання в школі в однаковій мірі залежить від фізіологічного, соціального і психічного розвитку дитини. Це не різні види готовності до школи, а різні сторони її прояву в різних формах активності.

Психологічна готовність дитини до навчання в школі – готовність до засвоєння певної частини культури, включеної в зміст освіти, у формі учбової діяльності – є складна структурно-системна освіта, яка охоплює всі сторони дитячої психіки.

Це явище включає: особистісно-мотиваційну і вольову сфери, елементарні системи узагальнених знань і уявлень, деякі учбові навички, здібності і ін. Це не сума ізольованих психічних якостей і властивостей, а їх

цілісна єдність, що має певну структуру. Учбово-важливі якості (УВК), що входять в структуру готовності, утворюють складні взаємозв'язки і роблять неоднаковий вплив на успішність шкільного навчання.

Базовими якостями в структурі психологічної готовності до школи: мотиви учення; зоровий аналіз (образне мислення); рівень узагальнень (передумови логічного мислення); здатність приймати учбові завдання; ввідні навички (деякі елементарні мовні, математичні і учбові знання і уміння); графічний навик; довільність регуляції діяльності (в умовах покрокової інструкції дорослого); бажання отримувати допомогу (сприйнятливність до повчальної допомоги).

Рівень розвитку деяких якостей (не всіх) надає прямий і безпосередній вплив на успішність засвоєння програмного матеріалу. Це: мотиви учення; зоровий аналіз; здатність приймати учбові завдання; ввідні навички; графічний навик; довільність регуляції діяльності; вербальна механічна пам'ять.

Базові і провідні УВК практично одні і ті ж. Саме на розвиток цих якостей слід звертати увагу при підготовці дошкільників до школи. Таким чином, психічні якості і властивості, що визначають готовність до школи, існують не ізольовано, а тісно взаємозв'язані і утворюють структуру психологічної готовності до навчання в школі.

В якості рекомендацій для подальшого психологічного супроводу, необхідно застосувати розвивальну програму для дітей з низьким та середнім рівнем готовності до школи (додаток Д).

ВИСНОВКИ

У даному дослідженні розглядається один з найважливіших напрямів діяльності практичних психологів освіти, а саме, супровід освітнього процесу у дошкільному навчальному закладі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема психологічного супроводу педагогічного процесу в умовах ДНЗ, не дивлячись на свою актуальність і практичну значущість, не достатньо освітлена, і зводиться, більшою мірою, до вивчення окремих компонентів розвитку, виховання дітей, що, у свою чергу, не дозволяє розкрити цілісність картини.

Проведений науковий аналіз поняття «Психологічний супровід» дозволяє розглядати його як сукупність психолого-педагогічних технологій, направлених на надання допомоги всім учасникам педагогічного процесу у вирішенні проблем, що виникають у них, або їх попередженні.

Емпіричне дослідження дозволило зробити висновок про те, що ефективність психологічного супроводу в ДНЗ визначається з урахуванням таких характеристик суб'єктів вказаного процесу як: наявність позитивної мотивації при виконанні своєї професійної діяльності і недостатній рівень володіння змістом по деяких важливих напрямах освітньої програми – з боку психологів; наявність у деяких дітей низького рівня освоєння ними основних напрямів освітньої програми і недостатньо високого рівня психічного розвитку – з боку вихованців; недостатній рівень знань вікових і індивідуальних особливостей дітей, зразків діяльності у взаємодії і спілкуванні з ними – з боку батьків.

За умови цілеспрямованого, перманентного і взаємозв'язаного психологічного регулювання, підтримки і корекції психічного розвитку вихованців, починаючи з раннього віку, якість і результативність психологічного супроводу в дошкільній освітній установі підвищується.

Реалізація розробленої програми психологічного супроводу педагогічного процесу (система розвивальних вправ) в умовах дошкільної освітньої установи, дозволила нам зробити наступні висновки

1. Якість і результативність педагогічного процесу в дошкільній освітній установі підвищується за умови організації психологічного супроводу як цілеспрямованого, перманентного і взаємозв'язаного регулювання, підтримки і корекції психічного розвитку вихованців, починаючи з раннього віку.

2. Значущими умовами ефективності педагогічного процесу виступають: позитивна орієнтованість педагогів на свою професійну діяльність, урахування специфіки сімейного і педагогічного внеску в навчання і виховання дітей, рівень психічного розвитку вихованців, психологічний супровід суб'єктів освітнього процесу.

Виходячи з аналізу результатів дослідження, можна зробити висновок про те, що більшість дітей групи дитячого саду готова до навчання в школі. Але не всім дітям можна рекомендувати починати навчання в школі. 20 % дітей, що мають низький рівень готовності до навчання, для усунення відставання необхідно проводити додаткові заняття, що враховують індивідуальні особливості їх розвитку.

Готовність дитини до навчання в школі в однаковій мірі залежить від фізіологічного, соціального і психічного розвитку дитини. Це не різні види готовності до школи, а різні сторони її прояву в різних формах активності.

Психологічна готовність дитини до навчання в школі – готовність до засвоєння певної частини культури, включеної в зміст освіти, у формі учбової діяльності – є складна структурно-системна освіта, яка охоплює всі сторони дитячої психіки.

Це явище включає: особистісно-мотиваційну і вольову сфери, елементарні системи узагальнених знань і уявлень, деякі учбові навички, здібності і ін. Це не сума ізольованих психічних якостей і властивостей, а їх цілісна єдність, що має певну структуру. Учбово-важливі якості (УВК), що

входять в структуру готовності, утворюють складні взаємозв'язки і роблять неоднаковий вплив на успішність шкільного навчання.

Базовими якостями в структурі психологічної готовності до школи: мотиви учення; зоровий аналіз (образне мислення); рівень узагальнень (передумови логічного мислення); здатність приймати учбові завдання; ввідні навички (деякі елементарні мовні, математичні і учбові знання і уміння); графічний навик; довільність регуляції діяльності (в умовах покрокової інструкції дорослого); бажання отримувати допомогу (сприйнятливність до повчальної допомоги).

Рівень розвитку деяких якостей (не всіх) надає прямий і безпосередній вплив на успішність засвоєння програмного матеріалу. Це: мотиви учення; зоровий аналіз; здатність приймати учбові завдання; ввідні навички; графічний навик; довільність регуляції діяльності; вербальна механічна пам'ять.

Базові і провідні УВК практично одні і ті ж. Саме на розвиток цих якостей слід звертати увагу при підготовці дошкільників до школи. Таким чином, психічні якості і властивості, що визначають готовність до школи, існують не ізольовано, а тісно взаємозв'язані і утворюють структуру психологічної готовності до навчання в школі, а психологічний супровід дітей старшого дошкільного віку спрямований саме на формування готовності до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дитини до школи. (Психологічний інструментарій) Київ, 2003.
2. Акименко Ю. Ф. Психологічна корекція ставлення батьків до дітей молодшого шкільного віку: Автореф. дис... канд. псих. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2003.
3. Баженова Л. Адаптація дітей шестирічного віку до навчання в школі. Психолог. 2003. № 29—32. С. 6—8.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Бастун Н. Індивідуальний підхід до учнів з високою тривожністю. Психолог. 2003. № 33. С. 18—19.
6. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с
7. Березин Ф.Б.. Психічна та Психофізіологічна адаптація людини. Львів: Наука, 270 с. 1988
8. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
9. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ : Світич, 2006. 304 с.
10. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. 120 с.
11. Білан Т.М. Соціальна адаптація як компонент соціалізації дитини. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Вип. 13. С. 38 – 43. 2009.

12. Богуш А. М. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського // Педагогічні нотатки та роздуми. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС», 2001.
13. Боришевський М.Й. Духовність у становленні та розвитку особистісного потенціалу людини // Актуальні проблеми психології. Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Збірник наукових статей / За заг. ред. проф. С. Д. Максименка та канд. психол. наук С. О. Ладивір. Київ: 2007. Том IV. С. 4–15.
14. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини, методичні матеріали для тренера / І. Братусь, А. Гулевська-Черниш, Т. Лях // Практична психологія та соціальна робота. 2002. №5. С. 36–48.
15. Вертепова І. Ю. Цінності як детермінанти становлення особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д. Київ: 2003. Т.5. Ч.5. С. 68–72.
16. Виготский Л.С. Збірка творів. В 6-ти т. Т.4, 1984.
17. Виготський Л.С. Гра та її роль у психічному розвитку дитини. Психологія розвитку. Харків, 2001.
18. Виховання гуманних почуттів в дітей / За ред. Л.М. Проколієнко, В.К. Котирло. Київ: Рад.школа, 1987. 174 с.
19. Виховання дітей дошкільного віку/під ред. Л. Н. Проколієнко. Київ: Рад. школа, 1990. 368 с.
20. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.
21. Вікова психологія: підручник. за ред. проф. Г. С. Костюка. Київ: Радянська школа. 1976

22. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. Київ: Каравела. 2009
23. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці: Монографія. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. 218 с.
24. Гавриш Н. В. Як ми виховуємо творчу особистість. // Дошкільне виховання. Палітра педагога. 2000. № 3-4.
25. Гільбух Ю.З. Темперамент і пізнавальні здібності школяра: Діагностика, педагогіка. Київ: ВПОЛ, 1989. 212 с.
26. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: дис. канд..пед.наук: 13.00.08 Київ, 2003. Р. 2. С. 63.
27. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997.
28. Городнова Н. М. Досвід соціально-психологічної адаптації дітей, хворих на епілепсію. Практична психологія і соціальна робота. 2002. № 3. С. 56—57.
29. Гуржий О.В. Соціально-психологічні чинники адаптаційних розладів у дітей дошкільного віку та їх корекція: дис... канд. психол. наук : 19.00.05. Луганськ, 2013. 225 с.
30. Декларація принципів толерантності. Педагогіка толерантності. 1999. № 3/4. 175-180 с.
31. Деякі питання психологічного супроводу навально-виховного процесу. / Методичні рекомендації. Івано-Франківськ 2003.
32. Дитина у кризовому соціумі: як її розуміти і виховувати/ Упоряд. Л.Шелестові. Київ: Ред. Загальнопед.газ., 2004. 128 с. (Б-ка “Шк..світу”).
33. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Київ. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.

34. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352с.
35. Егорова Є.Н. Психологія розвитку. Харків, 2003.
36. Жаровцева Т. Г. Виховний потенціал психолого-педагогічної культури сім'ї. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Випуск 1.37. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. С. 112–115.
37. Завацька Н.Є. Дослідження адаптаційного потенціалу особистості. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. 2003. С. 98-101.
38. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особливості. Київ: Головне видавництво об'єднання “Вища школа” 1978.
39. Захарова Н.М.. Соціально-педагогічний супровід первинної соціалізації дитини. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. Спецвип. 4. Слов'янськ, 2010. С. 157 – 165.
40. Карасьова К. В. Актуалізація ціннісних орієнтирів старших дошкільників у їх реальних та ігрових стосунках /К. В. Карасьова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ: Срібна хвиля. 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 123–131.
41. Карасьова К. В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками / К. В. Карасьова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ: Срібна хвиля. 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 120–134.
42. Карасьова К., Піроженко Т. Самодіяльні ігри дитини / Катерина Карасьова, Тамара Піроженко. Київ: Шк. світ, 2011. 128 с. (“Бібліотека “Шкільного світу”).

43. Касвінов С.Г. Періодична система стадій розвитку дитини. Вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Психологія. Харків: ХДПУ, 2003. Вип. 10. С.60-68.
44. Касвінов С.Г. Структура стадій та типи фаз розвитку дитини. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Психологія. №599. Харків. 2003. С. 139-145.
45. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. Житомир: Волинь, 2003. Кн. 1. С.29-41.
46. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника // Дошк. виховання. 1999. № 10. С. 3-5.
47. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
48. Концепція державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року // Дитячий садок: управління. 2010. № 3 (17). С. 6-7.
49. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Знання, 1963. С. 52-60.
50. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
51. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – К. : Знання, 2006. (Серія „Навчально-методичний комплекс з педагогіки”)
52. Кулачківська С. Є. Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника. Психічний розвиток дитини-дошкільника : навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закл., студ. сер. і вищ. пед. закл.аів / С. Є. Кулачківська (наук. ред.), С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко [та ін.]. Київ: Світич, 2004. 75 с. – (Б-чка журн. “Дошк. виховання”). Бібліогр. : с. 74. (Бібліотека Журналу Дошкільне виховання).

53. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці // Обдарована дитина. 2000. № 1. С. 10–14.
54. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Луганськ, 2004.
55. Курочкіна І. М. Про культуру поведінки й етикеті // Дошкільне виховання. 2003. № 10. С. 31–43.
56. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрис. Київ: Віра Інсайт, 2000.
57. Ладивір С. О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник / С. О. Ладивір. Житомир : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. – 175 с.
58. Лєскова-Савицька А.А. Проблема адаптації першокласників до школи: Методичні поради для шкільних психологів. Одеса, 2001. 60 с.
59. Лукашевич М.П. Соціалізація, виховні механізми и технології. Київ: 1998.
60. Люблінська Г.О. Дитяча психологія/Видавниче об'єднання “Вища школа” головне видавництво. Київ: 1997.
61. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навч. посібник; 3-те вид., випр. Київ: Вища школа, 2004. 487 с.
62. Максименко С.А. Готовність дитини до навчання. Київ : Мікрос – СВС, 2003. 112 с.
63. Максименко, С.Д.. Психологія особистості. Київ. 2007. 296 с.
64. Мельник І. С. Особливості спостереження як методу вивчення взаємин у групі дітей дошкільного віку. Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 14. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2011. С.146–152.

65. Мішкулинець О. О.. Дитяча адаптація як проблема педагогічної соціальної психології. Наука і освіта. Спец. вип.: проект «Когніт. процеси та творчість». 2010. С. 224-228.
66. Могильний А. П. Культура і особистість. Київ: Вища школа, 2002.
67. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку / За ред. Т. О. Пироженко: В 2 ч. Київ: Копіювальний салон «SIGNATURE», 2002.
68. Педагогічний словник / За ред. Ярмаченка М.Д. Київ: Педагогічна думка, 2001
69. Пироженко Т. О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання / Т. О. Пироженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ: Срібна хвиля. 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 213–236.
70. Пироженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : наук.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 140с.
71. Пироженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ: Срібна хвиля. 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 212–223.
72. Пироженко Т. О., Карасьова К. В., Соловйова Л. І. Ціннісні орієнтації дитини: тенденції розвитку / Т. О. Пироженко, К. В. Карасьова, Л. І. Соловйова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту 254 психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: ДП „Інформаційноаналітичне агентство”, 2013. Т. X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 25. С. 356–369
73. Пироженко Т. О., Ладивір С. О., Карасьова К. В., Соловйова Л. І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. О. Пироженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова, Л. І.

Соловйова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ: ГНОЗІС. 2011. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. С. 142–150.

74. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

75. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ: «Академвидав», 1998.

76. Рогальська Н. В. Розумове виховання дітей дошкільного віку в традиціях народної педагогіки. Укр. дошкілля : наук. зап. Уман. держ. пед. ун-ту : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Київ, 2000. С. 71-76.

77. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.», 2006. 424 с.

78. Соловйова Л. І. Індивідуальні особливості розвитку вольової поведінки старших дошкільників : дис.. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Соловйова Людмила Іванівна. Київ, 2012. 232 с. Бібліогр. : С. 178–203.

79. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

80. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін.; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.

81. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1974. Т.4. 460 с.

82. Токарева Л. Д. Особливості надбання дошкільником морального досвіду. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ: Срібна хвиля. 2013. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С.277–296

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика 1.

Оцінка психосоціальної зрілості за тестовою розмовою

У процесі розмови психолог отримує відомості про загальні уявлення дитини, про її здатність орієнтуватися в простих життєвих ситуаціях, про становище в сім'ї. Розмова необхідна встановлення контакту з дитиною, створення атмосфери довіри у процесі обстеження. Психолог, незалежно від успіхів дитини, подає йому позитивні, схвальні оцінки, підбадьорює його.

Психологу краще заздалегідь знати склад сім'ї, наявність чи відсутність будь-кого з батьків. Після закінчення розмови аналізується вся інформація, отримана при відповідях питання, особливу увагу звертається на контрольні питання.

№	Питання до розмови	Відповідь дитини	Бал
1.	Назви своє прізвище, ім'я, по батькові		
2.	Назви прізвище, ім'я, по батькові тата, мами.		
3.	Ким працює твоя мама (тато)?		
4.	Де ти живеш, назви свою домашню адресу?		
5.	Ти дівчина чи хлопець? Ким ти будеш, коли виростеш: тіткою чи дядьком?		
6.	У тебе є брат (сестра)? Хто старший?		
7.	Скільки тобі років? Скільки буде за рік, за два роки?		
8.	Зараз ранок чи вечір (день чи ранок)?		
9.	Коли ти снідаєш – увечері чи вранці? Обідаєш – вранці чи вдень? Що буває раніше – обід чи вечеря?		
10.	Яка зараз пора року: зима, весна, літо чи осінь? Чому ти так вважаєш?		
11.	Коли можна кататися на санчатах – взимку чи влітку?		
12.	Чому сніг буває взимку, а чи не влітку?		
13.	Що роблять листоноша, лікар, вчитель?		

14.	Навіщо потрібні у школі дзвінок, парта, портфель?		
15.	Ти сам(а) хочеш піти до школи? Чому?		
16.	Яку руку піднімають учні у школі, коли хочуть відповісти?		
17.	Ти любиш малювати? Якого кольору цей олівець, стрічка, сукня тощо?		
18.	Покажи своє ліве око, праве вухо. Навіщо потрібні очі, вуха?		
19.	Яких звірів ти знаєш, яких птахів?		
20.	Хто більше: корова чи коза? Птах чи бджілка? У кого більше ніг: у собаки чи півня?		
21.	Що більше: 8 чи 5; 5 чи 3? Порахуй від 6 до 9; від 5 до 3		
22.	Що потрібно зробити, якщо ненароком зламаєш чужу річ?		

Опрацювання результатів

1. За правильну відповідь на всі запитання одного пункту дитина отримує 1 бал. Наприклад, при відповіді на п. 5: "Я дівчинка. А коли виросту, буду тіткою", - нараховується 1 бал. Виняток становлять контрольні питання.

2. Дитина може отримати 0,5 бали за правильні, по неповні відповіді на запитання пункту.

3. Правильними вважаються відповіді, що відповідають поставленому питанню і досить повні, наприклад: "Тато працює інженером на "Азоті", "У собаки більше ніг, ніж у півня, тому що у собаки їх чотири, а у півня - два". відповіді: "Мама Люда", "Тато працює на роботі", а також, якщо дитина плутає пори року, їх ознаки, "більше - менше" без наочних прикладів.

4. До контрольних відносяться пункти-питання: 4, 7, 10, 22. Вони оцінюються наступним чином: 4 – за повну домашню адресу з назвою міста – 2 бали; 7 - якщо дитина може обчислити, скільки їй буде років - 1 бал, якщо вона відповідає з точністю до місяців - 3 бали; 10 – за обґрунтовану відповідь з перерахуванням ознак (не менше 3 ознак) – 2 бали, до 3-х ознак – 1 бал; 14

– за кожну правильну вказівку застосування шкільної атрибутики – 1 бал; 22 - за правильну відповідь "Попрошу вибачення. Віддам свою", - 2 бали.

5. Пункт 15 оцінюється спільно з п. 14 та п. 16. Якщо у п. 14 дитина набрала 3 бали і дала позитивну відповідь у п. 15 або 16, то відзначається позитивна мотивація до навчання у школі (за п. 14-16 треба набрати 4 бали).

Діти, які бажають навчатися, можуть орієнтуватися на навчання (що є найбільш сприятливим фактором), інші - на зовнішні атрибути (гарні форма, портфель, веселі друзі та перерви тощо). Небажання дітей йти до школи може бути пов'язане з острахом суворих правил, встановлених у ній або критичним ставленням до себе, а також небажання розлучатися зі звичними умовами, зі становищем дошкільника, страхом перед новизною - все це наголошується в їх висловлюваннях.

Загальна оцінка результатів

Підсумковий бал обчислюється підсумовуванням усіх балів, отриманих дитиною за всіма пунктами.

- "шкільно-зрілими" вважаються діти, які отримали в сумі 24-29 балів;
- середній рівень шкільної зрілості визначається 20-23 балами,
- умовно неготовими до шкільного життя вважатимуться дітей, отримали 15-19 балів.

Слід зазначити, що за результатами цієї методики шкільний психолог має право зробити лише попередні висновки, які мають бути підтверджені та перевірені результатами діагностики за іншими трьома методиками програми.

Додаток Б
Методика 2. Імітація написаного тексту
(Варіант завдання із тесту "Шкільної зрілості"
А. Керна та І. Ірасека).

Виконання завдань цієї методики вимагає від дитини проявити вольове зусилля при виконанні не дуже цікавої роботи, виконувати завдання у формі наслідування зразка. Здібності дитини до такого роду дій важливі для оволодіння навчальною діяльністю.

Важливо також у процесі виконання таких завдань виявлення особливостей тонкої моторики кисті руки, рухової координації. Завдяки цьому можна як прогнозувати успішність оволодіння навичками письма і малюнка, а й зробити висновок (орієнтовний) про розвитку в дитини здатність до саморегуляції та управління своєю поведінкою в цілому. Відомо, що рівень розвитку тонкої моторики, дрібних рухів є одним із важливих показників психічного розвитку.

Оцінка результатів роботи

1 бал - скопійовану дитиною фразу можна прочитати. Вона чітко поділяється на три слова, розміри букв не більше ніж у 2 рази можуть бути більшими за розміри букв зразка. Відхилення запису від горизонтальної лінії не повинно перевищувати 30°.

2 бали – пропозицію ще можна прочитати. Розмір літер та його нахил можуть відповідати зразку.

3 бали - у записі дитини можна виділити хоча б 2 групи, прочитати не менше 4-х літер.

4 бали - на літери зразка схожі щонайменше 2 літери. Скопійоване зображення віддалено нагадує літери, лист.

5 балів - окремі чи суцільні "каракулі", серед яких не можна виділити щось схоже на літери.

За результатами цієї методики можна зробити такі висновки. Діти, які отримали 5 балів, потребують додаткових занять, особливо пильної уваги у початковий період навчання. Вони, швидше за все, виникають проблеми з розумінням завдань вчителя, освоєнням малюнка та листа.

Діти, які отримали 3 бали, вважаються готовими до навчання у школі за умови контролю та уваги у початковий період навчання. Їм може бути запропонована як розвиваюча процедура робота, пов'язана з удосконаленням тонкої моторики - малювання візерунків за зразком, заняття з дрібними деталями (складання мозаїк, складання моделей, в'язання, вишивання, малюнок).

Діти, які здобули 1-2 бали, вважаються зрілими для шкільного навчання.

Слід зазначити, що при використанні результатів даної методики з метою ранжирування та відбору з урахуванням результатів за іншими методиками, застосовуються зворотні бали: найуспішніше виконання оцінюється 5 балами, найнеуспішніше - 1 балом, тому що в більшості інших методик дотримується пропорційна система оцінок: чим успішніше – тим більше балів нараховується.

Додаток В

Методика 3. Мислення та мова

Виконання завдань даної методики дитиною дозволяє орієнтовно виявити розуміння множинності предметів, наявність поняття "один - багато", а також поняття про граматичні конструкції на прикладі іменників множини, правильне їх використання відповідно до ситуації. Діагностика проводиться у індивідуальній формі.

Інструкція

Психолог каже дитині: "Я називатиму тобі словом один предмет, а ти зміни це слово так, щоб воно позначало багато предметів. Наприклад, я скажу "іграшка", а ти мені повинен відповісти - "іграшки". Дитину можна запитати, чи зрозумів чи зрозумів?" він, як треба діяти, відповідати.Затем називається 11 іменників в однині:

книга лампа ручка

стіл вікно місто

стілець вухо брат

прапор дитини

Якщо дитина припускається помилок у перших 2-х словах, їй можна допомогти, ще раз повторивши правильний зразок: "Іграшка - іграшки". Правильні відповіді дитини мають бути такі (з дотриманням наголосів):

книги лампи ручки

столи вікна міста

стільці вуха брати

прапори хлопці

Іменники в однині	Відповідь дитини
книга	
лампа	
ручка	
стіл	
вікно	
Місто	
стілець	
вухо	
брат	
прапор	
дитина	

На обмірковування відповіді дитині дається до 10 секунд.

Оцінка результатів

3 бали - дитина припустилася не більше двох помилок;

2 бали – допущено від 3 до 6 помилок;

1 бал - дитина припустилася більше 7 помилок.

Помилками вважаються як неправильні слова, і неправильне наголос у слові.

Діти, які припустилися більше 7 помилок (1 бал) потребують додаткової роботи з розвитку мови (організація розмов, переказ, лінгвістичні ігри). Слід зазначити також можливі ситуації, коли однолітки звертатимуть увагу до помилки у мові таку дитину. **Додаток Г**

Методика 4. Висновки

Дана методика дозволяє дослідити здатність дитини робити висновки за аналогією із пропонуваним зразком. Виконання завдання вимагає сформованості вміння встановлювати логічні зв'язки та стосунки між поняттями. Можлива діагностика вміння дитини зберігати та використовувати заданий спосіб міркування. Відносини між поняттями в кожному завданні різні, і, якщо дитина не здатна ще виділяти суттєві ознаки в поняттях, вона будуватиме висновок на основі попередньої аналогії, що призведе до помилкової відповіді. Таким чином, успішність виконання завдань методики дозволяє робити висновки про рівень розвитку словесно-логічного мислення за таким показником як логічна дія - "розум".

Обстеження проводиться у індивідуальній формі, час відповіді не обмежується. У разі явних труднощів у дитини психолог не повинен наполягати на відповіді та тактовно перейти до наступного завдання. Текст завдань надрукований (або написаний) на аркуші паперу. Психолог вголос чітко читає завдання, дитина, якщо вона вже вміє читати, може стежити за текстом.

Завдання виконується у кілька етапів. На першому етапі дитині повідомляється наступне: "Зараз ми з тобою підбиратимемо слова один до одного. Наприклад, огірок - овоч. Треба підібрати до слова "гвоздика" таке, яке підходило б так само, як слово "овоч" до слова "огірок". Слова такі: бур'ян, роса, садок, квітка, земля.

Другий етап (після паузи). "Давай спробуємо: огірок - овоч; гвоздика - ?" Після паузи зачитуються усі слова. "Яке слово підходить?" - Запитуємо дитину. Додаткових питань та пояснень давати не слід.

При виконанні завдань можлива стимулююча допомога. Якщо у дитини виникає невпевненість у відповіді, можна запропонувати їй подумати ще й дати правильну відповідь. Така допомога враховується під час нарахування балів. Чим швидше дитина відмовиться від допомоги і почне

самостійно виконувати завдання, тим вище її навчання, отже, можна вважати, що вона швидко запам'ятовує алгоритм розв'язання задачі і може діяти за зразком.

Оцінка успішності виконання завдань провадиться наступним чином:

1 бал – виконання завдання з першого пред'явлення; 0,5 бали - завдання виконане з другої спроби, після того, як психологом було надано допомогу.

Інтерпретувати кількісні результати можна з урахуванням даних Л. Переслені, Є. Мастюкової, Л. Чупрова. Високий рівень успішності -7 і більше балів, у дітей сформована така розумова операція, як висновок".

Середній рівень – від 5 до 7 балів: виконання розумової операції здійснюється дітьми у "зоні найближчого розвитку". У процесі навчання, у період, корисно давати таким дітям індивідуальні завдання з розвитку розумових операцій, надаючи мінімальну допомогу.

Низький рівень - менше 5 балів, у дітей практично відсутні навички розумових операцій, що висуває особливі вимоги до розвитку у них навичок логічного мислення у навчальній пізнавальній діяльності. Умозаключення

№	Зразок	Завдання	Оцінка
1.	Огірок: овоч	Гвоздика: бур'ян, роса, садок, квітка, земля	
2.	Город: морква	Сад, паркан, гриби, яблуна, колодязь, лава	
3.	Вчитель: учень	Лікар: окуляри, лікарня, палата, хворий, ліки	
4.	Квітка: ваза	Птах дзьоб, чайка, гніздо, пір'я, хвіст	
5.	Рукавичка: рука	Чобіт: панчохи, підошва, шкіра, нога, щітка	
6.	Темний: світлий	Мокрий: сонячний, слизький, сухий, теплий, холодний	
7.	Годинник: час	Градусник: скло, хворий, ліжко, температура, лікар	
8.	Машина: двигун	Човен: річка, маяк, вітрило, хвиля, берег	
9.	Стіл: скатертина	Підлога: меблі, килим, пил, дошки, цвяхи	
10.	Стілець: дерев'яний	Голка: гостра, тонка, блискуча, коротка, сталева	

Додаток Д

Цикл розвивальних занять для дітей старшого дошкільного віку з елементами тренінгу спілкування

Цикл занять розрахований на 1 заняття в тиждень протягом навчального року, яке може проводити і психолог, і вихователь. Тривалість заняття: 25-30 хвилин. Кількість дітей, які можуть бути присутніми на занятті: 11-20.

Мета циклу: навчити дітей працювати як в великій, так і в малій групі, формувати позитивне мислення про себе та інших, розширити діапазон навичок спілкування як з дітьми, так і з дорослими.

Цикл розбитий на чотири блоки:

- **Блок 1 “Розвиток контролю за емоціями”**
- **Блок 2 “Розвиток пам’яті”**
- **Блок 3 “Розвиток соціальних навичок”**
- **Блок 4 “Розвиток зв’язного мовлення”**

Кожен цикл складається з 6 занять.

Перед початком роботи і після закінчення проводять діагностику, використовуючи наступні методики:

- **“Сходишки” (В. Щур)**
- **Експрес діагностика пізнавальних процесів (М. Панфілової)**

План проведення циклу розвивальних занять для дітей старшого дошкільного віку з елементами тренінгу спілкування

Вид роботи	Орієнтовна дата проведення	Дата проведення
<i>Фронтальна діагностика особливостей пізнавальних процесів та самооцінки</i>		
<i>Блок 1 “Розвиток контролю за</i>		

емоціями”		
Заняття 1.1 Спілкування у колі. Гра “Повтори за мною”. Етюд “Після дощу”. Малювання хмаринки.		
Заняття 1.2 Вправа “Вітання”. Гра “Будь уважний”. Гра “Голка та нитка”. Етюд “Хвилі”. Малювання “Найщасливішого дня”.		
Заняття 1.3 Вправа “Сонечко”. Гра “Принцеса-Несміяна”. Етюд “Хвилі”. Малювання “Найспокійнішого дня”.		
Заняття 1.4 Вправа “Компліменти”. Гра “Оркестр”. Гра “Музичний настрої”. “Намальована музика”.		
Заняття 1.5 Вправа “Клубочок”. Гра “Добрий бегемотик”. Етюд “Зірви яблука”. “Намальований настрої”.		
Заняття 1.6 Вправа “Похвалинки”. Гра “Дракон кусає хвіст”. Гра “Капризульки”. Малювання “Мій день з мамою”.		
Блок 2 “Розвиток пам’яті”		
Заняття 2.1 Вправа “Пташка, зайчик, жабка”. Гра “Спинкою до спинки”. Гра “Стеж за рухом і словом”. Вправа “Іграшка”. Малювання улюбленої іграшки.		
Заняття 2.2 Вправа “Дзеркало”. Гра		

“Що змінилося?”. Гра “Магазин”. Малювання за зразком.		
Заняття 2.3 Вправа “Що трапилося?” Гра “Впізнай іграшку”. Гра “Спробуй відгадати”. Малювання намиста.		
Заняття 2.4 Вправа “Я люблю...” Гра “Розкажи про світ навколо”. Етюд “Скульптура”. Вправа “Запам’ятай слова”. Малювання за зразком.		
Заняття 2.5 Вправа “Вітання”. Гра “Повтори за мною”. Гра “Пташка прилетіла...” “Намалюй що-небудь”.		
Заняття 2.6 Вправа “Вітання”. Гра “Хто за ким?” Гра “”Так” чи “ні” не говори”. Вправа “Чарівні квадрати”.		
Блок 3 “Розвиток соціальних навичок”		
Заняття 3.1 Вправа “За що мене любить мама?” Гра “Мій хороший папуга”. Гра “Король”. Малювання “Моя любима мама”.		
Заняття 3.2 Вправа “Похвалинки”. Гра “Легідна крейда”. Гра “Равлик”. Малювання “Моя сім’я”.		
Заняття 3.3 Вправа “Незвичайний привіт”. Гра “Липучки”. Гра “Тінь”. Гра “Дзвіночок”. Малювання “Мій автопортрет”.		

<p>Заняття 3.4 Вправа “Я радий тебе бачити...” Гра “Маленький привид”. Гра “Паровозик”. Аплікація “Веселі фігури”.</p>		
<p>Заняття 3.5 Вправа “Спілкування у колі”. Гра ”Кенгуру”. Гра ”Веселі малюнки”. Етюд “На березі моря”. Малювання “Моя улюблена тварина”.</p>		
<p>Заняття 3.6 Вправа “Сонечко”. Гра ”Кошеня”. Етюд ”Підсніжник”. Малювання “Перша весняна квіточка”.</p>		
<p>Блок 4 “Розвиток зв’язного мовлення”</p>		
<p>Заняття 4.1 Вправа “Вітання”. Гра “Буріме”. Малювання ілюстрації до віршика.</p>		
<p>Заняття 4.2 Вправа “Вітання”. Вірш - гра “Так чи ні?” Вправа “Чарівні кола”.</p>		
<p>Заняття 4.3 Вправа “Вітання”. Вправа-гра «Запам’ятай слова». Вправа-гра «Незакінчені речення». Малювання ілюстрації до віршика.</p>		
<p>Заняття 4.4 Вправа “Вітання”. Вправа-гра «Протилежності». Вірш-гра “Лісові звірі”. Малювання піктограм. (початок)</p>		
<p>Заняття 4.5 Вправа “Вітання”. Гра “Стеж за рухом і словом”. Гра “Слухай уважно”. Гра “Назви фрукт”. Малювання піктограм (продовження).</p>		

Заняття 4.6 Вправа “Вітання”. Гра “Будь ласка”. Гра “Розкажи по пам’яті”. Гра “Слова”. Малювання казки.		
Фронтальна діагностика особливостей пізнавальних процесів. Дослідження готовності до школи.		

Методика “Сходінка” (по В. Щур)

(для дошкільників)

Ця методика дасть змогу психологу дослідити рівень самооцінки дитини, особливості її уявлень про відношення близьких до дитини.

Діагностична скерованість: самооцінка, уявлення про відношення близьких до дитини.

Технічні матеріали: листи формату А4 з намальованими сходами (7 сходинок), по середині сходів потрібно розташувати фігурку дитини (вона може бути зроблена паперу).

Форма проведення: індивідуальна.

Хід вправи. Дорослий перед дитиною розкладає аркуш паперу зі сходишками і розташовує по середині фігурку.

Пояснення для дитини: Подивись на ці сходи. Бачиш, тут стоїть хлопчик (дівчинка). На сходишку вище (потрібно показати) ставлять хороших дітей, чим вище. Тим дитина краще. На сходишку нижче (потрібно показати) ставлять не дуже хороших дітей, ще нижче – гірше, а на самій нижній сходишці – найгірші діти. На яку сходишку ти себе поставиш? А на яку сходишку тебе поставить мама? Тато? Вихователька?

Оцінка результатів:

Вважається нормою, якщо дошкільник себе ставить на найвищу сходишку або на шосту. Розташування себе на нижніх трьох сходишках свідчить про невпевненість дитини у власних силах.

Про відношення значимих дорослих до дитини свідчать відповіді на запитання, де дитину розташують батьки або вихователі.

Для нормальної самооцінки важливо, щоб хтось з дорослих, зі слів дитини, поставив дитину на найвищу сходинку. Це свідчить про те, що дитина впевнена у любові дорослих. ознакою неблагополуччя може свідчити те, що дитина з позиції дорослих ставить себе на нижні сходинки. Виключення – ставлення вихователів. Якщо дитина з позиції педагога ставить себе на нижні сходинки, то це може свідчити про адекватну самооцінку.

Експрес-діагностика пізнавальних процесів (за М. Панфіловою)

(старші дошкільники)

Експрес-діагностика пізнавальних процесів складається з семи завдань. Використовуючи іграшки та спеціальні психологічні методики, психолог характеризує особливості сприймання, уваги, пам'яті, сформованість операцій логічного мислення, особливості мовлення. Всі завдання підібрані таким чином, щоб за максимально короткий проміжок часу (тривалість дослідження – 15 хвилин) визначити успішність старшого дошкільника до навчання.

1. Вступна бесіда

Блок А.

- Як тебе звати? Назви своє ім'я.
- З кого складається твоя сім'я?
- Як називається твоя мама?

Блок Б.

- Скільки тобі років?
- Скільки тобі буде років через рік? Через три роки?
- Коли у тебе день народження? (число, місяць, пора року)

Блок В.

- Де в тебе розташований ніс?
- Де в тебе права рука? Ліва нога?

- Ти можеш дотягнутися правою рукою до лівого вуха?

- А лівою рукою до правого ока?

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А свідчать про контактність дитини.

Відповіді на питання блоку Б вказують на особливості сприйняття часу.

Відповіді на питання блоку В дають уявлення про просторову орієнтацію дитини (право-ліво).

2. «Кубики – складанки»

Необхідний матеріал: аркуш паперу з намальованими отворами для квадратів; квадрати різної величини, які відповідають отворам (див. додаток).

Хід вправи. Дорослий перед дитиною розсипає квадрати.

Пояснення для дитини:

А) Допоможи мені, будь ласка, підняти квадрати. Спочатку найбільший. Тепер найменший. А тепер великий червоний, маленький жовтий.

Б) А тепер порахуємо. Скільки всього квадратів? (від 1 до 9).

В) А в зворотному напрямку? (від 9 до 1).

Г) Яких квадратів більше? (5 маленьких і 4 великих).

Д) Спробуй розкласти квадрати по їх хатинкам.

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А свідчать про контактність дитини.

Відповіді на питання блоку Б вказують на сприймання величини, кольору, та вміння відшукувати об'єкт по двох ознаках.

Відповіді на питання блоку В та Г дають уявлення про сформованість навичок прямого та зворотного рахунку.

3. «Чарівні віконця»

Необхідний матеріал: 12 прямокутних різнокольорових карток (основні кольори та їх відтінки); 5 карток різної форми (коло, квадрат, овал, прямокутник, трикутник).

Пояснення для дитини: один чарівник побудував палац з чарівними віконцями. Щоб знайти своє віконце, яке підходить саме тобі, потрібно знати кольори та форми, давай подивимось ці віконця і спробуємо назвати кольори та форми.

А) Давай подивимось ці віконця і спробуємо назвати кольори та форми.

Б) А тепер вибери своє віконечко, яке тобі більше всього подобається по кольору та формі.

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А вказують на сприйняття форми та кольору.

Відповіді на питання блоку Б свідчать про емоційні пріоритети.

4. “Насіння”

Необхідний матеріал: 9 карток з зображенням квітів, овочів, фруктів (по 3 картки кожної групи)

Пояснення для дитини: Продавець насіння розклав пакетики з насінням на 3 групи.

А) Був сильний вітер і всі пакетики перемішалися. Допоможи продавцеві розкласти пакетики по місцях. (Дитина розкладає пакетики та називає їх).

Б) Один пакетик забрав покупець. (Стіл закривається ширмою, дитина відвертається, а дорослий забирає одну картку). Що купили у продавця? Де лежав пакетик?

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А свідчать про здатність дитини класифікувати, використовуючи логічні операції (аналіз, синтез).

Відповіді на питання блоку Б вказують на розвиток зорової пам'яті і уваги.

5. “Папушка”

Пояснення для дитини: В одній теплій країні жив чарівний папужка, котрий вмів повторювати всі звуки.

А) Спробуй повторити за мною незрозумілі звуки так, як це робив папужка:

- *То-ца* (дитина повторює);
- *То-ца-му* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні-зу* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні-зу-на* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні-зу-на-кі* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні-зу-на-кі-ча* (дитина повторює);
- *То-ца-му-де-ні-зу-на-кі-ча-ле* (дитина повторює).

Б) *Пояснення для дитини:* папужка навчився не тільки повторювати звуки, але й навіть запам'ятовувати слова. Спробуй запам'ятати якомога більше слів. (Дорослий називає 10 слів: стіл, мило, людина, ложка, книга, пальто, сокира, стіл, зошит, молоко).

В) *Пояснення для дитини:* коли папужка навчився запам'ятовувати слова, йому захотілося підказувати потрібні слова своїм друзям. Я зараз буду говорити початок речення, а ти будеш його закінчувати. Наприклад, лимон – кислий, а цукор...солодкий.

- *Вдень світло, а вночі...* (дитина відповідає)
- *Ходиш ногами, а кидаєш...* (дитина відповідає)
- *Коли дівчинка виросте, буде жінкою, а хлопчик...* (дитина відповідає)
- *У птаха – пір'я, а у риби...* (дитина відповідає)

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А свідчать про обсяг короточасної слухової пам'яті, слухову увагу, фонематичний слух (хороша пам'ять – більше п'яти складів).

Відповіді на питання блоку Б вказують на об'єм слухової пам'яті (хороший результат – п'ять слів і більше).

Відповіді на питання блоку В свідчать про здатність дитини класифікувати, використовуючи логічні операції (аналогії).

6. «Чарівні малюнки»

Необхідний матеріал:

- для блоку А: три розрізані малюнки (перший розрізаний на дві частини; другий – на чотири частини; третій – на шість частин);

- для блоку Б: серія сюжетних малюнків (3-4 частини).

А) Пояснення для дитини: В цих конвертах в мене лежать чарівні малюнки. Діти намагаються їх скласти, а вони знову ламаються. Спробуй скласти малюнок. (Дорослий пропонує дитині спочатку складний малюнок на 6 частин, потім – простіший – на чотири частини, і найпростіший – на дві частини. Потім пропонує дитині розглянути малюнки та розповісти, що там намальовано).

Б) Пояснення для дитини: інші малюнки не ламаються, зате постійно плутаються. Який малюнок повинен бути першим? Другим? Розклади їх по порядку та придумай розповідь.

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А свідчать про цілісність сприймання; особливості наочно-образного мислення; вміння розповідати по одному малюнку; особливості мовлення.

Відповіді на питання блоку Б вказують на розвиток логічного мислення; вміння розповідати по серії послідовних малюнків, контекстність мовлення.

7. “Зайчик”.

Необхідний матеріал: простий олівець, аркуш паперу з намальованим на ньому зайчиком, його хаткою та звивистою доріжкою до хатки.

А) Пояснення для дитини: Допоможи зайчику дійти до хатки. Олівцем намалюй йому шлях по середині доріжки. Намагайся не відривати олівець від аркуша паперу.

Б) Пояснення для дитини: Зайчик завдяки тобі дістався до своєї хатки і вирішив потанцювати. Пострибай як зайчик. Молодець! З тобою дуже цікаво бавитись.

Оцінка результатів:

Відповіді на питання блоку А вказують на ведучу руку, розвиток дрібної моторики руки.

Відповіді на питання блоку Б свідчать про розвиток загальної моторики, координації рухів.

Протокол дослідження

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження _____ Вік дитини _____ років _____ місяців

Хід обстеження

Особистий контакт (потрібне відмітити)

Змістовний, встановлюється легко		Змістовний, встановлюється поступово		Формальний	
--	--	--	--	------------	--

Особливості емоційної сфери (потрібне відмітити)

Емоції адекватні ситуації		Спостерігається застрагання негативних емоціях		Байдужий	
------------------------------	--	--	--	----------	--

Особливості уваги (потрібне відмітити)

- Темп роботи (сповільнений, швидкий) _____

- Втомлюваність (на початку дослідження; в середині дослідження; в кінці дослідження)

1. Вступна бесіда

	Завдання	1-2	Не розуміє
--	----------	-----	------------

	виконано повністю	помилки в завданні	завдання
А) Відомості про себе			
Б) Сформованість часових понять			
В) Сформованість просторових понять			

2. «Кубики – складанки»

	Завдання виконано повністю	1-2 помилки в завданні	Не розуміє завдання
Б) Сприймання величини, кольору			
В) Сформованість навичок прямого та зворотного рахунку			

3. «Чарівні віконця»

	Завдання виконано повністю	1-2 помилки в завданні	Не розуміє завдання
А) Сприймання форми, кольору			
Б) Емоційні пріоритети			

4. "Насіння"

	Завдання виконано повністю	1-2 помилки в завданні	Не розуміє завдання
А) Сформованість логічних операцій (аналіз, синтез).			
Б) Розвиток зорової пам'яті і уваги			

5. "Папужка"

	Вище середнього	Достатній	Нижче середнього
А) Обсяг короткочасної слухової пам'яті (ехо-пам'ять)			
Б) Обсяг слухової пам'яті			
В) Сформованість логічних операцій (аналогії)			

6. «Чарівні малюнки»

	Завдання виконано повністю	1-2 помилки в завданні	Не розуміє завдання
А) Цілісність сприймання; особливості наочно-образного мислення			
Б) Сформованість			

навичок розповідати по серії послідовних малюнків			

7. "Зайчик"

	Вище середнього	Достатній	Нище середнього
А) Розвиток дрібної моторики руки			
Б) Розвиток загальної моторики			

Висновки і рекомендації _____

Блок 1 "Розвиток контролю за емоціями"

Кількість дітей з особливостями емоційної сфери (тривожних, агресивних, зі звуженим емоційним спектром) зростає з кожним роком. Тому вправи та гри цього блоку спрямовані на формування навичок контролю за емоціями, закріплення вмінь виражати позитивні почуття, розвиток емпатії.

Заняття 1.1

Мета: ознайомити дітей з тим, чим будуть займатися на заняттях з психологом.

1. Початок заняття. Спілкування у колі

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло і беруться за руки. Завдання для дітей: посміхнутися дітям, які стоять поряд по праву та по ліву руку. Сказати щось приємне сусідові навпроти.

Питання для обговорення:

- Як ми здороваємося з друзями? З вихователями? З сусідами?
- Чи можна підняти настрій іншому, просто посміхнувшись йому?

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Повтори за мною”

Діти стають у коло. Ведучий пропонує будь-якій дитині повторити все те, що проплескає ведучий. Потім по годинниковій стрілці кожна дитина має повторити цю ж ритмічну фразу. Наступний починає тільки тоді, коли закінчив попередній. Гра закінчується тільки тоді, коли всі діти спробують відтворити почуте.

Приклади ритмічних фраз:

1) П І; 2) І П; 3) І П Ш; 4) П Ш; 5) П і П; 6) П П І; 7) Ш І Ш.

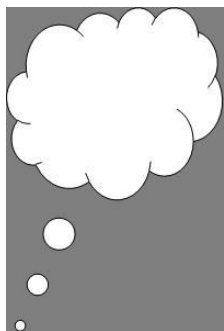
- Етюд “Після дощу”.

Пояснення для дітей: Гаряче літо. Галявина в лісі. Тільки що закінчився теплий дощик. Спочатку ви вийшли з будиночка і намагаєтесь йти так, щоб не замочити ноги, а потім мама дозволила пострибати по калюжах. Ви стрибаєте, дивитесь на бризки, що розлітаються в різні сторони.

3. Мистецька частина. **Малювання хмаринки.**

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: заготовки “хмаринок” (див. дод. 1), фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалуйте цю чудову хмаринку, з якої лив такий веселий дощик.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої хмаринки.

Заняття 1.2

Мета: розвиток емпатії, вміння виявляти позитивні емоції, контролювати їх.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти вільно пересуваються по кімнаті, постійно змінюючи партнерів для вітання. А вітатися з дітьми вони повинні так, як говорить ведучий. *Приклади:* руками, носами, ногами, усмішками, тощо.

1. Психогімнастичні вправи

- Гра “Будь уважний”

Мета: тренування вміння слухати інших і працювати за зразком.

Гравці йдуть по колу, тримаючись за руки. Зупиняються за сигналом ведучого, чотири рази плескають у долоні, повертаються навколо себе і продовжують рух. Напрямок змінюється після кожного сигналу. Той, хто не виконає завдання, вибуває з гри.

- Гра “Голка та нитка”

Діти стають в шеренгу та кладуть руки на плечі сусіда попереду. Ведучий – “голка”, він вибирає напрям руху, вільно пересувається по кімнаті. Інші діти біжать за ним, намагаючись не розірвати ланцюжок. Якщо “нитка” рветься, “голкою” стає інший гравець.

- Етюд “Хвилі”.

Мета: зняття психом’язового напруження, розвиток зорово-рухової координації, експресії емоцій.

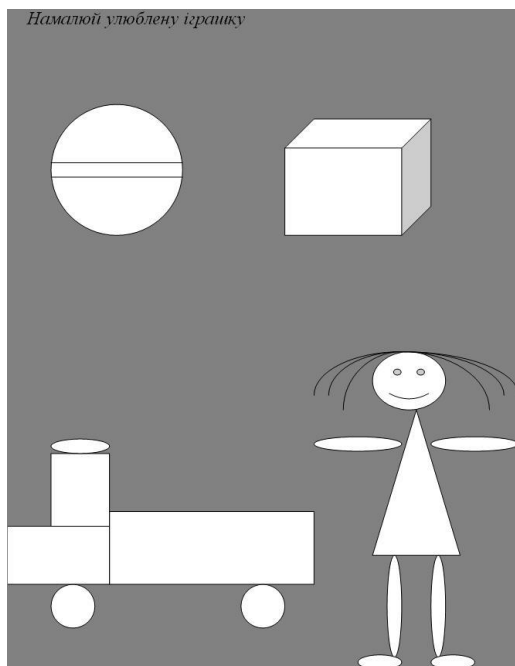
Необхідний матеріал: стрічки 1 – 1,5 м для кожної дитини.

Ведучий по черзі називає та показує за допомогою рухів емоційний стан (радість, сум, спокій), пояснюючи зв’язок між емоціями та рухами та вираженням емоцій. Діти повторюють за ведучим рухи. Потім ведучим може стати хтось з дітей. Бажано, щоб всі діти спробували передати свої емоції за допомогою рухів.

3. Мистецька частина. Малювання “Найщасливішого дня”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалюйте день, який вам особливо запам'ятався радістю.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням предметів, дозвольте намалювати настрій кольорами. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 1.3

1. Початок заняття. Вправа “Сонечко”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Необхідний матеріал: великий жовтий круг, вирізаний з картону, різнокольорові смужки (промінчики).

Діти стають у коло. По середині кола слід покласти сонечко (жовтий круг), кожна дитина отримує промінчики (смужки). *Завдання для дітей:* свій промінчик можна покласти до сонечка тільки після того, як дитина придумує побажання для всієї групи і скаже його.

Питання для обговорення:

- Чи легко було придумати побажання?
- Що люди бажають одне одному?
- Чи можна підняти настрій іншому за допомогою побажань?

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Принцеса-Несміяна”

Мета: тренування контролю за емоціями.

Один гравець сідає на стілець в центрі кола. Це і буде “принцеса Несміяна”. Він зображує сум та незворушність. Інші діти по черзі або разом пробують його розсмішити будь-яким способом, крім дотиків та лускотіння. Перемагає та “принцеса”, яка протрималась хоча б 3 хвилини.

Примітки: Гру можна повторювати декілька разів, вибираючи нових гравців для ролі “Несміяни”.

Питання для обговорення:

- Чи легко було придумати спосіб розсмішити?
- Чи легко було стриматись?
- Яка роль на думку дітей була важчою: “Несміяни” чи того, хто смішить?

- Етюд “Хвилі”

Мета: зняття психом’язового напруження, розвиток зорово-рухової координації, експресії емоцій.

Необхідний матеріал: стрічки 1 – 1,5 м для кожної дитини.

Ведучий показує за допомогою рухів емоційний стан (радість, сум, спокій), не називаючи їх. Діти, повторюючи рухи, повинні зрозуміти, який стан мав на увазі ведучий. Ведучим може бути і хтось з дітей. *Примітки:* варто розширювати спектр емоційних станів, які показують діти, додаючи злість. Страх, здивування, тощо.

3. Мистецька частина. Малювання “Найспокійнішого дня”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Пояснення для дітей: намалюйте день, який вам особливо запам’ятався спокоем.

Заняття 1.4

Мета: розвиток емпатії, вміння виявляти позитивні емоції, контролювати їх.

1. Початок заняття. Вправа “Компліменти”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Необхідний матеріал: м'ячик.

Діти стають у коло. Ведучий тримає в руці м'ячик, який кидає дитині, яка його ловить, після чого говорить їй комплімент. Потім дитина, яка має м'ячик, вибирає іншу дитину і повторює процедуру. Гра продовжується, поки кожна дитина не отримує комплімент.

1. Психогімнастичні вправи

- Гра "Оркестр"

Мета: тренування вміння слухати інших і працювати за зразком.

Діти стають у коло. Ведучий пояснює, що в оркестрі головний – диригент, тому всі музиканти, виконуючи свою партію, уважно спостерігають за рухами диригента. Якщо диригент піднімає руку до гори, то музиканти грають голосніше, якщо опускає до низу, то тихіше, а якщо стискає в кулак праву руку, то припиняють грати.

Діти, стоячи в колі, починають співати голосний звук "а", слідкуючи за вказівками диригента.

Примітки: Гру можна повторювати декілька разів, вибираючи нових диригентів.

- Гра "Музичний настрій"

Мета: тренування вміння слухати інших і працювати за зразком.

Необхідний матеріал: прості музичні інструменти, можуть бути брязкальця, дзвіночки, іграшкові барабани, тощо.

Діти стають у коло, тримаючи в руках інструменти. По черзі кожна дитина пробує зобразити свій настрій за допомогою музики. Інші діти пробують відтворити цей ритм, використовуючи свої інструменти. Гра закінчується, коли кожна дитина відтворила свій настрій.

Питання для обговорення:

- Чи легко було це зробити?

- Чи завжди задумане звучало так, як хотів музикант?

3. Мистецька частина. Малювання "Намальована музика"

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: магнітофон, записи інструментальної музики зі звуками природи, аркуші, фарби, пензлі, губки.

Діти слухають музику, малюючи ті образи, які навіяла музика. Після малювання кожна дитина представляє свої малюнки.

Заняття 1.5

Мета: розвиток емпатії, вміння виявляти позитивні емоції, контролювати їх.

1. Початок заняття. Вправа “Клубочок”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Необхідний матеріал: клубочок.

Діти стають у коло. Ведучий тримає в руці клубочок, намотує на палець нитку, говорить побажання для всієї групи і кидає клубочок дитині. Потім дитина, яка має клубочок, вибирає іншу дитину і повторює процедуру. Гра продовжується, поки кожна дитина не побажає щось групі.

2. Психогімнастичні вправи

- Гра “Добрий бегемотик”

Діти стають в шеренгу. Ведучий говорить, що всі вони – маленький, добрий бегемотик. Кожна дитина кладе свої руки на плечі сусіда, що стоїть попереду. Ведучий просить дитину погладити свого сусіда по голівці, по руці, по спинці...Потім ведучий радить “бегемотику” спробувати походити по кімнаті, присісти. Як правило, діти разом не можуть встояти на ногах, падають, сміються.

- Етюд “Зірви яблука”

Мета: вправа на релаксацію та заспокоєння.

Тренер пропонує учасникам стати так, щоб навколо кожного було достатньо вільного місця. Потім тренер говорить: “Зараз ми будемо збирати в саду яблука, які ростуть достатньо високо. Щоб зірвати яблуко, потягніться правою рукою якомога вище, встаньте навшпиньки, зробіть різкий вдих і зривайте. Тепер нагніться, покладіть яблуко в кошик і повільно видихніть.

Можна піднятися. Зліва від вас висять ще два гарних яблучка. Протягніть праву руку, встаньте навшпиньки, видохніть та зірвіть одне яблуко. Чудово! Щоб зірвати друге яблуко, потягніться за ним лівою рукою, зірвіть його та покладіть обидва яблучка в кошик, видохніть. тепер ви вмієте рвати яблучка і знаєте, що це можна зробити по черзі правою та лівою рукою. Спробуйте самостійно. Тепер потрібно потрясти долонями та стати в коло.

3. Мистецька частина. Малювання “Намальований настрій”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: магнітофон, записи інструментальної музики зі звуками природи, аркуші, фарби, пензлі, губки.

Заняття 1.6

Мета: розвиток емпатії, вміння виявляти позитивні емоції, контролювати їх.

1. Початок заняття. “Похвалинки”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло і беруться за руки. Потім кожний по черзі говорить про свій добрий вчинок, починаючи речення словами: ”Одного разу я...”. Якщо дитина не може дати відповідь на це запитання, ведучий або інші діти можуть допомогти.

2. Психогімнастичні вправи

- Гра “Дракон кусає хвіст”

Діти стають в шеренгу і кладуть руки на пояс сусіда, що є попереду. Перший гравець – “голова дракона”, останній в шерензі – його ”хвіст”. Діти міцно тримаються один за одного. *Завдання ля “голови”:* спіймати ”хвіст”.

- Гра “Капризульки”

Діти діляться на пари. Один гравець – “малюк”, який постійно капризує, говорячи “Не хочу”, “Не буду”, а інший – “батько” або “мама”, які повинні заспокоїти малюка. Потім гравці міняються ролями.

Примітки: Після гри дорослий говорить: ”Так маленькі діти інколи ведуть себе, і батьки повинні їх заспокоювати і втішати. Насправді ви є вже великими і розумними дітьми і ніколи такого собі не дозволяєте”.

Питання для обговорення:

- Чи легко було це зробити (бути капризним)?
- Що вам допомогло заспокоїтися?
- Як поводитися батьки?

3. Мистецька частина. Малювання “Мій день з мамою”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери..

Пояснення для дітей: намалюйте себе з мамою, коли виразом щось робите.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням людей, дозвольте намалювати предмети, які дитина пов’язує з рідними. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

[Повернутися до змісту](#)

Блок 2 "Розвиток пам'яті"

Заняття цього блоку спрямовані на формування довільності психічних процесів у старших дошкільників. Більшість вправ та ігор сприяють розвитку спостережливості у дітей, збільшення обсягу пам'яті, покращенню зорово-рухової координації.

Заняття 2.1

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. Вправа “Пташка, зайчик, жабка”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло. Завдання для дітей: ведучий буде подавати певні знаки (плескання в долоні), якщо плесне 1 раз – діти повинні розмахувати руками, імітуючи рух рилами; 2 рази – стрибати як зайчики; 3 рази – присісти і стрибати навприсядки. Хто порушить правила – вибуває з гри.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Спинкою до спинки”

Мета: розвиток короткочасної пам’яті.

З групи вибирають двох, ставлять їх спинами один до одного, вони по черзі описують зовнішність один одного (очі, одяг, тощо).

Гру можна повторити 2-3 рази.

- Гра “Стеж за рухом і словом”

Ведучий говорить, що дітям потрібно показати (око, брови, ногу, волосся, тощо), а сам помиляється і показує іншу частину тіла. Наприклад, говорить: “Праве око”, - а сам в той час показує на підборіддя. Дитина, яка помиляється, виходить з гри.

- Вправа “Іграшка”

Мета: релаксаційна вправа.

Кожен гравець думає про те, якою іграшкою він хотів би стати. В пантомімі учасники групи пробують виразити настрій іграшки, її призначення, тощо. Слід виділити «поле» для вправи та місце для глядачів. Кожен учасник по черзі виходить на «сцену», уявляє себе іграшкою, виконує свою пантоміму та сідає на «місце глядача».

Примітки: В кінці вправи діти по черзі або разом пробують відгадати, хто якою іграшкою був.

3. Мистецька частина. Малювання улюбленої іграшки

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: заготовки “іграшок” (ляльок, машинок, м’ячиків, кубиків) (див. дод. 2), фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалуйте свою улюблену іграшку.

Заняття 2.2

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. Вправа “Дзеркало”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло. Завдання для дітей: синхронно повторити за ведучим його рухи. Спочатку краще показувати дітям рухи, які імітують навички самообслуговування.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Що змінилося?”

Мета: розвиток короткочасної пам’яті.

Діти стають у коло. Ведучий вибирає гравця, який виходить в центр кола і уважно розглядає дітей. Потім, гравець виходить з кімнати, а ведучий допомагає дітям щось змінити в колі (наприклад, переставити дітей, чи помінятися речами, тощо). Потім кличуть гравця, який повинен правильно вказати на зміни.

Примітки: спочатку змін має бути не більше 2-3, з часом можна доводити кількість змін до 5. Гравець може мати три спроби на вгадування. Якщо в групі дітей більше ніж 10, варто поділити на дві групи для гри.

- Гра “Магазин”

Мета: розвиток короткочасної пам’яті.

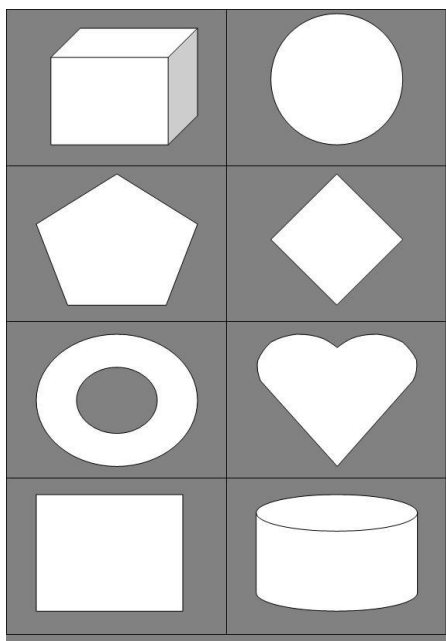
Необхідний матеріал: два однакових набори фішок або карток з зображенням фруктів та овочів.

Вибирають трьох гравців, інші діти будуть глядачами. Один гравець буде мамою, яка посилає дитину до магазину, показуючи на малюнках і називаючи, що слід купити (не більше 4 позицій), інший – покупцем (дитина, яку послала мама в магазин), третя дитина – продавець.

Примітки: спочатку “мамою” може бути ведучий. Слід наголошувати, що продавець і покупець розмовляли “по-дорослому”, пробували вести діалог зі своїх ролей. Гру можна повторити 2-3 рази.

3. Мистецька частина. Малювання за зразком.

Необхідний матеріал: малюнок (див. дод. 3) розміром А3, розмальований; цей малюнок для кожної дитини розміром А4, не розмальований, кольорові олівці (див. дод. 4).

Дітям показують малюнок іграшки розмальований і просять уважно його роздивитися (протягом 1,5 хвилини). Потім роздають цей малюночок в чорно-білому варіанті та просять розмалювати так само, як було на зразку (зразок вже ховають). Птім всі разом діти оцінюють точність виконання завдання.

Заняття 2.3

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. Вправа “Що трапилось?”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло. Завдання для дітей: розказати, що вони бачили цікавого по дорозі в садочок. Ведучий може задавати запитання, спонукати дитину до зв’язної розповіді.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Впізнай іграшку”

Необхідний матеріал: невеличкі іграшки, по одній на кожну дитину.

Діти стають у коло., тримаючи іграшки в руках. Один гравець входить на середину кола і уважно роздивляється, хто яку іграшку має. Потім гравець виходить з кімнати, а діти міняються іграшками (не більше 4 змін). Коли

гравець повертається, він повинен розповісти, що змінилося. Гру можна повторювати декілька разів.

- Гра “Спробуй відгадати”

Діти сидять на килимку. Одна дитина – ведучий, повертається до дітей спиною. Діти по черзі доторкаються до плеча ведучого, промовляючи при цьому слова: “Один, два, три, чотири, п’ять. Постарайся відгадати. Я з тобою поряд тут. Ну, скажи, як мене звуть?” Ведучий пробує відгадати, хто його погладив.

3. Мистецька частина. **Малювання намиста.**

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, олівці.

Пояснення для дітей: “Зараз я розповім вам казку. Жила собі принцеса. У неї було чарівне намисто. Коли принцеса одягала його, вона ставала невидимою. Але якось це намисто порвалося. Принцеса довго плакала, але раптом з’явилася добра чарівниця і сказала: ”Не плач, принцесо! Якщо ти намалюєш своє намисто таким, яким воно було, воно знову стане цілим!” діти, давайте допоможемо принцесі намалювати її чарівне намисто!

Послухайте мене уважно: усього намистинок було п’ять. Усередині була синя намистинка, і поруч не було жодної однакового кольору. Будьте уважні: якщо ви намалюєте неправильно, намисто не буде чарівним! Запам’ятайте: усього намистинок було п’ять, посередині була синя намистинка і поруч не було жодної однакового кольору.” – Більше трьох разів інструкцію повторювати не можна. Після того, як з’ясується, що більшість малят закінчили виконання завдання, можна запропонувати їм уважно перевірити, чи правильно вони намалювали, не повторюючи при цьому умов.

Заняття 2.4

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. **Вправа “Я люблю...”**

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло. По середині кола ставлять стілець. Дитина сідає на стілець і говорить речення, яке починається зі слів “Я люблю...” діти, які вважають, що вони теж це люблять, виходять і стають навколо стільця. Дитина встає зі стільця і садить замість себе дитину з групи оточення. Потім процедура повторюється.

2. Психогімнастичні вправи...

- Гра “Розкажи про світ навколо”

Необхідний матеріал: хустинка або шалик.

Діти стають у коло. По середині кола ставлять стілець. Дитина сідає на стілець і їй зав’язують очі. Потім ведучий просить розказати про предмети, які є у кімнаті, за певною ознакою (наприклад, за кольором або формою). Інші діти можуть допомагати гравцеві, задаючи питання. Хто порушить правила, вибуває з гри.

- Етюд “Скульптура”

Діти діляться на пари. Один в парі – скульптор, інший – глина. Скульптор ліпить з глини скульптуру. Потім діти міняються ролями. Теми спочатку задає дорослий, а потім передає ініціативу дітям. Після гри обов’язкове обговорення ролей і почуттів.

- Вправа “Запам’ятай слова” (за Овчаровою)

Необхідний матеріал: м’ячик.

Дітям зачитують 8 пар пов’язаних за змістом слів. Потім ведучий читає одне зі слів, а дитина, якій він кинув м’ячик, називає друге слово.

Приклади:

хлопчик - машина	сопілка	-
	інструмент	
сонечко - хмарка	кіт - молоко	
пташка - гніздо	листочки	-
	садочки	
зима - сани	чай - напій	

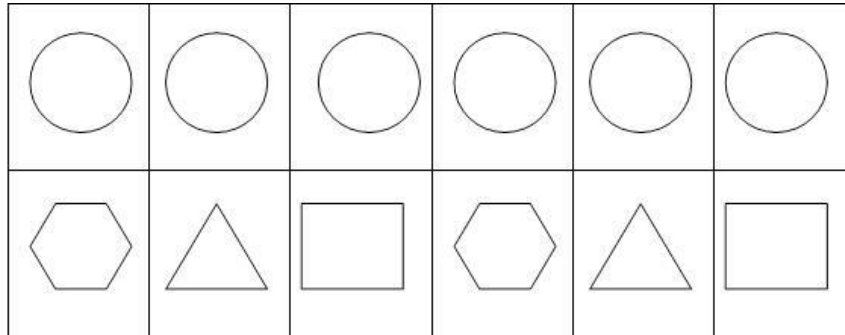
річка - міст

фарба - пензлик

3. Мистецька частина. Малювання за зразком

Необхідний матеріал: аркуші, олівці, зразки з орнаментом (див. дод 5,

б).

Пояснення для дітей: зараз ви розглянете малюночок, а потім спробуйте його намалювати по пам'яті.

Заняття 2.5

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. Вправа "Вітання"

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Група ділиться на двійки або трійки. Після 1-2-хвилинного обговорення команда демонструє власне коротке привітання, яке може складатися навіть з одного висловлювання або жесту.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра "Повтори за мною"

Діти стають у коло, попередньо поділившись на групи по 5-6 дітей.. Ведучий називає слово, наступна дитина повторює попереднє слово і називає своє. Наступний учасник називає попередні слова і додає нове.

- Гра "Пташка прилетіла..."

Необхідний матеріал: м'ячик.

Діти стають у коло, попередньо поділившись на групи по 5-6 дітей.. кожна дитина називає себе назвою дерева так, щоб інші гравці чули і запам'ятали цю назву. Дитина кидає м'ячик іншій, промовляючи наступні

слова: “Пташка прилетіла і на дерево сіла”, - називаючи назву дерева дитини, яка піймала м’яч.

- Гра “Повтори за мною”.

Мета: тренування вміння слухати інших і працювати за зразком.

Діти стають у коло. Ведучий пропонує будь-якій дитині повторити все те, що поплескає ведучий. Потім по годинниковій стрілці кожна дитина має повторити цю ж ритмічну фразу. Наступний починає тільки тоді, коли закінчив попередній. Гра закінчується тільки тоді, коли всі діти спробують відтворити почуте.

Приклади ритмічних фраз:

1) II I; 2) I II; 3) I II III; 4) II III; 5) II i II; 6) II II I; 7) III I III.

3. Мистецька частина. “Намалюй що-небудь”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу, фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалюйте те, що хочете.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.

Заняття 2.6

Мета: розвиток довільності психічних процесів.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти повторюють за ведучим слова віршика-привітання.

Доброго ранку, всім я бажаю!

Доброго ранку, всіх вас вітаю!

Доброго ранку, доброго дня!

Доброго вечора – сьогодні, щодня!

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Хто за ким?”

Діти діляться на групи по 5-6 гравців. В кожній групі вибирається ведучий. Його завдання: уважно подивитися на гравців, що стали в шеренгу, та запам’ятати, хто за ким стоїть. Гру можна повторити декілька разів з різними ведучими.

- Гра “”Так” чи “ні” не говори”

Необхідний матеріал: м’ячик.

Діти стають у коло. Ведучий кидає м’ячик комусь з дітей і задає йому питання. *Завдання для дітей:* відповісти на питання, не застосовуючи слів “так” або “ні” і повернути м’яч ведучому. Хто не дотримується правил, той вибуває з гри.

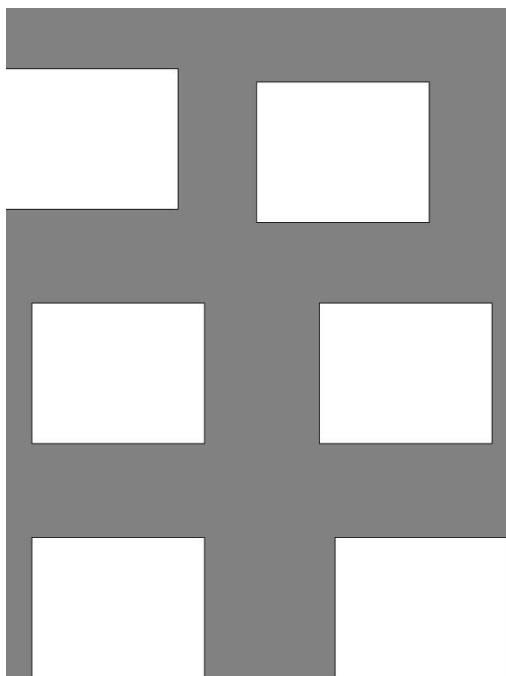
- Гра “Спробуй відгадати”

Діти сидять на килимку. Одна дитина – ведучий, повертається до дітей спиною. Діти по черзі доторкаються до плеча ведучого, промовляючи при цьому слова: “Один, два, три, чотири, п’ять. Постарайся відгадати. Я з тобою поряд тут. Ну, скажи, як мене звуть?” Ведучий пробує відгадати, хто його погладив.

3. Мистецька частина. **Вправа “Чарівні квадрати”**

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу з намальованими 6 квадратами (див. дод. 7), фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: ті кола, що є на ваших аркушах, перетворіть на корисні речі.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.

Блок 3 "Розвиток соціальних навичок"

Вміння працювати разом, підкорюючись правилам групи – одне з найважливіших вмінь для старших дошкільників.

Більшість вправ, які складають заняття цього блоку, спрямовані на формування позитивного Я-образу дитини, розвитку емпатії та контролю емоцій.

Заняття 3.1

1. Початок заняття. "За що мене любить мама?"

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло і беруться за руки. Потім кожний по черзі говорить, за що його любить мама. Якщо дитина не може дати відповідь на це запитання, ведучий або інші діти можуть допомогти.

Примітки: після цієї вправи важливо наголосити дітям, що мами люблять всіх дітей.

2. Психогімнастичні вправи

- Гра "Мій хороший напуга"

Діти стають у коло і прижимаються один до одного плечима. Ведучий передає одному з дітей іграшку, яку той повинен погладити та назвати лагідно і передати її потім сусідові. Дитина, якій передають іграшку промовляє слова: *"Мій хороший напугай, мені його хутчіше дай! Він красивий, він хороший, а також він...(додає якість)*. Гра закінчується, коли всі діти попестять іграшку.

- Гра "Король"

Діти стають у коло і беруться за руки. Ведучий іде по середині кола проти ходу і обирає собі пару. Інші діти промовляють наступний віршик:

Гуляв собі король у лісі, у лісі, у лісі.

Зустрівся з королівною на сонячнім узліссі.

Їх радо ми вітаємо, вітаємо, вітаємо. (Плещуть у долоні).

Від радості стрибаємо, стрибаємо, стрибаємо.

А нумо танцювати, скоріше танцювати.

І весело кружляти, кружляти, кружляти.

3. Мистецька частина. Малювання “Моя любима мама”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери.

Пояснення для дітей: намалюйте свою маму. *Примітки:* Якщо виникають труднощі з зображенням мами, дозвольте намалювати предмети, які дитина пов’язує з мамою. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 3.2

Мета: розвиток соціальних навичок, формування позитивного Я-образу.

1. Початок заняття. “Похвалинки”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло і беруться за руки. Потім кожний по черзі говорить про свій добрий вчинок, починаючи речення словами: ”Одного разу я...”. Якщо дитина не може дати відповідь на це запитання, ведучий або інші діти можуть допомогти.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Лагідна крейда”

Діти діляться на пари, один з яких буде “крейдою”, а інший – “дошкою”. “Крейда” на спині у дошки малює знаки, які “дошка” повинна відгадати.

Примітки: у деяких дітей з підвищеною чутливістю шкірного аналізатора та тривожних такі маніпуляції можуть викликати неприємні відчуття. Тому не варто наполягати, якщо дитина буде відмовлятися від цієї гри.

- Гра “Равлик”.

Ведучий показує дітям малюнки з зображенням равлика і жаби, при цьому пояснюючи, що робить равлик в момент небезпеки і чому боїться жаби. Потім діти стають в шеренгу, де роль ведучого грає дорослий.

Кожен обнімає за талію того, хто стоїть попереду. Дорослий говорить, що вони всі разом тепер – великий равлик. По команді “Жаба!” “равлик” закручується в спіраль намагається не рухатись. По команді “Жабка пішла!” діти, не розриваючи ланцюжок, діти гуляють по кімнаті, промовляючи слова: *”Знов гуляти равлик хоче! І сміється, і лоскоче!”*

3. Мистецька частина. Малювання “Моя сім’я”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери..

Пояснення для дітей: намалюйте свою сім’ю.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням людей, дозвольте намалювати предмети, які дитина пов’язує з рідними. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 3.3

Мета: розвиток соціальних навичок, формування позитивного Я-образу.

1. Початок заняття. “Незвичайний привіт”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло. Уважно слухають ведучого: здороваються долоньки; носики; коліна; лікті...

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Липучки”

Всі діти вільно пересуваються по кімнаті. Двоє дітей, які тримаються за руки, намагаються піймати інших. При цьому вони говорять такі слова: *”Я липучка, хочу тебе піймати!”*. Кожен пійманий гравець приєднується до липучок, беручись за руки з іншими “липучками”. Гра продовжується доти, доки всі не приєднуються. Тоді діти стають в коло і говорять: *“Ми липучки, будем разом танцювати!”*

- Гра “Тінь”

Діти діляться на пари. Один з пари – ведучий, інший гравець – його тінь. Ведучий вільно пересувається по кімнаті, а його тінь – на два-три кроки позаду, намагаючись точно повторювати рухи ведучого. Потім гравці міняються ролями.

- Гра “Дзвіночок”

Необхідний матеріал: дзвіночок.

Діти стають у коло, щільно притискаючись один до одного плечима. По колу передають один одному дзвіночок. В середину виходить гравець, завдання якого доторкнутись до тієї дитини, яка в руках тримає дзвіночок.

3. Мистецька частина. Малювання “Мій автопортрет”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери..

Пояснення для дітей: намалюйте себе.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням людини, дозвольте намалювати предмети, які дитина пов’язує зі своїми якостями. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 3.4

Мета: розвиток соціальних навичок, формування позитивного Я-образу.

1. Початок заняття. “Я радий тебе бачити...”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло . Потім кожний по черзі говорить своєму сусідові, чому він радий його бачити. Якщо дитина не може дати відповідь на це запитання, ведучий або інші діти можуть допомогти.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Маленький привид”

Діти стають у коло. *Пояснення для дітей:* Зараз ми будемо бавитись у добрих, маленьких привидах, які вирішили трошки побешкетувати, полякати інших. По моєму сигналу ви будете робити руками ось такий рух (дорослий

піднімає зігнути в ліктях руки з розведеними пальцями) і будете страшним голосом завивати: “У – у – у!” але ви пам’ятайте, що ви є добрими привидами і хочете тільки побешкетувати!

Примітки: після закінчення вправи потрібно втихомирити дітей: “Молодці! Пошуткували і достатньо. Тепер ви знову діти, а не привиди”.

- Гра “Паровозик”

На роль ведучого вибирається хтось з дітей. Інші діти шикуються в шеренгу, кладучи руки на талію дитини, що стоїть по переду. Основне завдання – слідувати один за одним, не роз’єднуючись. Якщо ланцюг переривається, поїзд зупиняється і “ремонтуються”, відправляючи відчеплений “вагон” в хвіст.

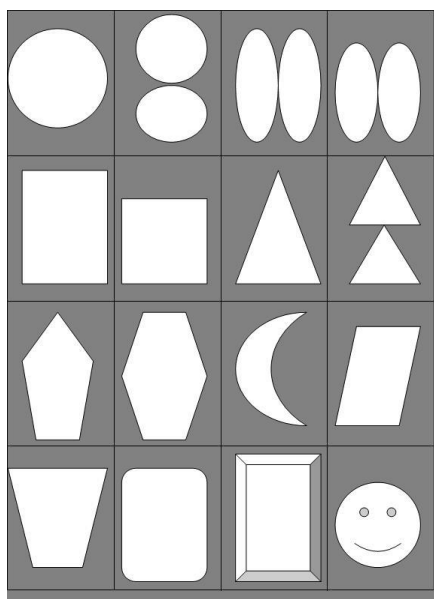
- Вправа “Що чути?”

Ведучий пропонує дітям послухати та запам’ятати те, що відбувається за вікном. Потім діти обмінюються враженнями.

3. Мистецька частина. *Аплікація “Веселі фігури”*

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери, набір геометричних фігур (див. додаток 8).

Пояснення для дітей: з цих фігур, що у тебе є, придумай і зроби різні предмети.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням предметів, дозвольте допомогти цій дитині іншим дітям, які вже впорались з завданням. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 3.5

Мета: розвиток соціальних навичок, формування позитивного Я-образу.

1. Початок заняття. “Спілкування у колі”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Діти стають у коло і беруться за руки. *Завдання для дітей:* посміхнутися дітям, які стоять поряд по праву та по ліву руку. Сказати щось приємне сусідові навпроти.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Кенгуру”

Діти діляться на пари. Одна дитина – “кенгуру”, інша – “дитинча”. “Дитинча” стає до “кенгуру” спиною, присідає. Діти беруться за руки. *Завдання для дітей:* не розмикаючи рук, пройти по всій кімнаті. Потім гравці в парі міняються ролями.

- Гра “Веселі малюнки”

Необхідний матеріал: картки з зображенням тварин.

Діти стають у коло. Одна дитина виходить в середину кола і бере у ведучого картку з зображенням тварини. *Завдання для гравця:* показати жестами та мімікою задану тварину так, щоб діти, не дивлячись на малюнок, вгадали її. Наступним виходить дитина, яка вгадала, що це за тварина.

- Етюд “На березі моря”

Мета: зняття психом’язового напруження, розвиток зорово-рухової координації

Пояснення для дітей: Гаряче літо. Берег моря. Тільки що закінчився теплий дощик. Спочатку ви вийшли на пляж і намагаєтесь йти біля води так, щоб не замочити ноги, а потім мама дозволила пострибати по хвилях. Ви стрибаєте, дивитесь на бризки, що розлітаються в різні сторони.

3. Мистецька частина. Малювання “Моя улюблена тварина”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші, фарби, пензлі, губки, олівці, фломастери..

Пояснення для дітей: намалюйте улюблену тварину.

Примітки: Якщо виникають труднощі з зображенням тварини, дозвольте намалювати предмети, які дитина пов’язує з цією твариною. Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Заняття 3.6

Мета: розвиток соціальних навичок, формування позитивного Я-образу.

1. Початок заняття. Вправа “Сонечко”

Мета: створення доброзичливої атмосфери, налаштування на заняття.

Необхідний матеріал: великий жовтий круг, вирізаний з картону, різнокольорові смужки (промінчики).

Діти стають у коло. По середині кола слід покласти сонечко (жовтий круг), кожна дитина отримує промінчики (смужки). *Завдання для дітей:* свій промінчик можна покласти до сонечка тільки після того, як дитина придумує побажання для всієї групи і скаже його.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Кошеня”

Діти стають у коло або сідають на килимок. Ведучий розказує про кошеня, що він робить, який він, а діти намагаються жестами показати те, що розказує дорослий.

- Гра “Бойовий когут”

Діти діляться на пари, присідають, охоплюють руками коліна та підстрибуючи, намагаються штовхнути один-одного. Дитина, яка впаде або не втримає руки на колінах, вибуває з гри.

- Етюд “Підсніжник”

Необхідний матеріал: релаксаційна музика.

Діти слухають пояснення дорослого і намагаються це уявляти і слідувати рухами. *Пояснення для дітей:*

1. В лісі під сніжною периною сховалася ніжна квіточка. Вона склала свої пелюстки, щоб не загинути від холоду. Заснув до весни (діти присідають і обхоплюють руками коліна).

2. Сонечко почало пригрівати сильніше. Промінчики поступово будять квіточку. Вона повільно росте, пробиваючись скрізь сніг (діти повільно стають, піднімаючись навшпиньки).

3. Ось підсніжник виріс і окріп (діти стають на повну стопу). Пелюстки почали розкриватися. Квіточка радіє теплову весняному сонечку. Вона говорить: “Це я! Перша весняна квіточка. Моє ім’я – підсніжник!”

3. Мистецька частина. Малювання “Перша весняна квіточка”

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Пояснення для дітей: намалюйте квіточку, яку ви собі уявляли.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої малюнки.

Блок 4 "Розвиток зв'язного мовлення"

Заняття цього блоку спрямовані на формування вільно висловлювати свої думки, переказувати текст, використовувати порівняння, розширені речення для збагачення мовлення у старших дошкільників..

Заняття 4.1.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти повторюють за ведучим слова віршика-привітання.

Доброго ранку, всім я бажаю!

Доброго ранку, всіх вас вітаю!

Доброго ранку, доброго дня!

Доброго вечора – сьогодні, щодня!

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Буріме”

Мета: розвиток короткочасної пам’яті, мислення, асоціативних зв’язків.

Завдання для дітей: Ведучий зачитує слова, складені в рими. *Приклади:*

хлопчик - горобчик	сопілка - перепілка
сонечко – віконечко	краплинка - хмаринка
пташка - ромашка	листочки - садочки

Давайте пограємо у гру “Склади віршик”. Я розпочинатиму фразу, а ви закінчуватиме.

Мав Сашко гарненьку книжку,

Кинув враз її під ... (ліжко).

Де лежала бідна книжка,

Пробігала сіра ... (мишка).

Стала мишка книжку гризти,

Стала мишка книжку... (їсти).

Звідкісь взявся їжачок,

Він був весь із ... (голочок).

Він прогнав зубасту... (мишку).

Врятував нещасну ... (книжку).

Слава, слава їжачкові,

Сором же кому?

Сашкові.

3. Мистецька частина. **Малювання ілюстрації до віршика**

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу, фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалуйте те, що вам запам’яталося з віршика.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.

Заняття 4.2

Мета: розвиток зв’язного мовлення, асоціативних зв’язків, образної уяви.

1. Початок заняття. **Вправа “Вітання”**

Діти повторюють за ведучим слова віршика-привітання (див. 2.3), намагаючись доповнити слова віршика певними рухами, щоб легше було запам'ятати.

2. Психогімнастичні вправи..

- *Вірш-гра "Так чи ні?"*

Мета: розвиток короткочасної пам'яті, мислення, асоціативних зв'язків.

Необхідний матеріал: м'ячик.

Ведучий зачитує дві строчки вірша, кидаючи м'яч дитині, яка відповідає на запитання і віддає м'яч ведучому.

Скажіть, співає сом пісні?

Не гайтесь з відповіддю! (ні)

Чи вміє плавати гусак?

Ну, скажіть же мені! (так)

Чи може стати у вогні

Вода холодним льодом? (ні)

Чи може вище гір літак

У вишину злетіти? (так)

А крокодил букет на дні

З лілей зібрати може? (ні)

Чи правда діточки, що рак,

Коли повзе, то задки? (так)

Річка біжить у далині.

Чи є у неї ноги? (ні)

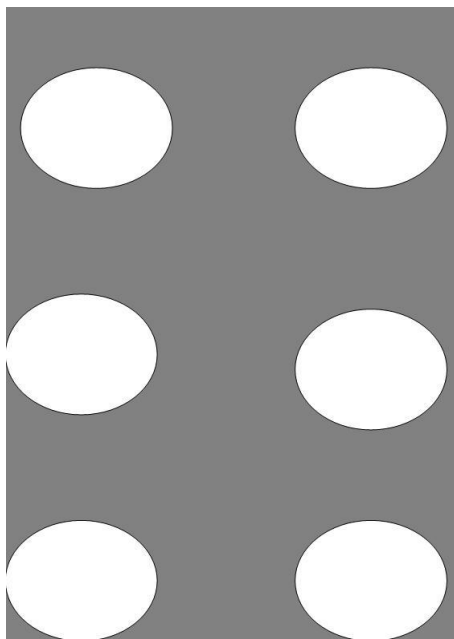
А під кінець скажіть мені,

Цікава гра у "Так чи ні?"

3. Мистецька частина. Вправа "Чарівні кола"

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу з намальованими 6 колами (див. дод. 9), фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: ті кола, що є на ваших аркушах, перетворіть на корисні речі.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.

Заняття 4.3

Мета: розвиток зв'язного мовлення, асоціативних зв'язків, образної уяви.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти повторюють за ведучим слова привітання, намагаючись доповнити слова віршика певними рухами, щоб легше було запам'ятати.

Доброго ранку, сонечко!

Доброго ранку, земля!

Доброго ранку, хмаринки!

Доброго ранку, дерева!

Доброго ранку, пташки!

Доброго ранку, тобі!

Доброго ранку, мені!

2. Психогімнастичні вправи..

- Вправа-гра «Запам'ятай слова»

Пояснення для дітей: Ведучий називає слова, які потрібно запам'ятати. А потім з цими словами прочитає смішний віршик. Такого в житті не буває, але цей вірш допоможе швидко запам'ятати слова.

Приклад слів та віршика.

Слова: птах, жовтий, товар, мідь, самовар, сонце.

Сонцю птах приніс товар –

Жовтий мідний самовар.

Запитання для дітей:

- Чи легко було запам'ятати ці слова?

- Чи допоміг віршик їх запам'ятати?

- *Вправа-гра «Незакінчені речення»*

Мета: розвиток короткочасної пам'яті, мислення, асоціативних зв'язків.

Необхідний матеріал: м'ячик.

Ведучий зачитує речення, кидаючи м'яч дитині, яка закінчує речення і віддає м'яч ведучому.

Приклади речень:

- *Чай гарячий, а морозиво - ... (холодне).*

- *Орел – птах, а щука - ... (риба).*

- *Зима, літо, осінь - ... (пори року).*

3. Мистецька частина. Малювання ілюстрації до віршика

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу, фарби, пензлі, губки.

Пояснення для дітей: намалуйте те, що вам запам'яталося з віршика.

Заняття 4.4

Мета: розвиток зв'язного мовлення, асоціативних зв'язків, образної уяви.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти повторюють за ведучим слова привітання, намагаючись доповнити слова віршика певними рухами, щоб легше було запам'ятати.

Здрастуй, здрастуй, любий друже!

Кожен з нас тут не байдужий.

Станем всі – одна сім'я:

Будем друзі – ти і я.

2. Психогімнастичні вправи..

- Вправа-гра «Протилежності»

Необхідний матеріал: м'ячик.

Ведучий називає слово, кидаючи м'яч дитині, яка говорить протилежне до даного слова і віддає м'яч ведучому.

Приклади протилежностей:

холодний гарячий

зима - літо

сильний - слабкий

добрий - злий

початок - кінець

швидко - поволі

день - ніч

радість - сум

високий - низький

м'який - твердий

- Вірш-гра "Лісові звірі"

Ведучий зачитує строчки вірша, демонструючи відповідні рухи, які імітують способи пересування тварин. Діти повинні визначити, що наплутав ведучий,, розказати вірш і показати рухи тварин правильно.

Текст вірша:

Зайчик хутко так ...літає,

Пташка весело ...стрибає.

Ведмідь швидко ...пробіжить,

Лис в той час в барлозі...спить.

3. Мистецька частина. Малювання піктограм. (початок)

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу, поділені на 8 рівних частин , олівці.

Пояснення для дітей: намалюйте почуті слова так, щоб вам легко було їх пригадати.

Примітки: роботи слід зберегти до наступного разу, підписавши авторів.

Приклади слів: сонце, книга, ліс, машина, дерево, зима. сумка, тварина.

Заняття 4.5

Мета: розвиток зв'язного мовлення, асоціативних зв'язків, образної уяви.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти повторюють за ведучим слова віршика-привітання.

Доброго ранку, всім я бажаю!

Доброго ранку, всіх вас вітаю!

Доброго ранку, доброго дня!

Доброго вечора – сьогодні, щодня!

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Стеж за рухом і словом”

Ведучий говорить, що дітям потрібно показати (око, брови, ногу, волосся, тощо), а сам помиляється і показує іншу частину тіла. Наприклад, говорить: “Праве око”, - а сам в той час показує на підборіддя. Дитина, яка помиляється, виходить з гри.

- Гра “Слухай уважно”

Ведучий швидко називає слова, а діти уважно слухають і плескають в долоньки, якщо чують слово, яке означає предмет, що належить певній категорії (наприклад, овочі, фрукти, тварини, транспорт, тощо).

- Гра “Назви фрукт”

Необхідний матеріал: м'ячик.

Діти стають в коло, по черзі передаючи м'яч сусідові по годинникові стрілці. Дитина, яка тримає в руках м'яч, повинна назвати фрукт і передати м'яч далі. Ведучий слідкує, щоб назви фруктів не повторювалися.

3. Мистецька частина. Малювання піктограм (продовження)

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: малюнки дітей з минулого заняття , олівці, набір тих самих слів.

Пояснення для дітей: Пам'ятаєте, ви малювали малюнки, щоб легше було запам'ятати слова? Тепер по тих малюнках спробуйте пригадати ті слова.

Примітки: малюнки на кожне слово слід обговорити, виявити спільні образи, однакові для декількох дітей. Спитати, чому саме цей малюнок позначив певне слово.

Заняття 4.6

Мета: розвиток зв'язного мовлення, асоціативних зв'язків, образної уяви.

1. Початок заняття. Вправа “Вітання”

Діти діляться на групи (по 5-6 учасників). *Завдання для групи:* придумати свій спосіб вітання. Коли всі групи впорались з завданням, діти стають в коло і кожна група разом демонструє свій спосіб вітатися.

2. Психогімнастичні вправи..

- Гра “Будь ласка”

Діти стають в коло. Ведучий швидко називає команди, які діти виконують тільки в тому випадку, якщо ведучий до команди додає слово “будь ласка”. Хто порушив правила, той вибуває з гри.

- Гра “Розкажи по пам'яті”

Діти діляться на групи (по 3-4 учасника). Кожен в групі повинен розказати улюблену казку або мультик. Якщо дитина не може це зробити, дорослий або інші діти допомагають, задаючи запитання.

- Гра “Слова”

Діти по черзі називають слова, де остання буква попереднього слова є початком наступного.

3. Мистецька частина. Малювання казки

Мета: розвиток уяви, актуалізація творчих здібностей.

Необхідний матеріал: аркуші паперу, олівці.

Пояснення для дітей: : намалюйте героїв улюбленої казки.

Примітки: Після малювання діти повинні представити свої твори.